

3000 Leuven mail - Verschijnt 4 x per jaar - P706334

jaargang 27 - nummer 1 - maart 2016

welwijs

wisselwerking
onderwijs en
welzijnswerk

Majong

Maatschappij- en jongerenproblemen

Colofon

Welwijs verschijnt 4 x per jaar en wordt uitgegeven door de v.z.w. Majong.

Redactie:

Maria Bouverne-De Bie - Dieter Burssens -
Nathalie De Bleeckere - Eef Goedseels -
Bie Melis - Jan Tallon - Gil Thys - Laurent Thys -
Bea Vandewiele - Evi Verduyck -
Liesbet Verplanken - Nicole Vettenburg -
Kathleen Walravens.

Coördinatie en eindredactie:

Nicole Vettenburg

Redactie-adres:

Redactie WELWIJS
Trolieberg, 70
3010 KESSEL-LO
E-mail: nicole.vettenburg@welwijs.be
Gsm: 0483 / 01 00 22
Teksten voor bijdragen, brieven en
mededelingen dienen te worden toegezonden
naar het redactieadres.

Druk:

Drukkerij Van der Poorten, Kessel-Lo

Abonnementen:

€ 25 voor organisaties en instellingen;
€ 20 voor particulieren;
€ 17 voor groepsabonnement
(vanaf 5 abonnementen) en
€ 30 voor buitenlandse abonnementen.
Bedrag over te schrijven op
rek. nr. 001-2064133-49 van de v.z.w.
MAJONG, Trolieberg, 70 - 3010 Kessel-lo,
met vermelding "ABO-WW".

Logistieke ondersteuning:

Departement voor Lerarenopleiding, UGent

Nazicht drukproeven:

Lieve Goris

Verantwoordelijke uitgever:

Nicole Vettenburg,
Trolieberg 70,
3010 Kessel-Lo.

www.welwijs.be

MAJONG

De v.z.w. MAJONG stelt zich tot doel de positie van maatschappelijk kwetsbare jongeren te verbeteren. Sommige jongeren krijgen in hun contacten met de maatschappelijke instellingen (zoals: school, arbeidsmarkt, V.D.A.B., mutualiteit,...) steeds weer te maken met de negatieve effecten en genieten minder van het aanbod. Dit bleek uit meerdere onderzoeken, uitgevoerd binnen de Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie K.U. Leuven.

Om aan deze situatie daadwerkelijk iets te doen werd in mei 1989 de v.z.w. MAJONG opgericht. De leden van de vereniging zijn belangstellenden, afkomstig uit verschillende organisaties, nl. universiteiten (K.U. Leuven, UGent), schoolbegeleidingsdiensten (P.M.S. uit de verschillende netten), lerarenopleiding en welzijnsorganisaties.

MAJONG wil haar doelstelling in eerste instantie realiseren door de samenwerking tussen onderwijs en welzijnswerk te bevorderen. Hiertoe werden volgende activiteiten opgezet:

1. Het uitgeven van het tijdschrift WELWIJS (verschijnt 4 x per jaar)
 2. Het geven van vorming en begeleiding
 3. Het verrichten van onderzoek
- MAJONG v.z.w. Trolieberg 70 - 3010 Kessel-Lo.

PUBLICATIES MAJONG/WELWIJS

De redactie Welwijs organiseerde verschillende studiedagen waarvan de verslagboeken kunnen worden besteld.

DE DRIE WERELDEN VAN JOHNNY EN MARINA. Spanningen tussen school, gezin en leeftijdsgroep (1990), 75 p. (5 euro)

Jongeren typeren elkaar en stemmen hun eigen handelen hier op af. De bijdragen in dit verslagboek proberen inzicht te geven in dit fenomeen en zoeken naar manieren om er mee om te gaan.

LEERLINGENBEGELEIDING : een antwoord op veranderende leerlingssituaties (1993), 139 p. (6 euro)

Hoe wordt vanuit de verschillende socialisatiemilieus ingegrepen op de veranderende situaties waarin jongeren opgroeien? In dit boek wordt op deze vraag ingegaan: eerst wordt de probleemstelling zo concreet mogelijk gemaakt, vervolgens worden een aantal gebieden van begeleiding verder uitgewerkt.

WELZIJSWERK EN EINDTERMEN, praktijkvoorbeelden en vragen (1996), 138 p. (6 euro)

De groeiende verbondenheid tussen welzijnswerk en onderwijs is met de introductie van de "eindtermen" versterkt. De studiedag ging in op de betekenis van deze evolutie voor kinderen en jongeren en de verwachtingen die zij meebrengt voor het welzijnswerk, het onderwijs en het jeugdwerk. Daarna volgden een groot aantal praktijkvoorbeelden.

OPVOEDEN IN BILLIJKHEID: hoe streng moet onze aanpak zijn? (1999), 123 p. (6 euro)

Naar aanleiding van 10 jaar Welwijs werd gereflecteerd op de uitgangspunten van het tijdschrift en dit vanuit de actuele maatschappelijke evolutie waar de roep naar meer controle en gestrengheid in de opvoeding sterker wordt. Centraal in deze reflectie staat de vraag: is de optie 'opvoeden in billijkheid' verenigbaar met de uitgangspunten van het tijdschrift Welwijs?

JUBILEUMNUMMER "15 jaar Welwijs" (2005), 152 p. (6 euro)

Naar aanleiding van 15 jaar Welwijs werd een speciaal nummer uitgegeven met een selectie van vroegere bijdragen, een index met de artikels van de afgelopen 15 jaren en een bundeling van alle verschenen cartoons van Jan De Graeve.

JUBILEUMNUMMER "25 jaar Welwijs" (2015), 156p. (8 euro)

In dit jubileumnummer worden een aantal artikels uit de vorige jaargangen opgenomen die handelen over het thema 'diversiteit'. Daarnaast biedt een index een overzicht over alle bijdragen van de voorbije 25 jaar en worden alle verschenen cartoons van Jan De Graeve – tussen 2005-2014 – gebundeld.

Stimuleren om te leren

Kan leren ook zonder stimuli?

Johan ROSIERS, Sarah MELIS en Nina DE PAEPE

Examenperiodes zijn voor leerlingen en studenten stresserend. Prestatie- en tijdsdruk kunnen leerlingen en studenten helemaal uitputten. Gezond omgaan met examenstress is niet voor iedereen zo vanzelfsprekend. Nogal wat studenten grijpen naar koffie, energy drinks, vitaminepreparaten of voedingssupplementen om de examenperiode door te komen. Sommigen nemen hun toevlucht tot stimulerende medicatie. Om beter te studeren, want je blijft langer wakker en fit. Andere studenten slikken slaap- en kalmeermiddelen om de zenuwen de baas te kunnen of beter te slapen.

In de publieke opinie houden enkele clichés over het middelengebruik van leerlingen en meer bepaald van studenten hardnekkig stand: ze zijn geregeld dronken, ze blowen, nemen pillen in de examenperiodes,.... Nochtans zijn dit zwaar overroepen en dus ontorechte gemeenplaatsen. VAD (Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen vzw) probeert aan de hand van onderzoeksmatige feiten een correcter beeld op te hangen over deze fenomenen. In dit artikel wordt de ware aard van het gebruik van stimulerende medicatie bij leerlingen en studenten uit de doeken gedaan. Dat gebruik is er en verdient de nodige aandacht van preventie en hulpverlening, maar het is niet zo een algemeen fenomeen als sommige media laten uitschijnen.

De focus is goed, het vizier soms onjuist

Een loep is een loep, het vergroot de reële verhoudingen. Dat geldt letterlijk, bijvoorbeeld als je met een leesloep de krant leest. Maar ook figuurlijk is dit van toepassing. Neem bijvoorbeeld de berichtgeving over het medicatiegebruik bij studenten in de laatste jaren. Eind 2007 verschenen in verschillende dagbladen artikels die de alarmbel luidden omdat acht op de tien studenten in de examenperiodes medicatie zou gebruiken om hun stress te controleren of hun concentratie te verbeteren. In realiteit was het een misinterpretatie door de media. De CM-studie, waarop de journalisten zich beriepen, gaf in werkelijkheid aan dat acht op de tien studenten *geen* medicatie namen tijdens blok en examens. Voor de overige 20% betekende medicatiegebruik vooral het gebruik van pijnstillers en voedingssupplementen (vitaminen, mineralen). Slechts 8% van de studenten gaf aan af en toe slaap- of kalmeermiddelen te nemen. Voor stimulerende medicatie was dat slechts 3%. Een heel ander beeld dus dan wat de media in de hoofden van hun lezers prentten.

In de lente van 2011 lanceerde het Medisch Centrum van de KU Leuven zeer terecht een persbericht dat het gebruik van Rilatine® als leerpil afraadt wegens het risico op contraproductieve (bij)werkingen bij blokkende studenten. Het goede was dat de media deze sensibiliserende bood-

schap verspreidden in de examentijd. De berichtgeving in de media gaf echter geen nuancering over de omvang van het gebruik van stimulantia bij studenten. Zo riskeer je dat er een algemeen beeld ontstaat dat de meeste studenten hun toevlucht zoeken in medicatie om beter te kunnen studeren of om beter met de bijhorende druk en stress te kunnen omgaan. Terwijl die perceptie ver van de realiteit verwijderd is.

Stimulantia, met als boegbeeld Rilatine®

Als we het hebben over medicatiegebruik bij studenten, is het goed om weten over welke middelen we het precies hebben, namelijk de stimulantia. Stimulantia zijn verbindingen met een centraal stimulerende werking die zich vooral manifesteert in de motorische sfeer (Van Praag, 2000). Naast de al langer gekende amfetamine-derivaten zijn er recenter ontwikkelde stimulantia zoals methylfenidaat. Stimulantia doen het moeheidsgevoel afnemen en bevorderen de alertheid, en hebben doorgaans een effect van 4 tot 6 uur. Er zijn tegenwoordig ook wel stimulantia op de markt die door de vertraagde afgifte van de actieve stof 10 tot 12 uur effectief kunnen zijn. Geen wonder dat studenten hier soms naar grijpen.

Het meest gebruikte stimulerende medicijn is Rilatine®, met methylfenidaat als actieve stof. De verkoop van Rilatine® is sinds begin jaren '90 sterk gestegen door het stijgend aantal diagnoses van aandachtstekortstoornis met hyperactiviteit (ADHD). Rilatine® wordt vaak voorgeschreven, omdat het de symptomen van ADHD onder controle houdt. Het middel is onderworpen aan de in België in voege zijnde wet op de verdovende middelen en wordt daardoor enkel na voorlegging van een geneeskundig voorschrift afgeleverd. De bijsluiter stelt dat Rilatine® wordt gebruikt voor de behandeling van ADHD en pas nadat behandelingen zijn geprobeerd waarbij geen geneesmiddelen worden gebruikt, zoals gespreks- en gedragstherapie. Rilatine® verbetert de activiteit van bepaalde delen van de hersenen die onvoldoende actief zijn. Het geneesmiddel kan helpen bij het verbeteren van de aandacht (tijdspanne dat men aandachtig is) en de concentratie en bij het verminderen van impulsief gedrag. Voor studenten kan het verhogen van de concentratie van groot belang zijn. Bijwerkingen die vrij vaak voorkomen, zijn onder meer hartkloppingen, stemmingswisselingen, tekenen van psychose, hoofdpijn, zenuwachtigheid, slapeloosheid, koorts, zich slaperig of suf voelen, hoge bloeddruk en maagklachten¹. Kortom, bijwerkingen die een student in volle blok wel kan missen.

Nieuw fenomeen? Zeker niet!

Methylfenidaat en Rilatine® zijn geen recente producten. Eind jaren '50 bracht Ciba Rilatine® op de markt, voor de behandeling van onder meer chronische vermoeidheid, depressie en narcolepsie. In de jaren '60 werd methylfenidaat in Zweden gepromoot en voorgeschreven als vermageringsmiddel, omdat het de eetlust remt. Maar het werd al gauw als straatdrug misbruikt, omdat injectie van het middel een euforisch gevoel opwekt. Door deze nieuwe, oneigenlijke toepassing was methylfenidaat aan het eind van dat decennium plots moeilijk verkrijgbaar, waardoor er een illegale markt voor ontstond. Als gevolg van dit misbruik op straat werd het middel in 1968 van de Zweedse markt gehaald (Brands et al., 1998).

Ook in België en Vlaanderen kent Rilatine® al decennia lang een toepassing en wat meer is, het wordt al zeker een halve eeuw als leerpil misbruikt. Secundaire analyse op data van gezondheidsonderzoeken bij Vlaamse studenten toonde niet alleen aan dat de gebruiksprevalentie van stimulantia over de vijf laatste decennia vrij constant rond 5% hangen, het toonde ook aan dat Rilatine® in de tweede helft van de jaren '60 zowel bij Gentse studenten als bij Leuvense studenten de meest gebruikte stimulerende medicatie was. Nadien werd die fakkel overgenomen door andere middelen, zoals Catovit® en Captagon®. Het is pas in recentere jaren dat Rilatine® weer sterker op de voorgrond is getreden (Rosiers & Van Hal, 2009).

Maar hoe zit het nu eigenlijk echt? Gebruik van stimulantia bij Vlaamse leerlingen en studenten

Jaarlijks onderzoekt VAD het middelengebruik bij leerlingen op secundaire scholen. Deze resultaten worden gebundeld in een syntheserapport dat representatief is voor jongeren tussen 12 en 18 jaar die voltijds les volgen in het eerste tot en met zesde middelbaar. In totaal nam 4,5% van alle leerlingen (5,7% jongens en 3,3% meisjes) in het jaar voor de bevraging stimulantia zoals Rilatine® (VAD, 2016). Slechts 1% van de leerlingen gebruikt deze middelen niet wekelijks, wat kan betekenen dat men ofwel gestopt is met de behandeling tijdens het laatste jaar, ofwel dat men de medicatie kortstondig voor niet-therapeutische doeleinden heeft genomen. Geëxtrapoleerd naar de hele leerlingpopulatie in Vlaanderen betekent dit dat maximaal 4.170 leerlingen het afgelopen jaar sporadisch medicatie zoals Rilatine® gebruikten. De overgrote meerderheid van de laatstejaarsgebruikers neemt echter regelmatig de medicatie, allicht in het kader van een behandeling. Het gebruik van stimulantia tijdens examenperiodes kan dus wel voorkomen in secundaire scholen, maar is zeker geen hoogvlieger of trend. Het laatstejaarsgebruik van stimulantia schommelt de voorbije jaren steeds net onder de 5% (4,5%-4,8%).

In 2013 voerde VAD, in samenwerking met universiteiten en associaties uit het hoger onderwijs, een grootschalige survey uit bij studenten uit het hoger (universitair en niet-universitair) onderwijs. Op basis van de resultaten uit de representatieve steekproef (n=2.375) bleek dat het gebruik van stimulantia ook geen hoge toppen scheert bij studenten: net geen 5% van de studenten (4,6%) had het voorgaande jaar deze medicatie gebruikt. Het komt meer voor bij mannelijke (7,0%) dan bij vrouwelijke studenten (3,0%). Opvallend in de groep gebruikers was dat twee derde van hen, dus ongeveer 3% van alle studenten, in de blok- en examenperiodes stimulantia gebruikte op dagelijkse basis. Geëxtrapoleerd naar de hele studentenpopulatie in Vlaanderen betekent dit dat ongeveer 7.000 studenten dit dagelijks gebruiken in de blok- en examentijd, een cijfer dat toch de nodige aandacht verdient, zeker als we rekening houden met mogelijke risico's en bijwerkingen. En neen, het gaat hier niet vooral om studenten die het middel gebruiken in het kader van een ADHD-therapie. Want uit de resultaten van diezelfde survey blijkt dat in lesvrije periodes maar 0,3% van alle studenten dagelijks stimulantia gebruiken.

De focus nog scherper gesteld

Om de vaak verkondigde stijging van het gebruik van Rilatine® als leerpil ten gronde te onderzoeken, starten de vijf Vlaamse universiteiten in 2016 in samenwerking met de VAD een grootschalig onderzoek naar middelengebruik bij studenten. Dit grootschalig onderzoek zal voor de vierde keer plaatsvinden. Hierbij wordt ook het gebruik van Rilatine® onderzocht. Daaruit zal nog scherper blijken in welke mate dit fenomeen zich voordoet, welke trends zich voordoen en hoe rond dit fenomeen preventief gewerkt kan worden. De resultaten van deze studie worden in 2017 verwacht.

Daarnaast is in 2016 een onderzoek van start gegaan, onder leiding van de Universiteit Antwerpen en met deelname van alle andere Vlaamse universiteiten, om het oneigenlijke gebruik van ADHD-medicatie als leerpil en de risico's die dit met zich meebrengt in kaart te brengen.

VOOF EEN NORMAAL EN GEZOND LEER- EN LEEF-PATROON KUNNEN DE STUDENTEN VAN TEGEN- WOORDIG BLIJKBAAR NIET MEER ZONDER

EEN UITGEBREIDE REEKS VAN GESPECIALISEERDE PROFESSIONELE, PSYCHO- LOGISCHE, MAATSCHAP- PELIJKE, MEDISCHE, SO- CIALE, PEDAGOGISCHE, EN GESUBSIDIEERDE BEGE- LEIDINGSTEAMS EN COACHES.

Aanknopingspunten met de praktijk

Het is in de eerste plaats belangrijk om leerlingen en studenten objectief te informeren over de effecten en risico's van Rilatine® en andere stimulantia bij het studeren. Dat dient niet te gebeuren ten aanzien van kinderen met ADHD-diagnose en hun ouders omdat zij normaal gezien de nodige informatie ontvingen van de diagnostiserende geneesheer. Zij zijn ook vertrouwd met het langdurig gebruik van dit geneesmiddel en zullen dan ook zelden last hebben van plots optredende nevenwerkingen. De focus dient te liggen op het informeren van leerlingen en studenten die enkel tijdens het blokken hun toevlucht zoeken tot deze middelen. Zij moeten geïnformeerd worden over de lange lijst aan mogelijke nevenwerkingen die niet zelden voorkomen en die erg ongelegen zouden zijn in de aanloop naar de examens. Deze informatie kan sommigen ervan weerhouden om de stap naar deze middelen te zetten.

Veeleer dan heil te zoeken in een psychoactief middel is het zaak om de leerlingen en studenten te sensibiliseren over het belang van een goede en gezonde studeerattitude, gebaseerd op het tijdig beginnen te studeren, het opmaken en naleven van een goed studeerschema, het respecteren van de nodige (nacht)rust, het hanteren van een gezond bewegings- en voedingspatroon, het inbouwen van voldoende rustmomenten, en dergelijke. Leerlingen kunnen hierover professioneel advies inwinnen bij psychologen die verbonden zijn aan het CLB, studenten bij gezondheids- en studentenvoorzieningen in de instellingen van het hoger onderwijs (studentenpsycholoog, studieadvies of -begeleiding,...). En als er dan toch nood is aan een medische therapie, is een bezoek aan de geneesheer de beste piste. Dat kan bij CLB- of studentenartsen maar ook bij de huisarts of een andere geneesheer.

Blijven Rilatine®-gebruikers met ADHD-diagnose dan volledig van de preventieradar? Neen, want ook zij spelen een cruciale rol in dit

verhaal. Een deel van de Rilatine® die studenten ad hoc gebruikt, is beschikbaar via de grijze markt: Rilatine®-pillen die door geneesheeren in het kader van een medisch-therapeutische behandeling worden voorgeschreven worden verkocht aan (mede)studenten. Het is dan ook belangrijk om Rilatinegebruikers te wijzen op de ethische bezwaren (i.c. het in gevaar kunnen brengen van anderen door het oneigenlijk gebruik van het geneesmiddel) en wettelijke problemen (i.c. het onwettige verhandelen van voorschriftplichtige medicatie) die dat met zich mee kan brengen.

Speciale aandacht kan ook gaan naar de online-kanalen die Rilatine® en andere wondermiddelen bij het studeren verkopen. Een heel aantal aanbieders produceren niet-gehomologeerde medicijnen in verre landen en sturen de bestelde middelen per post op. Door gebrekkige controle is het niet bekend welke psychoactieve stoffen, en in welke doses, erin zitten. Het gebruik van deze middelen houdt een onverantwoord risico in. Daarenboven worden die middelen in beslag genomen als ze door de douane worden gevonden en dient de gebruiker daarvoor nog een boete te betalen.

Ook voor instellingen in het secundair en hoger onderwijs is een rol weggelegd in dit verhaal. Zij kunnen op een effectieve preventieve manier werken rondom medicatie en middelengebruik in het algemeen. Zij kunnen in eerste instantie aandacht geven aan het informeren en sensibiliseren van leerlingen en studenten over de risico's en gevolgen van gebruik en het aanleren van een gezonde leerattitude. Natuurlijk is aandacht besteden aan dit fenomeen niet voldoende. Door na te denken over regelgeving omtrent deze middelen en door na te denken over begeleiding van leerlingen en studenten die mogelijks problematisch gebruiken, anticipeert men als school op mogelijke problemen en werkt men proactief. Ook het aandacht besteden aan een positief klimaat, waarbij men durft de stap te zetten naar professioneel advies binnen de school is hierbij essentieel. De onderwijsinstelling kan met andere woorden beleidsmatig werken rond medicatiegebruik specifiek en rond middelengebruik in het algemeen.

Indien er duidelijke indicaties zijn dat een leerling of student gebukt gaat onder psychische stoornissen die het welzijn of het studeren negatief beïnvloeden, bijvoorbeeld bij niet te controleren nerveusheid, slechte stress-coping, concentratieproblemen of neerslachtigheid, is het raadzaam om een medisch expert te raadplegen. Een huisarts of CLB-arts kan een algemeen psycho-medisch beeld schetsen en desgevallend naar een geneesheer-specialist doorverwijzen.

Johan ROSIERS, Sarah MELIS en Nina DE PAEPE

VAD, Vanderlindenstraat 15, 1030 Brussel

LITERATUUR

- Brands, B., Sproule, B., & Marshman, J. (1998). *Drugs and Drug Abuse*. Ontario: Addiction Research Foundation.
- Rosiers, J., & Van Hal, G. (2009). Stimulant medication use among Flemish students: results from an exploring secondary data analysis 1965-2005. *Archives of Public Health, 67*(2), 169-178.
- VAD (2016). *VAD-Leerlingenbevraging. Syntheserapport schooljaar 2014-2015*. VAD: Brussel.
- Van Praag, H. (2000). *Psychofarmaca. Een leidraad voor de praktiserend medicus*. Assen: Van Gorcum.

NOTEN

- (1) Bron: www.e-compendium.be

Wie niet weg is, is gezien

Ondersteuningsstrategieën van praktijkwerkers

Tineke SCHIETTECAT, Griet ROETS en Michel VANDENBROECK

Deze bijdrage rapporteert over een recente studie die kadert binnen het Vlaams Armoedesteunpunt (VLAS) en ontwikkeld werd vanuit de Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek (UGent). We bevroegen praktijkwerkers die als ondersteunend werden aangeduid door ouders met jonge kinderen in armoede. Via open diepte-interviews gingen we daarbij na hoe deze ondersteuningspraktijken ontwikkeld worden in het samenspel tussen strategieën van frontliniewerkers en condities op organisatorisch, inter-organisatorisch en overheidsniveau.

Parallel met economische en demografische ontwikkelingen, de stijgende sociale ongelijkheid en het groeiend aantal mensen in armoede en bestaansonzekerheid, zijn de maatschappelijke reacties op situaties van armoede verschoven. 'Preventie in plaats van curatie' en 'geen rechten zonder plichten' zijn dominante credo's geworden. Critici waarschuwen ervoor dat het sociaal werk in de lijn van dit welzijnsbeleid een controle-instrument dreigt te worden, met een verengde en disciplinaire focus op het individuele gedrag van mensen in armoede. Wanneer we armoede en sociale ongelijkheid beschouwen als een schending van mensenrechten, roept dit nochtans de vraag op naar ook structurele en systemische strategieën van armoedebestrijding die door de welvaartsstaat vormgegeven worden.

Tegelijk sijpelt de managerialistische logica steeds verder door in het huidige welzijnslandschap. Ze gaat gepaard met een streven naar meer efficiënte, effectieve en voorspelbare interventies en met een geloof dat het sociaal werk mits een betere organisatie ook beter tegemoet kan komen aan sociale problemen, zoals (kinder)armoede. In Vlaanderen uit deze trend zich onder meer in de focus op evidence-based programma's, de modulering en standaardisering van dienstverlening en de toenemende vereisten op het vlak van registratie en administratie; evoluties die volgens critici de opdracht van praktijkwerkers in het streven naar sociale rechtvaardigheid en de realisatie van mensenrechten niet altijd bevorderen.

Praktijkwerkers maken mee beleid

We beschouwen sociaal werkpraktijken echter als méér dan enkel uitvoerders of slachtoffers van het welzijnsbeleid: we gaan ervan uit dat praktijkwerkers zich kunnen positioneren als mede-beleidsmakers, die mee vormgeven aan de sociale probleemdefinities waarvoor ze worden ingezet (Bouverne-De Bie, 2015). Ze dragen, bevragen of creëren in hun handelen namelijk steeds ook zelf een bepaalde opvatting over sociale problemen en over de relatie tussen concrete armoedesituaties en de samenleving.

De erkenning dat praktijkwerkers mee beleid maken, doet ons tegelijk stilstaan bij twee kwesties die in de huidige discussies over hun handlingsruimte dikwijls ondergesneeuwd geraken. Ten eerste wordt vaak voorbijgegaan aan wat er in die ruimte gebeurt, waarom dit gebeurt en in wiens belang dat is. Met betrekking tot

de armoedeproblematiek blijft zo de vraag welke strategieën ontwikkeld worden door sociaal werkers om ondersteunend te zijn voor individuen en gezinnen in armoede, rekening houdend met zowel maatschappelijke perspectieven en publieke bekommernissen als met de leefwereld, betekenisverlening en aspiraties van de betrokken actoren. Ten tweede wordt, naast deze relationele handlingsruimte tussen praktijkwerkers en mensen in armoede, nog onvoldoende aandacht besteed aan condities op andere systeemniveaus (op organisatieniveau, tussen organisaties, op overheidsniveau) die deze ondersteuning mogelijk maken (Urban et al., 2012).

In een recente studie trachtten we daarom een bijdrage te leveren aan het invullen van deze leemtes. We gingen na op welke manier strategieën van praktijkwerkers – beschouwd in dynamische interactie met systemische condities – hulpverlening kunnen bevorderen die als ondersteunend ervaren wordt door mensen in armoede. Dit artikel gaat eerst kort in op de gemaakte methodologische keuzes en schetst vervolgens onze belangrijkste bevindingen.

Methodologie

Dataverzameling

De onderzoeksdata werden verzameld via gesprekken met frontliniewerkers die we selecteerden op basis van een voorgaand empirisch luik van ons onderzoek. Dit betrof een retrospectief biografische studie met ouders uit gezinnen die overheen de tijd financiële moeilijkheden hebben gekend en in contact kwamen met sociaal werkinterventies. Via hun gereconstrueerde levenstrajecten identificeerden we samen met de ouders één tot drie praktijkwerkers die ze als ondersteunend hebben ervaren. In totaal konden we op die manier 13 professionals selecteren die – op het moment van interventie in de gezinnen – werkzaam waren in uiteenlopende sociaal werkpraktijken, waaronder praktijken van gezinsondersteuning en bijzondere jeugdzorg, budgetbegeleiding en woonbegeleiding. Tijdens een open diepte-interview met elk van deze frontliniewerkers peilden we naar de strategieën die ze aanwenden, in interactie met condities op organisatorisch, inter-organisatorisch en overheidsniveau, om ondersteunend te kunnen zijn voor gezinnen in armoede.

Data-analyse

Als analysekader hanteerden we een taxonomie (Fig. 1) die in 2004

Fig. 1: Taxonomie van welzijnsstrategieën in relatie tot structuren

ontwikkeld werd door Ruth Lister. Het schema identificeert vier vormen van actorschap in interactie met structurele mogelijkheden en beperkingen. Deze categorieën – overleven (*getting by*), zich verzetten (*getting back at*), eruit geraken (*getting out*) en zich organiseren (*getting organized*) – worden gevormd door twee continua. De verticale as loopt van het dagelijkse naar het planmatige en reflecteert het strategische gehalte van menselijke keuzes. De horizontale as gaat van het persoonlijke naar het politieke. Deze as representeert aan de ene kant een focus op het individuele bestaan, aan de andere kant een klemtoon op verzetsdaden of op ruimere pogingen om verandering te bewerkstelligen.

Oorspronkelijk werd de taxonomie vooral gebruikt om strategieën van *mensen in armoede* te bestuderen in relatie tot de structurele context waarin ze zich bevinden. In deze studie bouwden we echter op het schema van Lister om het actorschap van *praktijkwerkers* te analyseren in relatie tot systemische condities. Naar analogie met de originele taxonomie, kan overleven (*getting by*) in deze context geassocieerd worden met de veelal onzichtbare overlevingsstrategieën van praktijkwerkers in het omgaan met het spanningsveld tussen enerzijds politieke verwachtingen en anderzijds de complexe ondersteuningsvragen en de betekenisverlening van hulpvragers. Wanneer deze strategieën falen, kunnen ze leiden tot burn-out of tot de beslissing om ontslag te nemen. In deze dagelijkse strijd kunnen ook bewust verborgen of ondergrondse strategieën van praktijkwerkers worden gedetecteerd – zoals stiekem indruisen tegen de regels – die eerder aansluiten bij verzet (*getting (back) at*). Eruit geraken (*getting out*) en zich organiseren (*getting organized*) verwijzen beide naar openlijke acties. De eerste categorie omvat strategieën van professionals en organisaties om hun opdracht in het

streven naar sociale rechtvaardigheid en het realiseren van welzijnsrechten openlijk op een ruimere manier te interpreteren. De tweede sluit aan bij collectieve acties van verzet op inter-organisatieel of overheidsniveau. Meerdere strategieën kunnen bij eenzelfde persoon worden waargenomen.

BEVINDINGEN

Overleven - *Getting by*

De gecontacteerde praktijkwerkers uitten tijdens het gesprek scherpe kritieken op de sociale onrechtvaardigheden en groeiende ongelijkheid waarmee ze in hun dagelijkse praktijk worden geconfronteerd. Tegelijkertijd gaven ze echter aan in concrete contacten met hulpvragers vaak strategieën te hanteren om deze context aan te kunnen, eerder dan die aan te vechten. Lisa, werkzaam in een daklozenopvangcentrum, beschreef dit als een verschuiving in de houding van professionals (van eruit geraken naar overleven) onder invloed van recente politieke ontwikkelingen en hervormingen. Ze verwees daarbij onder meer naar de toenemende administratieve cultuur in de sociale dienstverlening, die ze ervaart als een inperking van de ruimte tot onderhandeling, die ze vroeger (o.a. tijdens het begeleidingstraject van twee ouders uit het vorige deel van de studie) wel nog vond. De belangen en rechten van zorgvragers dreigen daarbij volgens haar op een helling te komen staan.

Andere frontliniewerkers bevestigden dat de persoonlijke ingesteldheid of het engagement van praktijkwerkers niet volstaan om ondersteuning mogelijk te maken. Ook de ruimere beleids- en werkcontext speelt een belangrijke rol in de dagelijkse praktijk. Verwijzend naar verschuivingen in de raad van bestuur illustreerde een OCMW-medewerker.

S: Het team blijft hetzelfde, hé, dat verandert niet. En de mensen hun ingesteldheid blijft hetzelfde. Maar als je een raad van bestuur krijgt die overal 'nee' op zegt, dan mag uw personeel nog zodanig sociaal ingesteld zijn. Als die raad niet empatisch is en geen steun wil verlenen, dan zit je blok. Ik denk dat het een heel frustrerende situatie is. Ik zie dat nu ook in een ander OCMW waar het effectief zo veranderd is, iedereen legt er zich ergens wel bij neer. Dat is het jammere, want moest iedereen zijn been stijf gehouden hebben, dan had de raad moeten plooiën. Maar als het uiteindelijk gaat om uw werk of... dan kiezen mensen vaak wel voor de zekerheid.

Deze stellingen lijken op het eerste zicht de kritiek te bevestigen dat de handelingsruimte van praktijkwerkers wordt ingeperkt door een meer rigide regelgeving van bovenaf. Tegelijkertijd worden ondersteuningspraktijken echter ook getoond als het resultaat van een combinatie tussen zowel structurele processen als reacties van professionals, die een veranderend discours kunnen betwisten of (re)produceren. Ondersteuningspraktijken zijn bijgevolg onderhevig aan multidirectionele dynamieken, die bovendien zeer complex blijken te zijn. Niet alleen de vrees voor eigen jobverlies kwam uit de gesprekken naar voor als reden voor praktijkwerkers om zich ongewild neer te leggen bij een bepaald beleidskader. Een aantal respondenten gaf ook aan zich te schikken naar de bestaande regels en procedures, precies vanuit de logica dat zorgvragers anders nog meer in de problemen zouden kunnen komen.

P: Al die premies die er zijn, dat is super, hé, maar het is een ramp om te onthouden waar iedereen nu recht op heeft. (...). Het is iets waar ik echt enorm kwaad kan voor worden. Maak dat eens wat simpeler! Wij die er dag in dag uit mee bezig zijn, hebben het al moeilijk om te weten waar sommige mensen recht op kunnen hebben. Hoe kunnen mensen die er niet dagelijks mee bezig zijn er hun weg in vinden? (...) I: En hoe gaat u of uw organisatie daar dan mee om? P: Pfft, ja... We passen ons daaraan aan, hé. En als ge u daar niet aan aanpast, dan is dat zo, maar dan heeft uw cliënt ook geen premie, hé. Als ge daar zegt van 'foert, ik doe dat niet', ja... Diegene die dat uitgevonden heeft, heeft daar geen last van, hé, het is die mens die bij u zit die daar dan geen recht op heeft.

Verder bleek dat zowel individuele sociaal werkers als hun teams en organisaties ook actief overlevingsstrategieën ontwikkelen om het beste te maken van beperkende logica's waarbinnen ze handelen. De 'warme overdracht', wanneer een vooraf afgebakende ondersteuningsperiode tot een einde komt, is hier een voorbeeld van. Het kader op zich, dat de interventieperiode in eerste instantie begrenst en in bepaalde gevallen mogelijks niet ondersteunend blijkt, blijft echter opnieuw onbetwist.

Zich verzetten - Getting back at

In de zoektocht naar betekenisvolle interventies in confrontatie met armoede en sociale onrechtvaardigheden kunnen praktijkwerkers ook 'ondergrondse' strategieën ontwikkelen, zoals het heimelijk indruisen tegen regels en verwachtingen van organisaties of beleidsmakers. Professionals blijken dit vooral te doen wanneer ze in aanraking komen met praktijken die ze beoordelen als strijdig met de belangen en rechten van zorgvragers en met hun eigen opdracht als sociaal werkers in het streven naar sociale rechtvaardigheid en

de realisatie van mensenrechten.

Een subtiele vorm van dergelijke acties vonden we bij het 'aankleden' van verslagen, om zo de ondersteuningskansen voor zorgvragers te vergroten. Zichtbaar meevolgen, maar ondergronds weerstand bieden wordt nog duidelijker wanneer instructies direct, maar tersluiks, worden gecounterd. De probleemdefinities die de interventies dragen, kunnen op die manier actief, maar stiekem, worden gede- en reconstrueerd. Sarah, betrokken bij schuldbemiddeling, vertelde zo hoe de voorzitter van een OCMW-raad aangaf dat wanneer een bepaalde cliënt een afspraak zou missen, het leefloon van die persoon zou worden geschrapt. Vanuit haar opdracht als sociaal werker in het realiseren van welzijnsrechten, koos de praktijkwerker er echter voor de focus te verschuiven van een klemtoon op louter het gedrag van de zorgvrager naar ook een aandacht voor haar betekenisgeving. Bijgevolg besloot ze de afwezigheid van de vrouw niet aan de voorzitter te melden.

S: En oké, die mevrouw is drie keer niet op haar afspraak geweest, maar voor mij was ze drie keer aanwezig. (...) Ga ik dan mijn boekje te buiten? (...) Ik denk dat dat wel belangrijk is, als je ergens voor wil gaan en wil voor staan, dat je dat dan ook doet. (...) Plus, als mensen niet op hun afspraak komen, is daar ook wel een reden voor. Het feit dat ze er niet geraken, dat weerspiegelt vaak iets anders.

Heel wat frontliniewerkers duiden ook op de prangende structurele moeilijkheden waarin steeds meer gezinnen zich bevinden. Interventies die louter focussen op de individuele verantwoordelijkheid van zorgvragers zullen hierop volgens hen vaak geen afdoend antwoord kunnen bieden. Lynn, een praktijkwerker die instaat voor contextbegeleiding in het kader van bijzondere jeugdzorg, vertelde hoe ze haar formeel mandaat daartoe ruimer interpreteert en kleinschalige financiële en materiële steun tracht te verlenen. Ze blijft evenwel sceptisch over de impact van deze liefdadigheidsinitiatieven voor gezinnen op langere termijn.

L: Overlaatst ging ik met een mama naar een consulente van de jeugdrechtbank en ze had letterlijk twee dagen niet meer gegeten omdat het geld op was en dan zeg ik: 'Kom, we gaan eerst naar die broodjeszaak en we gaan u een broodje kopen.' Dat is dan op mijn kosten, maar ze heeft gewoon weer eten in haar maag en daardoor kan ze misschien weer iets. (...) Soms zit ik ook geld te zoeken bij liefdadigheidsorganisaties waarvan ik misschien niet altijd akkoord ben met de principes, maar als ge daar 300 euro van krijgt om een gezin iets te laten kopen, dan kijk ik alleen naar die 300 euro. (...) We zijn er ons ook bewust van: als wij nu eens dit geven of dat geven, dat is van het ene steentje naar het andere, maar op lange termijn is het dat nog altijd niet, hé.

De bovenstaande voorbeelden tonen inspanningen van praktijkwerkers om in het concrete contact met hulpvragers op een creatieve manier in te spelen op sociale onrechtvaardigheden en ongelijkheden. Tegelijk illustreren ze ook het beperkte vermogen van deze tijdelijke, verborgen – en dus onbespreekbare – acties om structurele verandering te bewerkstelligen.

Eruit geraken - Getting out

Opvallend is dat meer dan de helft van de geselecteerde praktijkwer-

kers bleek te werken in een organisatie die zich van overheidswege een grote experimenteeruimte kon toe-eigenen; bijvoorbeeld omdat de organisatie werd ingezet in een pilootfase, omdat het aanbod voordien nog niet bestond, of omdat het een projectwerking betrof die precies voor dit experimenteren subsidies kon ontvangen. Het was meestal, maar niet exclusief, in deze organisaties dat strategieën om eruit te geraken het sterkst naar voor kwamen.

Sommige praktijkwerkers beschreven zo hoe de bevraging of (her)interpretatie van kaders en richtlijnen werd geduld of gefaciliteerd door hun organisatie of team. Lynn gaf daarbij aan hoe haar eigen logica's om ondersteuning te bieden vrijuit beargumenteerd en bediscussieerd konden worden met haar directeur, zelfs wanneer die logica's afstand namen van formele regels. Verwijzend naar een recent geïnstalleerde norm over het aantal huisbezoeken, vertelde ze:

L: Die norm van 'per gezin moet je per week of om de veertien dagen thuis langsgaan', voor mij werkt dat niet. Er zijn gezinnen waar ik denk 'die heeft mij nu elke week nodig' en er zijn er andere waarvan dat ik weet 'die kan gerust wel wat langer'. En soms is die vraag er ook niet, hé, bij mensen. Soms is die vraag echt 'vang mijn kind op in de week, alstublieft, want ik heb het er heel lastig mee', maar niet 'sta nu elke week aan mijn deur om met mij te klappen'. Niet iedereen wil dat zomaar. En ik zou heel graag die vrijheid kunnen behouden om binnen die dossiers zelf of met mensen te kunnen bepalen 'hoeveel keer wilt jij mij eigenlijk zien'.

Andere respondenten getuigden hoe ook de onzekerheid en ambiguïteit die inherent verbonden zijn met sociaal werk expliciet omarmd en besproken konden worden in hun teams. In hun streven naar ondersteunende interventies in elke afzonderlijke situatie verwezen nagenoeg alle praktijkwerkers naar het belang van een openheid op organisatieniveau om in dialoog te gaan, om ongehinderd perspectieven uit te wisselen, om te zoeken en in de mist te durven gaan. Peter gaf levendig weer hoe een dergelijke atmosfeer opnieuw het resultaat is van dynamische interacties tussen zowel structurele condities als de persoonlijke ingesteldheid van professionals. Geen van beide elementen volstaat op zichzelf.

P: Dat ge daar ruimte voor hebt om dat te kunnen doen. En dat je daar ook die ruimte voor neemt, hé! Ik denk dat dat ook belangrijk is. En dat ge ook ondersteund wordt door uw werkgever, dat ge opleiding moogt volgen, dat ge overleg moogt plegen, dat ge ook fouten moogt maken, dat ge moogt ontdekken en dat ge moogt zoeken en dat ge daarin ook een stuk begeleid wordt.

Inspanningen om de eigen praktijk blijvend te bevragen en te herdenken bleken in sommige gevallen inherent ingebed te zijn in de cultuur en het beleid van de organisatie. Nick, actief in een gezinsbegeleidingscentrum, verwees daarbij bijvoorbeeld naar hoe zijn organisatie ervoor kiest ook na een formele begeleidingsperiode ondersteuning te blijven bieden wanneer dat belangrijk wordt geacht, zelfs al wordt de werking daarvoor niet gesubsidieerd.

N: De begeleiding stopt, hé, dat is duidelijk. Maar ouders kunnen hier wel nog terecht, al is het maar voor een gezellige babbel. Maar even goed voor: 'Ik zit nu echt helemaal terug in de

shit.' En soms doen we daar dan nog een kort traject mee of doen we een aantal telefoontjes, zodat er een juiste dienst kan starten in een gezin. Dat gaan we zeker doen. (...) We kunnen dat wel niet registreren als werk ten opzichte van onze subsidiërende instantie, maar we doen dat wel gewoon, omdat we dat belangrijk vinden.

De illustratie toont tegelijk een spanning tussen enerzijds het belang van transparante tussenkomsten die verantwoord kunnen worden en anderzijds de ervaren kloof tussen wat formeel *erkend* en geregistreerd wordt als ondersteuning en wat als ondersteunend *ervaren wordt* door gezinnen. Een aantal organisaties trachtte bijgevoel zelf openlijk ruimte te creëren om wat van belang blijkt voor hulpvragers een prominente plaats te kunnen geven. Jessica, werkzaam als contextbegeleider in functie van autonoom wonen, vertelde:

J: Ik wil niet zeggen dat ondersteuning per sé lang moet duren, maar het is wel iets dat er moet zijn. En zelfs al doe je zes maanden voort zonder dat je eigenlijk bijna iets doet, je bent wel dingen aan het doen. Maar dat is niet altijd zo meetbaar. (...) Je kunt je daar ook in specialiseren uiteindelijk, hé.

Zich organiseren - Getting organized

Sommige respondenten illustreerden ook hoe ondersteuningspraktijken en onderliggende probleemdefinities bediscussieerd kunnen worden in het contact met andere diensten. Zo gaven ze aan hoe zij en/of hun organisatie daarbij uitdrukkelijk opkomen voor de rechten en bekommernissen van zorgvragers wanneer die dreigen te worden gemist.

N: We proberen ervoor te zorgen dat mensen hun rechten alleszins uitgebouwd worden, hé. Ik zeg maar iets, als we weten dat er recht is op een uitkering ergens en dat mensen er op één of andere reden niet geraken, of als er moeilijk wordt gedaan vanuit die organisatie, dan gaan we daar wel in bemiddelen. Of zeggen: 'Ow, vergeet niet dat die mensen drie dagen in de week naar [organisatie] komen, er is hier ondersteuning, dus misschien moet ge ze nu niet sanctioneren op het feit dat ze niet gaan werken. En moet ge ze efkes tijd kunnen geven, zodat we hard kunnen investeren in het gezin.' En dat ze daarna kunnen geactiveerd worden, bijvoorbeeld, hé.

In confrontatie met een regelgeving of met procedures die niet ondersteunend worden geacht kunnen ook informele samenwerkingsverbanden ontstaan die formele logica's naar een responsieve praktijk kunnen helpen vertalen. Jessica vertelde:

J: Wij hebben ook heel goed contact met ons OCMW, met mensen daar die echt... Als wij vragen: 'Hoe zit het nu eigenlijk met de regels?' Die dan zeggen: 'Zo en zo, maar je kan er zo van afwijken.' Allez, dus op die manier is die samenwerking voor ons heel ondersteunend.

Praktijkwerkers en hun teams gaan soms ook impliciet strategische partnerschappen aan met organisaties omdat ze eenzelfde visie delen, of omdat ze het best tegemoet kunnen komen aan de bekommernissen van de zorgvragers. Lisa getuigde in dit kader hoe de toelatingscriteria voor woonbegeleiding in haar organisatie steeds strenger worden. Om gezinnen in complexe situaties een betere

kans op ondersteuning te geven, kiezen zij en haar team er daarom tersluiks steeds vaker voor om in dergelijke gevallen meteen een andere dienstverlener te contacteren, met een gelijkaardig aanbod, waar deze mensen wel nog terecht kunnen.

L: We weten eigenlijk wel dat woonbegeleiding iets minder moeilijk doet bij zware problematieken, dus we zullen ons daar maar eerst gaan aanmelden, want meer kans dat ze het dossier gaan pakken dan ons eigen begeleid wonen, dat de drempels altijd maar aan het verhogen is.

Behalve deze verborgen praktijken tussen organisaties onderling, verwezen meerdere respondenten ook naar inspanningen om samen met andere diensten meer expliciet veranderingen na te streven. De term 'signaleren' kwam daarbij vaak aan bod, hoewel de invulling ervan kon verschillen. Een aantal sociaal werkers formuleerden het als hun opdracht om onrechtvaardigheden telkens te benadrukken om zo beetje bij beetje verschil te kunnen maken. In sommige gevallen werden daartoe ook afzonderlijke signalisatieteams opgericht. Ondanks deze acties volgde zeer vaak de bedenking en frustratie dat er uiteindelijk weinig wezenlijk verandert.

L: Leefloon is geen bestaansminimum, dat is een etiket voor armoede. Als je dan nog aan de kinderbijslag gaat beginnen, ik vind dat harteloos. Ik kan het bijna niet geloven, ik ga nog moeten zien hoe dat gaat gebeuren, maar... I: En zijn er manieren waarop je daar ook zelf mee beleid op kan voeren? L: Als veldwerkers vrij weinig, anders hadden we een job in het beleid moeten doen, hé. Maar we hebben wel ons signalisatieteams die dan wel proberen op beleidsniveau iets te bewegen.

K: Wij hadden natuurlijk een soort van signaalfunctie ook, wij gingen ook dingen gaan signaleren, hé. (...) Dat gaat effectief, er wordt iets mee gedaan, in die zin: het wordt echt doorgegeven. Of er dan effectief iets aan verandert, dat is iets anders.

Wie niet weg is... is gezien

Onze studie ging na op welke manier de strategieën van praktijkwerkers – die in dynamische interactie bekeken worden met systemische condities – kunnen bijdragen tot een responsieve en ondersteunende hulpverlening voor gezinnen in armoedesituaties.

Uit onze bevindingen blijkt eerst en vooral een duidelijke inzet van sociaal werkers om in zeer complexe situaties betekenisvolle interventies te construeren.

Wanneer in het contact met de eigen organisatie, andere organisaties en/of beleidsmakers geen openheid wordt gevonden voor discussie over schijnbare evidenties, rekening houdend met de leefwereld van gezinnen, blijken deze strategieën echter eerder onder de radar te verdwijnen. Onderliggend is vaak de redenering van praktijkwerkers dat indien deze acties niet verborgen zouden blijven ('wie niet weg is...'), de beoogde ondersteuning ook niet meer mogelijk zou zijn ('...is gezien'). Tegelijk geeft een aantal professionals aan daarbij terug te moeten vallen op 'ad hoc' oplossingen of liefdadigheid. Niettegenstaande de potentiële (maar vaak tijdelijke) meerwaarde van deze acties voor individuele hulpvragers, kan deze positionering geproblematiseerd worden. Ook de onderliggende bekommernissen, probleemdefinities en de onrechtvaardigheid

van situaties van armoede en sociale ongelijkheid blijven namelijk onzichtbaar en kunnen dus niet bespreekbaar worden gesteld. We argumenteren daarom dat het potentieel van het sociaal werk in het streven naar een bredere sociale rechtvaardigheid en menselijke waardigheid voor gezinnen in armoede in deze situaties niet ten volle benut kan worden. Wanneer praktijkwerkers anderzijds meer openlijk politiek trachten bij te dragen tot de realisatie van welzijnsrechten van hulpvragers, wordt dit veelal geassocieerd met het collectief verzamelen en overdragen van signalen naar het beleidsniveau, wat vaak gepaard gaat met frustraties over de geringe impact van deze acties.

Beide strategieën – zowel de verborgen strategieën als praktijken van sociaal werk waarin ze meer openlijk vormgeven aan hun mandaat – produceren vaak een dichotoom beeld van de relatie tussen praktijk en beleid. Ons onderzoek toont echter dat ondersteunende praktijken, waarbij armoede en sociale ongelijkheid geproblematiseerd worden als een schending van mensenrechten, niet vorm krijgen door *of* de aanwezigheid van voldoende handelingsruimte van praktijkwerkers *of* welbepaalde structurele condities, maar wel vanuit het complexe samenspel tussen beide (Urban et al., 2012).

In die lijn wordt een meer productieve manier om bij te dragen tot de vormgeving aan een ondersteunende hulpverlening gevonden in omgevingen waar een mogelijkheid is tot openlijk debat over probleemconstructies en de rol van het sociaal werk in de realisatie van welzijnsrechten in armoedesituaties ('wie niet weg zou zijn... zou worden gezien'). We pleiten daarbij voor transparante, kwaliteitsvolle en verantwoorde interventies; niet zozeer door het meten van voorgestructureerde criteria, maar wel door op en tussen verschillende niveaus bespreekbaarheid te creëren, vanuit de leefwereld van mensen en met het oog op de realisatie van sociale rechtvaardigheid en menselijke waardigheid. Belangrijk is dat de aandacht voor de pluraliteit van individuele bekommernissen en aspiraties van mensen in armoede ook aanleiding geeft tot collectieve leerprocessen over de configuratie van de samenleving. Armoede verschijnt daarbij als een maatschappelijk in plaats van een individueel probleem, waaraan alleen vanuit een gedeelde verantwoordelijkheid en solidariteit tegemoet kan worden gekomen.

Tineke SCHIETTECAT, Griet ROETS en Michel VANDENBROECK

UGent, Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek

Henri Dunantlaan 2

9000 Gent

Contactpersoon: Tineke Schiettecat

BIBLIOGRAFIE

- Bouverne-De Bie, M. (2015). *Sociale agogiek: Een sociaal-pedagogisch perspectief op sociaal werk*. Gent: Academia Press.
- Lister, R. (2004). *Poverty*, Cambridge, Polity Press.
- Urban, M., Vandebroek, M., Van Laere, K., Lazzari, A., Peeters, J. (2012). Towards competent systems in Early Childhood Education and Care: Implications for policy and practice. *European Journal of Education*, 2012, 47(4), 508-526.

Metrotaal - Mind the gap

Scholen begeleiden naar een open talenbeleid

Vicky VERLEY en Julie VAN DEN BOSSCHE

Het Vlaamse onderwijs richt zich tot een divers leerlingenpubliek. Diversiteit aan talen en taalgebruik maakt daar deel van uit. Leerlingen hebben verschillende talige achtergronden, door een migratieverhaal, door invloeden van media, internet en games. Heel wat leraren en scholen zijn dan ook zoekende in het omgaan met deze talendiversiteit. We bespreken in deze bijdrage enkele vragen uit de praktijk en laten je kennismaken met 'Metrotaal - Mind the gap'. Deze online tool wil interne en externe begeleiders, directies en leraren van kleuter- en lager onderwijs ondersteunen, inspireren en professionaliseren in het creëren van krachtige leef- en leeromgevingen waarin alle talen erkend, gewaardeerd en benut worden.

Metrotaal – Mind the gap ontstaan uit Validiv¹

Positief omgaan met talendiversiteit roept vele vragen op. Pasklare antwoorden zijn er niet. Wel kunnen begeleiders samen met een team op zoek gaan naar passende oplossingen. Het Validiv-project² trachtte dit de voorbije vier jaar in de praktijk te brengen. Dit werd gerealiseerd door enerzijds in te zetten op wetenschappelijk onderzoek naar meertaligheid in Vlaamse en Brusselse basisscholen en anderzijds door instrumenten te ontwikkelen en te implementeren die het benutten van talendiversiteit in het basisonderwijs ondersteunen. Tijdens de implementatie boden we hoofdzakelijk ondersteuning aan leraren in het optimaal aanwenden van de ontwikkelde instrumenten. Daarnaast werd er in een aantal projectscholen sterk ingezet op het coachen van leraren en schoolteams in het positief omgaan met talendiversiteit in de klas- en de schoolwerking. De ervaringen en resultaten van deze coaching dienden als bron voor de ontwikkeling van 'Metrotaal - Mind the gap'.

Vanuit een waarderende houding naar een constructieve visie

Het doel van het Validiv-project was om aan te tonen dat het erkennen, waarderen en benutten van talendiversiteit een positieve invloed heeft op leerlingen, zowel cognitief als socio-emotioneel. Dit vraagt van scholen een open en waarderende houding ten aanzien van alle talen en een constructieve visie op omgaan met talendiversiteit. **Talendiversiteit** wordt dan gezien als **een geïntegreerd geheel van competenties die in elkaar overvloeien en elkaar aanvullen**. Personen met een meertalige achtergrond kunnen op die manier communiceren in verschillende talen en overschakelen tussen talen wanneer dat past. De kennis en vaardigheden opgedaan in verschillende talen vullen elkaar aan en vormen een basis om verdere taalcompetenties te ontwikkelen. Het toelaten van alle talen van leerlingen heeft bijgevolg geen negatieve impact op het verwer-

ven van de instructietaal (Blomaert, J. & Van Avermaet P. (2008), Agirdag, O., Lambert, P., Sierens, S., Slembrouck, S., Van Avermaet, P., Van Braak, J., Van Praag, L., e.a. (te verschijnen maart 2016)).

Werk maken van een open talenbeleid

Op basis van deze visie kunnen scholen een open talenbeleid voeren en een plaats zijn waar kinderen zich thuis mogen en kunnen voelen. Cummins, J. (2001) zegt namelijk het volgende: *“Als je de thuistaal van een kind verwerpt, dan verwerp je ook het kind zelf”*. Vanuit dit standpunt willen wij scholen stimuleren om werk te maken van **een open talenbeleid waar alle talen ‘thuis’ mogen zijn**. Tijdens de begeleiding van de Validiv-projectscholen hebben we vaak gepeild naar de visie van scholen op omgaan met talendiversiteit. Meestal was het antwoord: *“We hebben een taalbeleid.”* In dat taalbeleid stond doorgaans wel een vermelding over aandacht hebben voor (initiatie) Engels of Frans. Taalbeleidsplannen met aandacht voor de plaats van niet - Nederlandse talen, minderheidstalen en taalvarianten vonden we bijna niet. Om **de weg van een taalbeleid naar een talenbeleid** te kunnen realiseren, was in de meeste scholen **een mentaliteitsverandering** noodzakelijk.

Omgaan met talendiversiteit vraagt om een mentaliteitsverandering

Dat scholen omgevingen moeten zijn waar alle leerlingen maximale leer- en ontwikkelingskansen krijgen, is een gedachte waaraan geen enkele school twijfelt. Dat talendiversiteit deel uitmaakt van die leeromgeving én een verrijking kan zijn, was doorgaans (nog) niet vanzelfsprekend. Meer nog, leerlingen die thuis een andere taal spraken, hetzij een taalvariant van het algemeen Nederlands, hetzij een niet-Nederlandse taal, werden vaak per definitie gezien als leerlingen met 'taalproblemen' of andere 'tekorten'. De meeste leraren, scholen en directies zagen meertaligheid als een positief en waardevol gegeven, zolang het ging over prestigetalen zoals Engels, Frans, Duits, Spaans en Chinees. Dat positief omgaan met talendiversiteit ook over het Berbers, Turks, Pools, dialecten en andere talen en taalvarianten gaat, was voor velen nog nieuw. Reacties als: "Dat zie ik niet zitten" en "Wat kan daar nu de meerwaarde van zijn?" kwamen bij het begeleiden vaak voor. Het zijn uitingen van

percepties die leraren hebben ten aanzien van talen. Als begeleider moet je daarmee aan de slag, zodat leraren zicht krijgen op wat de onderliggende factoren zijn die hun 'kijk op de zaak' beïnvloeden. Doorgaans zijn leraren zich hier niet van bewust. Hun reactie is veelal een menselijke reactie vanuit zelfbehoud. Met de nodige alertheid, ondersteuning en zorg kan je hen laten inzien dat een open houding ten aanzien van *alle* talen het welbevinden van leerlingen en ouders verhoogt en wonderen doet voor onderwijsleerkansen. Eenvoudig is deze mentaliteitsverandering niet. **Het is een complex en dynamisch proces dat tijd, ondersteuning en professionalisering vraagt.**

Metrotaal - Mind the gap als ondersteuning

Vanuit onze ervaringen in het begeleiden van scholen kunnen we stellen dat er vooral veel nood is aan kennis over talendiversiteit en vaardigheden in het omgaan met talendiversiteit. Daarom voorzien we in 'Metrotaal' **onderbouwde wetenschappelijke informatie**, want maar al te vaak leven er in de hoofden van leraren, directies én ouders mythes. Dit zijn verhalen die een eigen leven zijn gaan leiden én gestuurd worden vanuit percepties die mensen hebben ten aanzien van talen. Een uitspraak als: "Thuis talen toelaten, dat werkt toch etnische klikjes in de hand?" is zo een mythe. Door wetenschappelijke informatie aan te bieden en er actief mee aan het werk te gaan, slagen schoolteams en directies er in om een aantal zaken in een nieuw en vooral in een genuanceerder perspectief te plaatsen. Naast wetenschappelijke informatie biedt 'Metrotaal' **veel praktijkvoorbeelden**. Want alle onderzoeken, theorieën, artikels en waarheden ten spijt, leraren willen vooral zien wat de meerwaarde precies betekent in de praktijk. De vraag: "Hoe moet ik dat dan doen?" was een veel gestelde (en begrijpelijke) vraag. Door

praktijkvoorbeelden aan te bieden, kunnen schoolteams inzien dat er vaak niet zoveel nodig is om concreet met talendiversiteit aan de slag te gaan.

Ik begeleid een school en ik neem mee

Het begeleiden van scholen vergelijken we graag met het aangaan van een reis. Scholen begeleiden in omgaan met talendiversiteit was vaak een avontuurlijke reis, waarbij we samen met een team op zoek gingen naar wat er nodig was aan ondersteuning. Want elke school heeft andere noden en vragen en vooral: elke school heeft een andere context. Met andere woorden, **het effectief begeleiden van scholen vraagt om maatwerk**. De opbouw van 'Metrotaal' zorgt ervoor dat deze flexibele aanpak van begeleiding én ondersteuning in de praktijk kan worden omgezet.

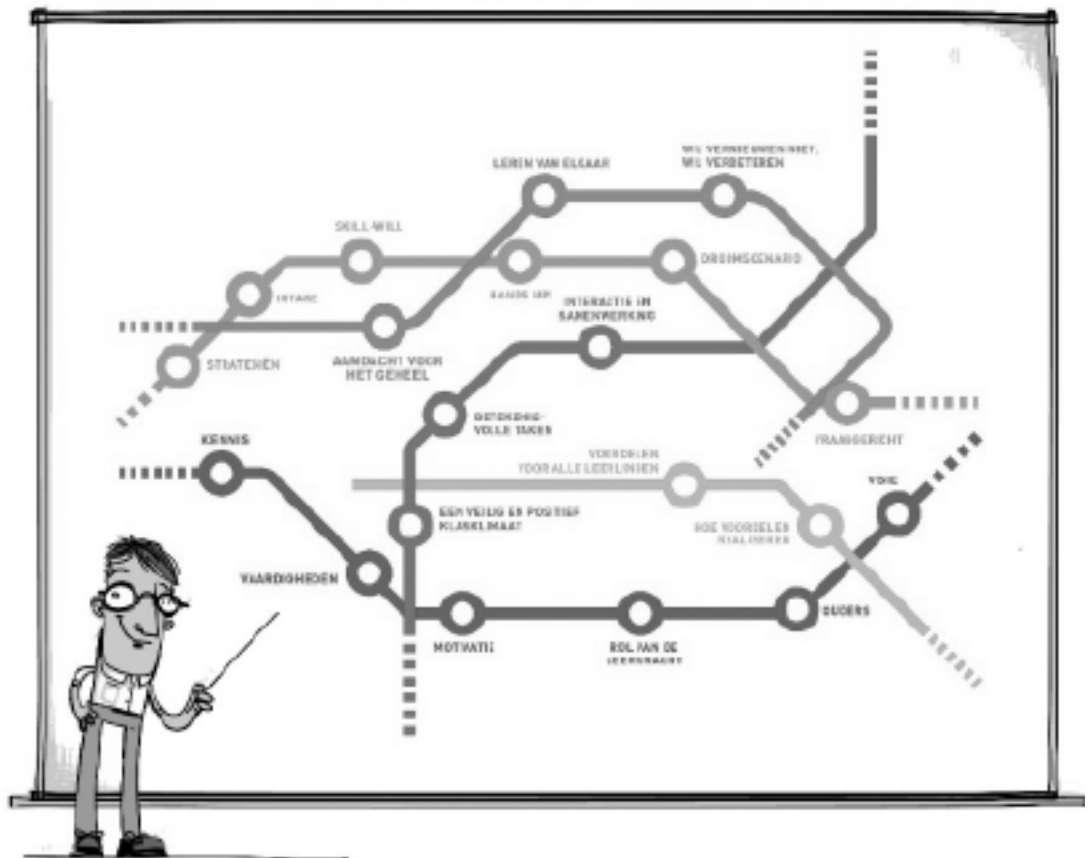
Opbouw van de onlinetool

Metrotaal?

De onlinetool wordt gepresenteerd in de vorm van een metroplan. Dit is een bewuste keuze met verschillende redenen. Ten eerste presenteert de metro de smeltkroes aan culturen en talen die je kan ontdekken op 'je reis'. Ten tweede staat het metroplan voor het zoeken naar een bestemming en het procesmatige karakter dat hoort bij het uitbouwen van een (talen)beleid. Ten derde willen we met het metroplan aangeven dat de weg naar een effectief en open talenbeleid noch eenduidig noch eenvoudig is. Om de weg van punt A naar punt B uit te stippelen, is er geen vaste route. Integendeel, **een groeiproces** wordt gekenmerkt door: aanzetten, uitproberen, stoppen, reflecteren, weer aanzetten, bijsturen en terugblikken, verder doen en opnieuw beginnen langs een andere weg. Het is aan begeleiders om in samenspraak met de school of het team **doordachte keuzes** te maken **in functie van de context** van de school, de vragen van het team of **de nood aan ondersteuning**.

Mind the gap?

Deze waarschuwing hoor je weerklinken in de Londense metro. Hier staat ze voor het verschil tussen de meertalige realiteit buiten de schoolmuren en het overheersende huidige eentalige beleid binnen de scholen. Naast deze kloof willen we ook de kloof tussen onderzoek en praktijk overbruggen en de mythes over omgaan met talendiversiteit op school wegwerken. Dat kan, door de nodige kennis en vaardigheden aan te reiken.

Vijf routes om uit te kiezen en vele haltes voor onderweg

Zoals elke metro heeft ook 'Metrotaal - Mind the gap' verschillende routes. Elke route heeft een andere kleur en symbool. Elke route voorziet in meerdere haltes zodat gebruikers kunnen stilstaan bij nieuwe inzichten, uitdagende opdrachten, casussen, inspirerende activiteiten, methodieken, filmmateriaal, begeleidingsfiches en bronnenkaarten om zo een groeiproces in het positief omgaan met talentdiversiteit te doorlopen. We lichten de routes en haltes hieronder kort toe.

Route KERN VAN DE ZAAK: hier staan we stil bij de essentie van de onlinetool. Dit doen we aan de hand van twee haltes.

- Halte VOORDELEN VOOR ALLE LEERLINGEN: vanuit onderzoek weten we dat positief omgaan met talentdiversiteit voordelen biedt voor alle leerlingen. We zetten hier de voordelen op een rij.
- Halte HOE VOORDELEN REALISEREN: voordelen realiseren in de praktijk kan op twee manieren: via exploreren en via exploiteren. Wat dit concreet betekent staat hier beschreven.

Route VERKENNEN: deze route heeft als doel om gebruikers te ondersteunen in het opzetten van een groeiproces. Vertrekkende vanuit de realiteit van een bepaalde context bieden we enkele haltes aan.

- Halte STRATEGIEEN: we belichten enkele belangrijke aspecten voor een groeiproces. Zo hebben gebruikers wat houvast voor de reis die ze aangaan met een team.
- Halte INTAKE: we focussen op het belang van een grondige intakeprocedure. Met 'grondig' bedoelen we gebruik maken van een brede waaier aan vragen om een al even breed beeld te krijgen van de context waarin een begeleiding zal plaatsvinden. We reiken hierbij een reeks van mogelijke intakevragen aan.

- Halte SKILL WILL: we laten gebruikers kennismaken met een methodiek die vertrekt vanuit twee assen: deskundigheid (skill) en motivatie (will). Hiermee kunnen werknemers of teams getypeerd worden. We vertalen deze matrix naar het begeleiden van teams in omgaan met talentdiversiteit op school.
- Halte HANDS UP: we bieden een zeer laagdrempelige methodiek aan die snel inzicht geeft in de perceptie van een team op het omgaan met talentdiversiteit in de klas en de school.
- Halte DROOMSCENARIO: we stellen een methodiek voor die een team de kans kan geven om eigen dromen tegen het licht van de realiteit te houden. Het opzet is dat een team kan reflecteren over hoe ze hun dromen kunnen realiseren in de huidige context van de klas of de school.
- Halte VRAAGGERICHT: gebruikers krijgen hier ter illustratie enkele vragen mee vanuit de praktijk. We voorzien daarbij telkens een mogelijke aanpak van begeleiding aan de hand van casussen.

BOUWSTENEN: deze route heeft de meeste haltes en zou kunnen gezien worden als de hoofdlijn van het metroplan. Hou er rekening mee dat het moeilijk is om de bouwstenen af te bakken. Werken aan één bouwsteen heeft snel consequenties voor andere.

- Halte KENNIS: we voorzien acht beknopte bronnenkaarten met betrekking tot verschillende aspecten van omgaan met talentdiversiteit. De inhoud die we aanbieden is gebaseerd op de resultaten van wetenschappelijk onderzoek uit zowel binnen- als buitenland.
- Halte VAARDIGHEDEN: we leiden gebruikers langs diverse praktijkvoorbeelden, links en nuttige websites. We geven aanzetten tot kleine en grotere ondersteunende activiteiten voor leerkrachten en scholen. We voorzien voor de begeleiders praktijkvoorbeelden in de vorm van filmmateriaal. Bij enkele zijn er ook begeleidings-

fiches toegevoegd om interactief met een team, werkgroep of kerngroep aan het werk te gaan.

- Halte **MOTIVATIE**: bij het begeleiden van een groeiproces is het weinig zinvol om rechtstreeks in te zetten op de motivatie van leraren. Wat wel werkt kan men hier terugvinden.
- Halte **ROL VAN DE LEERKRACHT**: we geven zicht op de impact die percepties van leerkrachten over leerlingen hebben op de verwachtingen die leerkrachten koesteren ten aanzien van de mogelijkheden en capaciteiten van die leerlingen.
- Halte **OUDERS**: aan de hand van tips en links bieden we enerzijds ondersteuning voor een kwaliteitsvolle communicatie met (anderstalige) ouders en anderzijds zorgen we ervoor dat gebruikers een aantal handvatten aangereikt krijgen om ouders bewust te maken van de meerwaarde van talendiversiteit. Deze suggesties kunnen teams ook inzetten om kansen te creëren om (anderstalige) ouders te laten participeren in de klas- en schoolwerking.
- Halte **VISIE**: we gaan op zoek naar antwoorden op vragen als: wat is kenmerkend voor een goede visie? Hoe maak je werk van een gedragen visie? Hoe zet je een visie om in acties?

VOORWAARDEN VOOR DE KLAS: deze route doet gebruikers stilstaan bij het gegeven dat talendiversiteit één van de vele aspecten is dat deel uitmaakt van een krachtige leeromgeving. Anders gezegd: talendiversiteit is een middel om de leeromgeving nog krachtiger te maken.

- Halte **VEILIG EN POSITIEF KLASKLIMAAT**: we laten concreet zien hoe men via exploreren en exploiteren van talendiversiteit werk kan maken van een veilig klasklimaat.
- Halte **BETEKENISVOLLE TAKEN**: we geven voorbeelden van betekenisvolle taken die via exploreren en exploiteren de talendiversiteit inzet als bron voor leren.
- Halte **INTERACTIE EN SAMENWERKING**: via enkele voorbeelden illustreren we hoe interactie en samenwerking enerzijds en exploreren en exploiteren van talendiversiteit anderzijds hand in hand kunnen gaan. Meer nog hoe ze elkaar kunnen versterken.

VOORWAARDEN VOOR DE SCHOOL: we geven inzicht in de voorwaarden voor een interactieve en lerende organisatie waarbij de focus ligt op het leren van elkaar, aandacht voor het geheel en het openstaan voor vernieuwing en verbetering.

- Halte **AANDACHT VOOR HET GEHEEL**: om te komen tot een geheel is afstemming tussen alle actoren in de school, leerlingen, ouders, het team, het schoolbeleid en de schoolleiding, noodzakelijk. We geven enkele tips mee ter ondersteuning.
- Halte **LEREN VAN ELKAAR**: we staan stil bij tips om het leren van collega's en externen te ondersteunen, zodat er werk kan worden gemaakt van een participatieve schoolcultuur.
- Halte **WIJ VERNIEUWEN NIET, WIJ VERBETEREN**: kwaliteitsvol onderwijs maken is het doel. Daarom richten we ons op beïnvloedende factoren zoals: evolutie van schoolpopulatie, nieuwe inzichten vanuit onderzoek en gelijke onderwijskansen.

Is er ook een korte weg?

Doorheen de tool zitten tal van materialen verwerkt. Wie graag snel inspiratie wil vinden, kan gebruik maken van de **INSPIRATIE**-button bovenaan de websitepagina. Hierin zijn alle activiteitenfiches, bronnenkaarten, begeleidingsfiches, filmfragmenten en artikels verzameld en snel terug te vinden via een filterfunctie.

Vragen uit de praktijk

Scholen hebben vaak **tal van vragen** omtrent het omgaan met talendiversiteit. Deze vragen ontstaan vanuit obstakels, beperkingen, moeilijkheden, veranderingen die ze in de eigen praktijk ervaren. Ter illustratie geven we twee vragen uit de praktijk mee. We voorzien hierbij een mogelijke aanpak van begeleiding en een verwijzing naar verschillende routes en haltes in 'Metrotaal'.

Hoe kan ik talige diversiteit aan bod laten komen in mijn klas als ik geen anderstalige leerlingen heb?

Deze vraag was een aanleiding om met een team na te denken over 'Wat is talige diversiteit?'

Afstemmen en uitdiepen

Stap 1 Het team ging in duo's op zoek naar verschillende antwoorden. Deze werden verzameld op het bord.

Stap 2 Elk duo kreeg een bronnenkaart m.b.t. talige repertoires. [Route **BOUWSTENEN** Halte **KENNIS** Bronnenkaart]

Stap 3 Na de leestijd vulden we de antwoorden op het bord aan.

Stap 4 Met de verzamelde informatie en de vraag "Welke mogelijkheden zie je nu om met talendiversiteit aan de slag te gaan in je klas?" gingen we verder aan het werk.

Stap 5 Verschillende leraren stelden vast dat ze sporadisch al een aantal zaken deden: een liedje zingen, goedmorgen zeggen in allerlei talen, ... Na een brainstorm in het team kwamen er heel wat nieuwe concrete ideeën. Eén ervan was werken met dialecten in de lessen wereldoriëntatie in het kader van de provincies van België. [INSPIRATIE Activiteitenfiche: **DIALECTEN**]

Stap 6 Ter voorbereiding van een volgende bijeenkomst, werd er met het team afgesproken dat elke leraar samen met een collega een activiteit zou uitproberen.

Tips voor de begeleider

Speel in op wat er 'leeft' in een team. Gebruik concrete vragen die leven in het team als opstap om het onderwerp talendiversiteit 'open te trekken'.

Sluit aan bij bestaande activiteiten. Leraren doen tal van zaken die zinvol zijn in functie van talendiversiteit. De kunst is om die te spotten en te benoemen. Als leraren zien dat ze verder kunnen bouwen op wat er reeds is, voelen ze zich bevestigd en verandert hun perceptie van de taaklast.

Maak concrete afspraken. Hoe eenvoudig kan een tip zijn? Dat maakt hem juist zo link. Woorden zijn vluchtig. Maak afspraken expliciet en noteer ze. Zo formaliseer je het engagement van een team.

Als je thuistalen toelaat, sluit je dan geen kinderen uit?

Een vraag die vaak gesteld wordt van zodra je het hebt over het toelaten van thuistalen. Dit heeft hoofdzakelijk te maken met de perceptie van leraren ten aanzien van thuistalen. [Route **BOUWSTENEN** Halte **ROL VAN DE LEERKRACHT**]

Een team stelde het nog scherper: "Het toelaten van thuistalen op de speelplaats zorgt voor kliekjesvorming. Het gebruiken ervan sluit kinderen uit". Samen met het team gingen we aan de slag met deze uitspraken.

Tip voor de begeleider

Glad ijs! Discussies over het toelaten van thuistaal zijn vaak heftig. Ze raken een heel gevoelige snaar. Laat je hierdoor niet afschrikken. Vertrouw op je eigen capaciteit als moderator. Geef ruimte aan de emoties maar stuur aan op feiten en onderbouwde argumenten.

Afstemmen en uitdiepen

Stap 1 Iedereen kreeg de opdracht om de speelplaats te observeren. De opdracht luidde: *‘Observeer de kinderen op de speelplaats. Doe dit zoals een camera zou registreren, zonder oordeel. Focus op het vaststellen’*. Ze kregen daarbij de volgende richtvragen:

Welke klikjes zie je op de speelplaats? Op basis waarvan denk je dat deze er zijn? Wat zorgt ervoor dat je deze klikjes als negatief/positief ervaart? Kan je voorbeelden geven van momenten waarop leerlingen bewust andere leerlingen uitsluiten door een andere taal dan Nederlands te gebruiken?

Stap 2 De conclusie na opdracht ging als volgt:

- Er zijn vele soorten ‘vaste klikjes’ en er zijn ‘tijdelijke klikjes’ waarbij leerlingen van het ene naar het andere klikje hoppen.
- Er zijn klikjes op basis van: interesse (hobby’s, soort spel,...), leeftijd, klas, sekse, taal, familie, vriendschap,...
- De meeste klikjes werden als vanzelfsprekend, gewoon en positief ervaren. Enkele leraren gaven aan dat ze het moeilijk hebben met de klikjes anderstalige jongens.
- Leerlingen komen vertellen dat ze niet mogen meespelen, dat het moeilijk is om mee te spelen want dat de leerlingen in de andere taal blijven praten, ...

Stap 3 Tijdens een teamoverleg kreeg het team de volgende vragen:

- Wat zijn de sociale regels op school rond taalgebruik? Zijn deze regels voor iedereen duidelijk?
- Waarom stoor je je nu precies aan de anderstalige jongens?

De eerste vraag werd doorgenomen in de werkvorm ‘binnen- en buitenkring’³. Na deze oefening kwam het team tot het besluit dat ze thuistalen toelieten, maar geen eenduidige sociale taalregels hadden. Het gevolg daarvan was dat leerlingen niet wisten wanneer en hoe ze thuistalen mochten gebruiken en dat leraren op zeer uiteenlopende wijze omgingen met thuistalen. In duo moesten ze nadenken over hoe ze dit anders konden aanpakken.

Voor de tweede vraag werkten we in kleine groepjes. De leraren die het moeilijk hadden met de anderstalige jongens werden verdeeld over de verschillende groepjes. Zij kregen de opdracht om hun ergernis concreet te verwoorden. De andere deelnemers kregen twee opdrachten. De eerste was om vragen te stellen ter verduidelijking. De tweede was gericht op het zoeken naar wat nodig was om de ergernis weg te nemen of minstens te verkleinen.

Tip voor de begeleider

Zet in op interactieve en coöperatieve werkvormen. Ze ondersteunen leraren en teams in het formuleren van hun hulp- of leervragen en laten hen ervaren dat samen nadenken ervoor zorgt dat een probleem vanuit verschillende perspectieven wordt benaderd. Wat doorgaans resulteert in nieuwe inzichten en creatievere oplossingen en bovendien bijdraagt aan een participatieve cultuur in het team.

Stap 4 Na deze oefening stelden de leraren vast dat ze het vooral moeilijk hadden met het stoere gedrag van de jongens, dat ze het gevoel hadden uitgedaagd te worden. Deze leraren botsten aan tegen een gevoel van controleverlies. Een gevoel dat versterkt werd doordat ze de taal niet begrepen, maar vooral een gevoel dat in oorsprong zijn wortels had in het ontbreken van een positieve band met deze leerlingen. [zie Route BOUWSTENEN Halte ROL VAN DE LEERKRACHT]

Na deze bijeenkomst besloot het team om enkele zaken concreet aan te pakken. Zo planden ze om het komende schooljaar een visietekst over omgaan met thuistalen en andere taalvarianten neer te schrijven en om samen met leerlingen sociale regels rond taalge-

bruik op te stellen en deze ook te bespreken met de ouders. [Route BOUWSTENEN Halte VISIE]

Metrotaal – Mind the gap een bron aan materialen

Met het inzetten van ‘Metrotaal’ streven we ernaar om **de competenties in het omgaan met talendiversiteit van een schoolteam te verbreden en te verdiepen**. Naast uitgewerkte activiteiten, inspirerend beeldmateriaal en interessante links en websites voorzien we daarom voor begeleiders ook casussen en beeldmateriaal om het reflecteren op gang te brengen, bronnenkaarten met feitelijke kennis om nieuwe inzichten te verwerven en interactieve methodieken om het thema bespreekbaar te maken. Deze variatie aan materialen in combinatie met de flexibele opbouw van de tool moet resulteren in **coaching op maat** en het **ontwikkelen en uitbouwen van een open talenbeleid** geënt op de specifieke context en noden van de school.

Vicky VERLEY & Julie VAN DEN BOSSCHE

met dank aan Eva VERSTRAETE en Jan DE METS
Steunpunt Diversiteit & Leren
Sint-Pietersnieuwstraat 49, te 9000 Gent
www.diversiteiteneren.be
info@diversiteitenerne.be
www.metrotaal.be

BRONNEN

- Agirdag, O., Lambert, P., Sierens, S., Slembrouck, S., Van Avermaet, P., Van Braak, J., Van Praag, L., e.a. (te verschijnen maart 2016). *Haal meer uit meertaligheid: Omgaan met talige diversiteit in het basisonderwijs*. Leuven: Acco
- Blomaert, J. & Van Avermaet P. (2008). *Taal, onderwijs, en de samenleving: De kloof tussen beleid en realiteit*. Berchem: EPO
- Cummins, J. (2001). Bilingual children's mother tongue: Why is it important for education? *Sprogforum*, 19, 15-20.

NOTEN

- (1) Validiv staat voor Valorisatie van Linguïstische Diversiteit in Meervoudige Contexten van het Basisonderwijs. (www.validiv.be)
- (2) Dit is een vierjarig SBO-project (2012-2015) dat werd gefinancierd door het IWT – Agentschap voor Innovatie in Wetenschap en Technologie.
- (3) Deze coöperatieve methodiek staat beschreven in de onlinetool www.metrotaal.be

In 'vakken' gestopt?

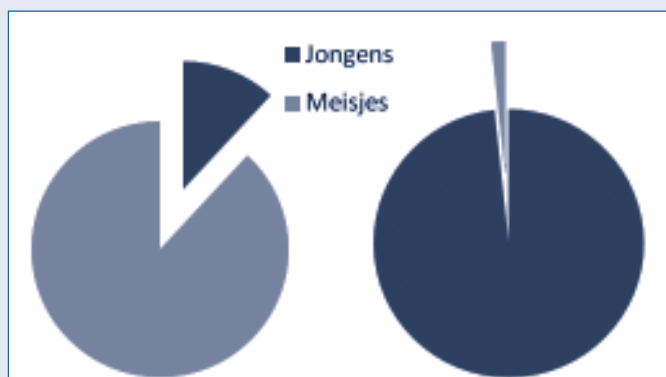
Nico STEEGMANS en Patrizia ZANONI

De studiekeuzes in het Vlaamse onderwijs volgen voor een groot deel nog het genderstereotiepe patroon. Studiekeuzeverschillen tussen meisjes en jongens zijn het meest rolbevestigend wanneer het onderwijs rechtstreeks voorbereidt op de arbeidsmarkt, zoals het secundair beroepsonderwijs. Terwijl meisjes er zich voorbereiden op verzorgende taken leren jongens in het bso een 'stiel'.

In deze bijdrage bespreken we de gendersegregatie in het Vlaamse bso vandaag en staan we vervolgens stil bij de vraag waarom dat een probleem is. Aansluitend gaan we op zoek naar oorzaken op basis van de literatuur en de grootschalige enquête in Vlaamse scholen In 'vakken' gestopt van de UHasselt. We sluiten af met enkele aanknopingspunten om het tij te keren.

De 'vakken'

Meisjes en jongens zijn niet mooi verdeeld over de studiegebieden in het onderwijs. Zij nestelen zich in aparte niches. Dit is geen specifiek Vlaams of Belgisch fenomeen. Dit doet zich in de meeste EU-landen voor (EACEA - Eurydice, 2009). Deze studiekeuzeverschillen zijn het meest uitgesproken wanneer het onderwijs relevant wordt als rechtstreekse voorbereiding op de arbeidsmarkt (Stanfors, 2006). De verschillen in het secundair onderwijs komen dan ook het sterkst tot uiting in het beroepsonderwijs. De meest gesegregeerde studierichtingen in het eerste jaar van het Vlaamse bso (2de graad) zijn Bouw, Maritieme vorming, Rijn- en binnenvaart, Textiel, Topsport-sportinitiatie, Elektrische installaties en Basismechanica (met 1% of minder meisjes), Hout (3% meisjes), Moderealisatie en -presentatie (4% jongens) en Haarzorg (8% jongens). De meest populaire studierichtingen voor meisjes in het bso zijn Verzorging-voeding en Haarzorg. Ze tellen samen 64% van de meisjes. Basismechanica, Hout en Elektrische installaties zijn dan weer voor jongens het aantrekkelijkst. Ze zijn samen goed voor 57% van de jongens. De gendersamenstelling van deze opleidingen is dan ook zeer onevenwichtig

Grafiek 1: Aandeel meisjes en jongens in de studiegebieden Verzorging-voeding en Haarzorg in het eerste jaar van de tweede graad Schooljaar 2014-2015.

Grafiek 2: Aandeel meisjes en jongens in de studiegebieden Basismechanica, Elektrische installaties en Hout in het eerste jaar van de tweede graad Schooljaar 2014-2015.

zoals blijkt uit onderstaande grafieken. De grootste zorgopleidingen bevatten 12% jongens; de omvangrijkste techniekopleidingen bevatten nog geen 2% meisjes.

De nadelen van de genderorde

De studiekeuze bepaalt in grote mate waar men op de arbeidsmarkt terecht komt en werkt dus als een soort voorsorteringsmechanisme. Stereotiepe studiekeuzes van meisjes en jongens leiden naar een horizontale segregatie van de arbeidsmarkt (Borghans & Groot 1999; Van Puyenbroeck, De Bruyne & Sels, 2012). Dit betekent dat vrouwen en mannen in verschillende sectoren op de arbeidsmarkt aan de slag zijn. De segregatie in het onderwijs wordt nauwelijks gecorrigeerd op de arbeidsmarkt (Van Puyenbroeck, De Bruyne & Sels, 2012).

Toch heeft horizontale segregatie in het onderwijs en op de arbeidsmarkt een aantal belangrijke nadelen. Op individueel niveau beperkt een genderstereotiepe studiekeuze de onderwijs- en carrièremogelijkheden van jonge mensen tot datgene dat sociaal aanvaardbaar is voor hun geslacht. Dit heeft implicaties voor het verwerven van vaardigheden en kwalificaties, studie-engagement en scholings- en carrièremogelijkheden wanneer men het (secundair) onderwijs verlaat (Smythe & Darmody 2009). Daarbij dragen vooral vrouwen de nadelen van een gesegmenteerde arbeidsmarkt op basis van gender. Zij werken vaker dan mannen in minder betalende en minder beschermende sectoren/beroepen (Theunissen & Sels, 2006; Kuppens, Steegmans, Van Aerschot, & Van Haegendoren, 2006). Dit veroorzaakt structurele economische en sociale ongelijkheid tussen vrouwen en mannen. Het loon vormt namelijk het grootste deel van het inkomen van de meeste werknemers en bepaalt grotendeels hun bestaanszekerheid, financiële onafhankelijkheid en de opbouw van socialezekerheidsrechten (Theunissen & Sels, 2006).

Op het niveau van bedrijven en organisaties staan genderstereotiepe studiekeuzes een optimale aansluiting van vraag en aanbod in de weg. Zij hebben baat bij een breed aanbod van gekwalificeerde arbeidskrachten om de beste kandidaten te kunnen aanwerven. Ook het louter kwantitatief tekort aan specifiek geschoolde werkne-

mers is deels te wijten aan eenzijdige rekrutering van leerlingen in bepaalde opleidingen.

Een gesegregeerde arbeidsmarkt leidt ten slotte ook tot een inefficiënte economie die zich niet kan aanpassen aan veranderende omstandigheden en tot een algemene verspilling van *human resources*. Door globalisering van de productie en de toegenomen internationale competitie zijn deze factoren nochtans nog belangrijker geworden (Anker, 2001).

Kortom, de seksesegregatie van opleidingen en beroepen is een verspilling van talent. Dit heeft negatieve gevolgen voor individuen (in het bijzonder vrouwen), organisaties en de maatschappij.

Bij deze vaststellingen rijzen enkele vragen. Hoe komen studie- en beroepskeuzes tot stand? En waarom is gender in deze context zo'n belangrijk ordenend principe? We gingen op zoek naar antwoorden in de bestaande literatuur en via eigen onderzoek.

In vakken 'gestopt': gelezen

Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat jonge individuen een studiekeuze maken op basis van drie grote categorieën van argumenten (Eccles, 2011). Ten eerste beslissen ze op basis van de bruikbaarheid van de opleiding voor bepaalde doelen zoals iets bereiken in het leven, verder kunnen studeren of de zinvolheid ervan voor later. Argumenten die verwijzen naar de aansluiting van de opleiding bij de eigen identiteit vormen een tweede categorie. Hieronder vallen argumenten zoals de opleiding past echt bij de leerling, hij of zij is goed in deze vakken, het is een studierichting voor meisjes/jongens. Ten derde zijn er argumenten die te maken hebben met de interesse voor de vakken en het plezier dat men eraan heeft. Deze argumenten worden tegelijk tegen het licht gehouden van de inschatting van de kansen op succes.

Al deze argumenten weerspiegelen overtuigingen, verwachtingen en voorkeuren van de individuen die door socialisatie tot stand zijn gekomen en die vaak ook op een onbewust niveau een rol spelen (Eccles, 2011). Gendergerelateerde cognities zoals genderstereotypen beïnvloeden de ontwikkeling van de interesse in bepaalde beroepen. De perceptie van een beroep en het prototype mens in dit beroep (persoonlijkheid, fysieke kenmerken, gender enz.) wordt afgewogen tegen de eigen interesses, bekwaamheden en andere persoonlijkheidskenmerken. Hoe beter het zelfbeeld overeenkomt met het prototype dat men voor ogen heeft, hoe groter de kans dat men voor die situatie zal kiezen. Bij kinderen, adolescenten en volwassenen wordt de interesse en voorkeur voor bepaalde beroepen dus voor een groot stuk gevormd door de perceptie die zij hebben van het seksetype van het beroep en de waarden of mogelijkheden die deze beroepen bieden (Weisgram, Bigler & Liben, 2010).

Uit onderzoek in de landen van de Europese Unie blijkt dat schoolboeken een genderstereotiep beeld van mannen en vrouwen ophangen (EACEA - Eurydice, 2009), hetgeen op zijn beurt de perceptie van leerlingen beïnvloedt. Mannen spelen vaker de hoofdrol dan vrouwen. Vrouwen worden hoofdzakelijk afgebeeld in vrouwenberoepen en ontbreken bijna volledig in de beleids- en intellectuele arena. Ook bij studiekeuzes speelt dit principe: hoe meer het zelfbeeld van leerlingen aansluit bij iemand die een bepaald vak interessant vindt, hoe groter de interesse voor dit vak (Hannover & Kessels,

2004; Kessels, 2005). Verder leiden genderspecifieke studiekeuzes de facto naar *single-sex education* of apart onderwijs voor meisjes en jongens. Dit versterkt nog de stereotiepe beeldvorming van bepaalde opleidingen en beroepen.

Ouders en leerkrachten, de zogenaamde 'belangrijke anderen', spelen ook een cruciale rol zowel in het socialisatieproces als in het studiekeuzeprocess. Door hun dagelijkse interacties met de leerlingen vanuit een autoriteitsrol beïnvloeden ze de interesses, verwachtingen, attitudes, identiteiten, zelfconcept, sociaal wenselijk gedrag en doelstellingen. Daarnaast spelen structuren zoals onderwijs en arbeidsmarkt een rol in deze processen. Zij vormen mee het beeld dat individuen hebben over wat hoort en wat mogelijk is in studie- en beroepskeuzes. Indien ouders en leerkrachten genderspecifieke verwachtingen hebben, en beroepen en sectoren op de arbeidsmarkt seksestereotiepe imago's hebben, worden meisjes en jongens gesocialiseerd tot het kiezen voor respectievelijk meisjes- en jongensrichtingen in het bso.

Men kan stellen dat de alom aanwezige genderrolstereotypen in de privésfeer, de sociale en maatschappelijke context, en aansluitend daarbij de genderrolsocialisatie van meisjes en jongens, medebepalend zijn voor levenskeuzes zoals de studie- en beroepskeuze.

In vakken 'gestopt' onderzocht

De enquête *In 'vakken' gestopt* werd gehouden in Vlaamse technische en beroepsscholen in 2014. Het doel van het onderzoek was om de (f)actoren op te sporen die een rol spelen in het studiekeuzeprocess en het verband met een al dan niet typische studiekeuze in kaart brengen. De onderzoekspopulatie bestaat uit de leerlingen van het eerste jaar van de tweede graad in het bso en tso. Zij hebben dan de eerste graad verlaten en maken een min of meer definitieve keuze voor een studierichting. Deze populatie bestaat uit meisjes en jongens in zogenaamde jongensrichtingen (met minder dan 1/3 meisjes), meisjesrichtingen (met minder dan 1/3 jongens) en neutrale richtingen. We hebben een gestandaardiseerde vragenlijst gebruikt die elektronisch en klassikaal werd ingevuld. Wij stellen hier enkel de resultaten voor meisjes- en jongensrichtingen in het bso voor.

Het belang van belangrijke anderen

Uit ons onderzoek blijkt dat, hoewel vier op tien leerlingen in het Vlaamse bso aangeven dat de studiekeuze uiteindelijk hun eigen keuze was, ze leerkrachten en ouders aanduiden als de belangrijkste actoren in het studiekeuzeprocess. De rol van leerkrachten is het belangrijkste in het informatie vergaren en geven van studieadvies. In de beslissende fase zijn het, naast de autonomie van de leerling zelf die vrij hoog ligt, de ouders die een grote rol spelen: moeders bij de studiekeuze van hun dochters, vaders bij de studiekeuze van hun zonen. Leerkrachten spelen echter veel vaker een beslissende rol in de atypische studiekeuze van meisjes in het bso dan bij andere leerlingen.

Een kleine helft van de leerlingen, zowel meisjes als jongens, geeft aan dat ze naar hun aanvoelen een bepaald studieadvies kregen van leerkrachten omdat ze goed zijn in deze studie. Meer dan de helft van de meisjes stipt aan dat leerkrachten dit advies hebben gegeven omdat de studie en/of het soort beroep bij hen past; bij jongens ligt

dit een stuk lager maar het blijft een belangrijke (gepercipieerde) reden. Een minderheid in het bso verwijst naar een expliciet genderstereotiep gemotiveerd advies en dit aandeel ligt lager bij meisjes (4%) dan bij jongens (8%).

Voor zowel vaders als moeders speelt (in de ogen van hun zonen en dochters), naast de geschiktheid en interesse van hun kind voor de studierichting en/of beroep, ook het argument om iets te bereiken in het leven sterk mee. Dit argument wordt in het bso vooral door meisjes aangehaald. Vooral zij percipiëren bij hun ouders de ambitie om hen verder te laten studeren, een ambitie die bij henzelf ook sterker leeft dan bij jongens.

Leerlingen in het bso geven bij hun ouders vaker dan bij hun leerkrachten aan dat genderstereotypen hebben meegespeeld. Vooral jongens (14%) geven aan dat het advies van hun vader te maken heeft met het feit dat het een jongensrichting betreft.

Perceptie van de studierichting en beroep als vrouwelijk of mannelijk

Bij onze respondenten koos twee derde van de meisjes en jongens in het bso een gendertypische studierichting. Bij de vraag naar de geschiktheid van hun studierichting voor zowel jongens als meisjes bleken genderrolstereotypen in verschillende mate mee te spelen bij de onderzochte groepen. Over het algemeen gaven meer meisjes dan jongens aan dat hun studierichting geschikt is voor zowel meisjes als jongens. Het zijn vooral jongens in zogenaamde jongensrichtingen die menen dat hun studierichting enkel geschikt is voor jongens. Jongens in zogenaamde meisjesrichtingen houden opmerkelijk vast aan het vrouwelijk imago van de studierichting. Ook wanneer zij een meisjesrichting gekozen hebben, oordeelt de helft van deze jongens dat het een richting voor meisjes is.

Gemiddeld zeven leerlingen op tien kozen hun studierichting in functie van een later beroep. Bij de meisjes onder hen stellen we vast dat ze dat beroep ook als vrouwelijk percipiëren. Een soortgelijk verband kunnen we niet vaststellen bij jongens. Net zoals bij de perceptie van hun studierichting, scoren de jongens in zogenaamde meisjesrichtingen hoog op vrouwelijke items m.b.t. het beroep. Verder bestaat er, los van geslacht, een vrij sterke positieve correlatie tussen de vrouwelijke typering van zichzelf en de vrouwelijke typering van het beroep gekoppeld aan de studierichting. Er bestaat een soortgelijk maar iets minder sterk verband tussen de mannelijke typering van zichzelf en het beroep.

Argumenten voor nu en later

De belangrijkste redenen om een studierichting te kiezen zijn intrinsieke redenen zoals 'ik wil later een beroep in die richting uitoefenen' (bijna zeven respondenten op tien) en 'ik ben geïnteresseerd in deze studie' (bijna de helft). Voor evenveel meisjes als jongens is de studiekeuze een beroepskeuze. De interesse voor de studie speelt voor 54% van de meisjes en slechts 44% van de jongens een rol.

Ook de bruikbaarheid van de opleiding is van belang en dit significant meer voor meisjes dan voor jongens. Hierbij is de doelstelling om iets te bereiken in het leven het belangrijkste. Dit argument wordt gevolgd door de bruikbaarheid van hetgeen men leert in het leven in het algemeen en/of om verder te studeren.

De derde belangrijke categorie van redenen betreft de aansluiting van de studierichting bij de eigen persoonlijkheid. Een derde van de leerlingen zegt dat de studie bij hem of haar past; een klein vierde zegt deze richting te hebben gekozen omdat zij of hij goed is in deze vakken. Deze conformiteit slaat bij jongens vooral op het feit dat men denkt goed te zijn in de vakken die men krijgt terwijl de meisjes ook en meer aangeven dat de studierichting bij hen past.

Drie vierde van de meisjes en jongens in genderstereotiepe studierichtingen leggen het verband tussen hun studiekeuze en hun later beroep. Leerlingen in een atypische richting voor hun gender daarentegen geven veel minder vaak aan dat ze een beroep willen uitoefenen dat verbonden is aan hun opleiding (zes leerlingen op tien). Jongens in meisjesrichtingen hebben, in vergelijking met jongens in jongensrichtingen, een lage score op interesse voor hun studierichting. Dit verschil vinden we niet terug bij meisjes.

Meisjes in meisjesrichtingen geven veel vaker aan dat hun studiekeuze bedoeld is om iets te bereiken in het leven en dat wat men hen leert goed van pas komt in hun leven. Er zijn grote verschillen tussen de groepen wat betreft de perceptie van de gekozen studierichting als basis om verder te studeren. Meisjes en jongens in jongensrichtingen scoren hier het laagst, meisjes en jongens in meisjesrichtingen het hoogst.

De verwijzing naar de eigen talenten komt in het algemeen vrij weinig voor. Opvallend is dat jongens en meisjes in traditionele meisjesrichtingen hierop het laagst scoren.

Kiezen voor talent

De studiekeuze is, zoals de meeste levenskeuzes, een complex proces dat op verschillende niveaus wordt gevoed. Zo is er de pedagogische omgeving gevormd door school, klas - inclusief het didactisch materiaal - en ouders, die stereotypen over meisjes en jongens genereert. Dit spoort samen met een arbeidsmarkt die dezelfde stereotypen reflecteert met zijn zeer prominente indeling in vrouwen- en mannenberoepen. Dit versterkt de traditionele beeldvorming over vrouwen en mannen: hoe ze zijn, wat ze kunnen en wat ze ambiëren. Het mag dan ook geen verwondering wekken dat het denken in gendervakjes nog steeds bij veel leerlingen aanwezig is in het bso. Dit denken is vooral hardnekkig bij jongens in jongensrichtingen. De beeldvorming van beroepen (en dus ook van studierichtingen) en de gendertypering ervan blijft een heikel punt. Het handelen (kiezen) in gendervakjes blijkt eveneens nog zeer actueel te zijn, zowel bij meisjes als bij jongens. Slechts een minderheid van hen kiest voor een genderatypische studierichting, meisjes nog minder dan jongens.

Ons onderzoek levert vier frappante bevindingen op die relevant zijn voor onderwijsbeleid en -praktijk gericht op het wegnemen van genderstereotypen en het bevorderen van studie- en beroepskeuzes die gebaseerd zijn op de aanleg en interesses van leerlingen.

- Meisjes maken vaak een atypische keuze uit interesse. Dit motief komt veel minder voor bij jongens die atypisch kiezen. De helft van de jongens in een zogenaamde meisjesrichting in het bso vindt bovendien dat hun studierichting een richting voor meisjes is. Het lijkt erop dat ze niet overtuigd zijn van hun keuze. Dit kan het studie-engagement van deze leerlingen in negatieve zin be-

invloeden. De vraag rijst hoe dit proces kan worden omgebogen naar een positieve keuze.

- Drie op vier leerlingen in een stereotiepe studierichting geven aan dat hun studiekeuze een beroepskeuze is. Bij leerlingen in een atypische studierichting is dat slechts 60%. Wanneer de interesse voor zo'n studierichting zich beperkt tot de opleiding kan dit problemen geven bij de overgang naar de arbeidsmarkt. Verder studeren of heroriënteren kan in principe maar is weinig waarschijnlijk. Ongetwijfeld speelt ook hier de beeldvorming over geschikte beroepen voor vrouwen en mannen mee. Dit gegeven verdient niet enkel aandacht vanuit de school maar ook vanuit de arbeidsmarkt.
- Bijna de helft van de leerlingen heeft het gevoel dat leerkrachten hen omwille van hun capaciteiten een studierichting hebben aangeraden. Ze voelen zich dus niet in vakken gestopt. Meer nog, voor bijna één op vijf meisjes die een atypische studiekeuze maakten in het bso, hebben leerkrachten de doorslag gegeven in deze beslissing. Omdat leerkrachten zo een belangrijke rol (kunnen) spelen moeten ze meer ondersteuning krijgen om de genderbias achterwege te laten bij studieadvies en leerlingen aan te moedigen in atypische keuzes indien deze aansluiten bij hun talenten. Dit lukt wellicht het best in een genderbewuste cultuur op school die zich manifesteert in de dagelijkse praktijk. Aandacht voor de bewustwording van genderstereotypen en hoe ermee om te gaan in de lerarenopleiding kan deze verandering van cultuur op het niveau van de school positief beïnvloeden.
- Ook ouders spelen een belangrijke rol in het studiekeuzep proces en in de uiteindelijke beslissing. Ruim één leerling op vijf geeft hen de beslissende stem. Daarom moeten ook zij gesensibiliseerd worden om onbevooroordeeld de talenten van hun kinderen te onderkennen. Verder moet ook de informatie over studiekeuzeopties in het algemeen, en de opportuniteiten ervan op de arbeidsmarkt in het bijzonder, op een realistische en toegankelijke manier aangeboden worden. Informatie en sensibilisering zijn belangrijke taken voor de school, leerkrachten en CLB's.

Nico STEEGMANS en Patrizia ZANONI

Universiteit Hasselt - SEIN

Martelarenlaan 42, 3500 Hasselt

Het onderzoek 'In 'vakken' gestopt' kwam tot stand met de financiële steun van de Vlaamse Overheid in het kader van het Steunpunt Gelijkekansenbeleid.

BIBLIOGRAFIE

- Anker, R. (1998). *Gender and Jobs: Sex Segregation of Occupations in the World*. Geneva: International Labour Office.
- Bem, S. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol. 42, No. 2, 155-162
- Borghans, L. & Groot, L. (1999). Educational presorting and occupational segregation. *Labour Economics* 6(3); 375-395
- Education, Audiovisual and Culture Executive Agency (EACEA) - Eurydice (2009). *Gender Differences in Educational Outcomes: Study on the Measures Taken and the Current Situation in Europe*. Brussels: European Commission.
- Eccles, J. (2011). Understanding Educational and Occupational Choices. *Journal of Social Issues*, 67(3), 644-648.
- Hannover, B. & Kessels, U. (2004). Self-to-prototype matching as a strategy for making academic choices. *Learning and Instruction*, 14(1), 51-67.
- Kessels, U. (2005). *European Journal of Psychology of Education*, 20(3), 309-323.
- Kuppens, T., Steegmans, N., Van Aerschot, M., Poot, S. & Van Haegendoren, M. (2006). *Vrouwen en mannen in België*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen.
- Smyth, E. & Darmody, M. (2009). 'Man enough to do it?' Girls and non-traditional subjects in lower secondary education. *Gender and Education*, 21(3), 273-292.
- Stanfors, M. (2006). Educational segregation and the meaning of education to women in 20th century Sweden. Paper gepresenteerd op het XIV International Economic History Congress, Helsinki.
- Theunissen, G. & Sels, L. (2006). Tien stellingen over de loonkloof. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WAV* 16(1-2), 106-109.
- Van Puyenbroeck, T., De Bruyne, K. & Sels, L. (2012). More than 'Mutual Information': Educational and sectoral gender segregation and their interaction on the Flemish labour market. *Labour Economics*, 19 (1), 1-8
- Weisgram, E., Bigler, R. & Liben, L. (2010). Gender values and occupational interests among children, adolescents and adults. *Child Development*, 81(3), 778-796.

NOOT

- (1) Deze classificatie is gebaseerd op de streefcijfers van het STEM-actieplan 2012-2020.

Naar een Vlaams beleid voor jeugdige delinquenten

Eef GOEDSEELS

Sinds de zesde staatshervorming in 2014 zijn de gemeenschappen bevoegd voor de aanpak van jeugdige delinquenten. Zij dienen een eigen beleid te ontwikkelen en onder meer te bepalen welke maatregelen (of sancties) opgelegd kunnen worden ten aanzien van minderjarigen die een strafbaar feit plegen. Om het actuele debat - én het beleid van morgen - beter te kunnen begrijpen, geven we in deze bijdrage¹ eerst een korte historische schets. De verschillende manieren van kijken naar jeugddelinquentie en de aanpak ervan komen aan bod. In een tweede punt gaan we dieper in op de actuele Jeugdwet en de huidige beslissingspraktijk van Belgische jeugdrechters. We doen dit op basis van inzichten uit recent wetenschappelijk onderzoek. Tot slot staan we stil bij het huidige hervormingsproces, reeds gemaakte keuzen en discussiepunten die op tafel liggen. Het gaat om 'work in progress'. Het laatste woord is nog niet gezegd...

Het beschermingsmodel

In België gebeurt de aanpak van minderjarigen die een delict plegen sinds het begin van de vorige eeuw volgens het zogenaamde 'beschermingsmodel'. Dit betekent dat jongeren die een 'als misdrijf omschreven feit'² plegen in de eerste plaats gezien worden als jongeren die problemen hebben en geholpen moeten worden. Jongeren krijgen geen straffen, maar 'maatregelen van bewaring, behoeding en opvoeding' opgelegd, die duren zolang er onderliggende problemen zijn.

Vanaf de jaren zeventig worden er vanuit diverse hoeken kritieken geuit op het beschermingsrecht, onder meer met betrekking tot de rechtswaarborgen van jongeren, waaronder het proportionaliteitsbeginsel. Dit wil zeggen dat de opgelegde maatregel niet in verhouding staat tot het gepleegde feit, maar verband houdt met de onderliggende problematiek. Er worden ook kritieken geuit op het vergaande interventionisme³ en paternalisme⁴. Het feit dat jongeren niet gestraft kunnen worden, creëert bij sommigen ook een gevoel van straffeloosheid. Tot slot zorgt de sterke focus op de jonge dader ervoor dat het slachtoffer in de kou blijft staan.

Sinds de jaren '70 is er kritiek op het beschermingsrecht

Tijdens de volgende jaren worden heel wat initiatieven genomen om de wet op de jeugdbescherming te hervormen, maar geen enkel leidt tot een concrete wetswijziging. Velen zijn het erover eens dat de wet hervormd moet worden, maar er is geen consensus over de wijze waarop. Sommigen zijn voorstander van een radicale hervorming, met name het verlaten van het beschermingsmodel in het voordeel van een sanctie- en/of herstelrechtelijk model. Anderen pleiten voor het behoud van het beschermingsmodel, mits een aantal aanpassingen. Deze 'modellendiscussie' heeft het debat vanaf het begin sterk beheerst.

Een ander model, een andere kijk

Elk 'model' staat voor een bepaalde manier van kijken naar criminaliteit en de aanpak ervan. Naargelang het model worden er andere doelen vooropgesteld en krijgen ook andere actoren een centrale rol. Op basis van de literatuur kunnen vijf '(basis)jeugdrechtmodellen' onderscheiden worden (tabel 1).

- Volgens het beschermingsmodel wordt – zoals hoger reeds aangegeven – de (jonge) dader in hoofdzaak gezien als iemand die problemen heeft, waarvan het delict een veruitwendiging vormt. De focus gaat uit naar de dader die geholpen, behandeld, heropgevoed en/of beschermd moet worden. Maatregelen zijn van onbepaalde duur en duren zolang er onderliggende problemen zijn. Er wordt een centrale rol toegekend aan de sociale dienst die informatie verschaft over de jonge dader. Rechts- en proceswaarborgen zijn van ondergeschikt belang.
- In het strafmodel wordt uitgegaan van een intentionele dader die verantwoordelijk is voor zijn daden en moet boeten voor wat hij gedaan heeft. Doelen die nagestreefd worden zijn vergelding (of bestraffing), afkeuring, afschrikking en morele hervorming (het tot inzicht of inkeer doen komen van de jonge dader). De straf is van bepaalde duur en staat in verhouding tot het gepleegde delict. Er wordt veel belang gehecht aan rechts- en proceswaarborgen. De advocaat, die waakt over die rechten van de (jonge) dader, krijgt een belangrijkere rol.
- In het herstelmodel staat het herstel van de aangerichte schade centraal. Er wordt uitgegaan van een meer positief en actief mensbeeld. De dader wordt aangesproken op het (actief) opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot het herstel van de aangerichte morele en materiële schade. De voorkeur gaat uit naar een buitengerechtelijk, 'informeel' proces waarbij de betrokken actoren in onderling overleg tot een oplossing trachten te komen. 'Formele' proceswaarborgen zijn van minder groot belang en het slachtoffer krijgt meer aandacht.
- Het sanctiemodel sluit sterk aan bij het strafmodel, maar kan als een meer constructieve variant gezien worden. Er wordt – net

Tabel 1. Vijf (basis)jeugdrechtmodellen

	Beschermingsmodel	Strafmodel	Herstelmodel	Sanctiemodel	Risicomanagementmodel
Daderbeeld					
Perceptie van de minderjarige	Met onderliggende problemen	Calculerend, gericht op eigenbelang	In wezen goed en competent	In wezen goed en competent	Behorend tot risicogroep, potentieel gevaarlijk
Verantwoordelijkheid m.b.t. feiten	Nee	Ja	Ja	Verminderd	Ja
Verantwoordelijkheid opnemen m.b.t. tot de gevolgen van de feiten	Nee, hoogstens medewerking verlenen aan opgelegde hulp	Nee, straf passief ondergaan	Ja	Ja	Nee, hoogstens medewerking verlenen aan opgelegde interventie
Gerechtelijke interventie					
Focus	Dader	Daad	Schade	Daad	Risico's
Algemeen doel	Algemene welzijnsbevordering (Onrechtstreeks voorkomen van criminaliteit)	Herstel van een verstoorde morele balans (Onrechtstreeks voorkomen van criminaliteit)	Pacificatie of herstel van verstoorde sociale balans (Onrechtstreeks voorkomen van criminaliteit)	Herstel van een verstoorde rechtsorde (Onrechtstreeks voorkomen van criminaliteit)	Voorkomen van criminaliteit
Doel (middel om algemeen doel te bereiken)	Helpen, begeleiden, behandelen, heropvoeden, beschermen	Afkeuren, afschrikken, vergelden, tot inzicht of besef doen komen	Herstel	Norm stellen, tot inzicht of besef doen komen	Inspelen op risicofactoren
Duur	Onbepaald	Bepaald	Onbepaald, flexibel	Bepaald	Onbepaald
Proportionaliteit	In verhouding tot noden van jonge dader	In verhouding tot feiten	In verhouding tot schade	In verhouding tot feiten	In verhouding tot ingeschatte gevaar
Proces					
Sleutelactoren	Sociale dienst en andere actoren die informatie aanreiken over de jonge dader	Advocaat	Slachtoffer	Advocaat	Gerechtelijke experts die aan risicotaxatie doen
Proceswaarborgen	Van ondergeschikt belang	Van groot belang	Van ondergeschikt belang	Van groot belang	Van ondergeschikt belang

zoals in het herstelmodel - uitgegaan van een meer positief en actief daderbeeld. De dader moet zijn straf niet passief ondergaan, maar wordt aangesproken op het actief opnemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van zijn daden. Doelen zijn niet zozeer vergelding, afkeuring en/of afschrikking, maar duidelijke normstelling en het tot besef of inkeer doen komen van de dader.

- Volgens het risicomanagementmodel - tot slot - wordt de dader gezien als behorend tot een risicogroep en als potentieel gevaarlijk. Risico-inschatting staat centraal. Er wordt een centrale rol toegekend aan gerechtelijke experts die aan risicotaxatie doen. Gerechtelijke interventies dienen in te spelen op specifieke risicofactoren en dienen zo efficiënt en effectief mogelijk te zijn in termen van criminaliteitspreventie. Formele rechts- en proceswaarborgen zijn van ondergeschikt belang. Wat primeert is het voorkomen van criminaliteit en de veiligheid van de maatschappij.

Een compromiswet met elementen uit verschillende modellen

Het duurt nog tot 2006 vooraleer de wet op de jeugdbescherming⁵ hervormd wordt. De (hervormde) wet is een compromiswet, met

elementen die verwijzen naar verschillende jeugdrechtmodellen. Er wordt gekozen voor het behoud van het beschermingsmodel als basis van de wet, maar aangevuld met elementen uit andere modellen.

Dat het 'beschermingsmodel' nog steeds aan de basis ligt van de wet⁶, blijkt onder meer uit het feit dat er nog altijd sprake is van 'maatregelen van bewaring, behoeding en opvoeding'. In de wet wordt ook impliciet, dan wel expliciet verwezen naar doelen als bescherming, opvoeding, behandeling, begeleiding en/of resocialisatie. De wet laat het de jeugdrechters ook toe om een opgelegde maatregel in te trekken, te wijzigen of te verlengen in functie van de evolutie van de jongere.

Daarnaast bevat de wet ook elementen van het 'sanctiemodel'. Zo is in de wet sprake van doelen als normstelling en het bewust maken van de jongere van zijn daden. Tevens wordt aangegeven dat jongeren verantwoordelijk zijn voor de feiten die ze plegen, zij het dat ze op dit vlak niet gelijk gesteld mogen worden aan volwassenen. Responsabilisering en het (leren) opnemen van verantwoordelijkheid vormen sleutelnoties in de wet. Het proportionaliteitsbeginsel wordt op verschillende manieren ingebouwd in de wet. Zo dient de

jeugdrechter bij het nemen van een beslissing ook rekening te houden met de aard en ernst van de feiten. En ook de advocaat van de minderjarige krijgt een meer centrale rol.

De wet van 2006 stelt dat prioriteit gegeven moet worden aan een herstelrechtelijk aanbod

De wet stelt zelfs dat prioriteit gegeven moet worden aan een herstelrechtelijk aanbod. Herstel van schade wordt ook expliciet opgenomen als na te streven doel.

Tot slot blijkt de visie van de wetgever in beperkte mate aan te sluiten bij het 'risicomanagementmodel'. Enerzijds bepaalt de wet dat de jeugdrechter bij het nemen van een beslissing ook rekening dient te houden met de openbare veiligheid. In de wet zijn maatregelen 'ter bescherming van de maatschappij' voorzien. Anderzijds is er nergens sprake van gerechtelijke experten die aan risicotaxatie

Het 'strafmodel' is eerder beperkt aanwezig. Zo is er bijvoorbeeld geen sprake van doelen als straffen of vergelden. Enkel in het kader van een uithandengeving⁷ dient de jongere voor de uitgebreide jeugdrechtbank te verschijnen die het gewone strafrecht toepast en een 'straf' kan opleggen. Het 'herstelmodel' is daarentegen zeer prominent aanwezig.

doen, noch van maatregelen die inspelen op specifieke risicofactoren en die hun effectiviteit bewezen hebben in termen van criminaliteitspreventie.

Er kan besloten worden dat de actuele Jeugdwet een heel hybride wet is met zeer uiteenlopende en zelfs concurrerende doelstellingen (Put, 2007). Volgens Dumortier (2007) is het voor een groot stuk aan de actoren op het terrein om de 'modellenstrijd' in hun dagelijkse beslissingspraktijk te beslechten.

De dagelijkse beslissingspraktijk van Belgische jeugdrechters

Hoe gaan de Belgische jeugdrechters om met deze hybride wet? In het kader van een doctoraatsonderzoek (Goedseels, Vervaeke & Put, 2015) werd getracht deze vraag te beantwoorden. Tien jeugdrechters - waaronder vijf Vlaamse en vijf Franstalige - werden geobserveerd en bevroegd over hun besluitvorming in acht reële (of concrete) zaken, tachtig zaken in totaal.

Veel bescherming

Het 'beschermingsmodel' is het sterkst aanwezig in de dagelijkse beslissingspraktijk van Belgische jeugdrechters. Zij leggen de centrale focus op de jonge dader, die vooral gezien wordt als iemand met problemen op persoonlijk vlak en/of in de familiale context. Door de jeugdrechters wordt (bijna) standaard een maatschappelijk

onderzoek gevraagd om een zicht te krijgen op mogelijke achterliggende problemen.

Als aan de jeugdrechters gevraagd wordt welk doel ze met de opgelegde maatregel beogen, wordt in bijna alle zaken gewezen op doelen uit het beschermingsmodel, waaronder helpen of begeleiden van de jongere (en zijn gezin), beschermen, (her)opvoeden en - in mindere mate - behandelen. Opgelegde maatregelen worden steeds geëvalueerd en bijgestuurd in functie van de evolutie van de jongere. Jongeren krijgen op de zitting vaak te horen “en dan zien we wel in functie van hoe jij je gedraagt en/of evolueert”. De reactie naar aanleiding van een delict is dan ook geen proportionele en duidelijk afgebakende reactie op het gepleegde feit, maar duurt zolang er onderliggende problemen zijn.

De jeugdrechters laten zich bij hun beslissing in hoofdzaak leiden door het advies van de sociale dienst

Jongeren genieten ook beperkte rechtswaarborgen. Op alle bijgewoone zittingen werden de jongeren gehoord, maar eerder beperkt. Jongeren worden steeds ‘formeel’ bijgestaan door een advocaat, maar als aan de jeugdrechters gevraagd wordt met wiens inbreng ze rekening hielden bij het nemen van hun beslissing, wordt weinig naar de inbreng

van de advocaat, noch van de jongere verwezen. De jeugdrechters laten zich bij het nemen van hun beslissing in hoofdzaak leiden door (het advies van) de sociale dienst.

Maar ook sanctie

De praktijk van Belgische jeugdrechters vertoont daarnaast kenmerken van het ‘sanctiemodel’⁸. De jongere verschijnt immers voor de jeugdrechter naar aanleiding van feiten waarop, volgens de jeugdrechters, een reactie of sanctie moet volgen. Jeugdrechters zijn - conform het sanctiemodel - van mening dat jongeren verantwoordelijk zijn voor de feiten die ze plegen. De achterliggende problemen van de jongere kunnen de feiten wel plaatsen, maar rechtvaardigen ze niet, wat de jeugdrechters de jongeren ook duidelijk maken tijdens de zitting. De jeugdrechters stellen zich vaak wel vragen bij het schuldbesef van jongeren. Ze vragen zich af of de jongeren wel voldoende beseffen waar ze mee bezig zijn en wat de gevolgen zijn van hun daden voor het slachtoffer, maar ook voor zichzelf en hun naasten (waaronder hun ouders).

Maatregelen (of sancties) worden dan ook niet alleen opgelegd met de bedoeling de jongere te helpen, maar ook om de norm duidelijk te stellen (“dit mag niet”) en de jongere tot meer inzicht of schuldbesef te brengen. En hoewel jongeren over het algemeen verantwoordelijk geacht worden voor de feiten die ze plegen, worden ze daarentegen weinig aangesproken op het actief (leren) nemen van verantwoordelijkheid met betrekking tot de gevolgen van hun daden. Er worden op dit vlak weinig groei- of leerkansen geboden. Van de jongeren wordt vooral gevraagd (geëist) dat ze hun medewerking aan de opgelegde maatregel (hulp) verlenen.

En beveiliging

Daarnaast zijn er in de dagelijkse beslissingspraktijk van de jeugd-

rechters ook elementen aanwezig uit het ‘risicomanagementmodel’, zij het in beperkte mate. Als jongeren voor de jeugdrechter verschijnen naar aanleiding van een delict, maken deze ook altijd - zij het vaak impliciet - de afweging of er een kans is op herval en/of de jongere een mogelijk gevaar voor de samenleving vormt. Door meerdere jeugdrechters wordt erop gewezen dat ze werken voor justitie en dat zij naast het belang van de jongere, ook steeds het belang van de samenleving voor ogen moeten houden.

Anderzijds is er geenszins sprake van gerechtelijke experten die aan risico-taxatie doen. Als de jeugdrechters een inschatting maken van de kans op herval, gaat dit in hoofdzaak om een eigen inschatting van de jeugdrechter. Bovendien is er ook geen sprake van maatregelen die zo effectief en efficiënt mogelijk zijn in termen van criminaliteitspreventie. De jeugdrechters gaan ervan uit dat door het werken aan de achterliggende problemen van de jongeren (en hun gezinnen), onrechtstreeks ook aan criminaliteitspreventie gedaan wordt, wat eerder aansluit bij het beschermingsmodel.

En - tot slot - weinig herstel

Tot slot kan vastgesteld worden dat de praktijk van Belgische jeugdrechters zich het minst laat kenmerken door het ‘herstelmodel’. Zelden wordt er een herstelrechtelijk aanbod gedaan, waarbij aan de betrokken actoren de kans geboden wordt om in onderling overleg te bekijken hoe de schade hersteld kan worden. Het herstel van de schade aan het slachtoffer lijkt niet de eerste bekommernis van de jeugdrechters te zijn. Hun centrale focus gaat uit naar de jongere, maar ook naar een ‘snelle’ reactie op de feiten. Een herstelrechtelijk aanbod lijkt hier haaks op te staan.

Besluit

De resultaten tonen aan dat de kritieken die vanaf de jaren zeventig op de wet op de jeugdbescherming geuit werden, nog steeds voor een groot stuk gelden. Zo laat de praktijk zich nog altijd kenmerken door een vergaand interventionisme. Naar aanleiding van een delict wordt er vaak zeer intens en langdurig tussengekomen in de leefwereld van jongeren en hun gezinnen. Jongeren genieten (nog steeds) beperkte rechtswaarborgen. Zo maakt het (impliciet) samengaan van hulp en sanctie dat jongeren niet altijd op een ‘proportionele’ wijze gesanctioneerd worden. De combinatie van verschillende logica’s leidt tot heel wat onduidelijkheid voor de jongeren en komt de rechtszekerheid en -gelijkheid niet ten goede.

De vraag rijst dan of er met de hervorming in 2006 fundamenteel iets veranderd is. Er werden wel nieuwe elementen aan de wet toegevoegd - waaronder de herstellingsfilosofie - maar dit heeft niet geleid tot een verandering in de praktijk. De beschermingscultuur is nog steeds zeer sterk aanwezig in het discours en de praktijk van Belgische jeugdrechters.

Deze vaststellingen stellen een aantal belangrijke uitdagingen aan de (nieuwe) hervorming.

Naar een eigen Vlaams beleid

Krijtlijnen van het nieuwe jeugdrecht

Door de zesde staatshervorming worden de gemeenschappen bevoegd voor het uitwerken van een beleid inzake de aanpak van minderjarige delinquenten. Dit houdt concreet in dat ze bevoegd zijn

voor: (1) het bepalen van de aard van de maatregelen die opgelegd kunnen worden ten aanzien van jongeren die een strafbaar feit plegen, (2) de regels inzake de uithandengeving, (3) de regels inzake een plaatsing in een gesloten instelling en (4) de gesloten instellingen (volgens nader te bepalen uitvoeringsregels). De gerechtelijke organisatie en procedure blijven daarentegen een federale bevoegdheid⁹.

Ter voorbereiding van de staats hervorming stelt de Vlaamse Gemeenschap een Groenboek¹⁰ op, waarin een hoofdstuk gewijd is aan het jeugdsanctierecht. Hierin worden een aantal pistes voorgesteld die met betrekking tot het nieuwe jeugdrecht bewandeld kunnen worden, met name: (1) het behoud van de bestaande wet op de jeugdbescherming, (2) het optimaliseren van de bestaande regelgeving of (3) de wet aanpassen aan een nieuwe beleidsvisie op jeugddelinquentie. Er wordt geopteerd om te gaan voor optie 3 “het komen tot Vlaamse accenten in de invulling van de nieuwe bevoegdheid”¹¹.

In het Vlaamse regeerakkoord 2014-2019¹² worden de contouren verder uitgetekend en worden een aantal keuzen gemaakt die de richtlijnen vormen voor het verdere traject. Er wordt aangegeven dat er gekozen wordt voor duidelijke en constructieve reacties op een delict met aandacht voor herstel van de schade. De reactie op een delict wordt verbonden met jeugdhulp in een duidelijk onderscheiden (complementair) traject. Er wordt ook gewezen op het belang van een proportionele reactie die rekening houdt met de ernst van de feiten en met de maturiteit van de jongere. Een delict-specifieke reactie is mogelijk vanaf 12 jaar en de (omstreden) uithandengeving - de mogelijkheid om de jongere vanaf 16 jaar te laten berechten volgens het volwassen strafrecht - blijft behouden. Tot slot wordt aangegeven dat er ingezet wordt op structurele afstemming met de jeugdmagistratuur en de gespecialiseerde geestelijke gezondheidszorg.

In de Beleidsnota Welzijn, Volksgezondheid en Gezin 2014 – 2019¹³ worden deze contouren herhaald en concreter gemaakt onder de doelstelling “*We maken werk van een decreet jeugdsanctierecht Vlaanderen*”. Er wordt onder meer verder ingezoomd op de gesloten opvang, die enkel mogelijk is indien dit voor de veiligheid van de maatschappij of de jongere noodzakelijk is. Er wordt tevens gesteld dat de werking van de gesloten instellingen verankerd moet worden in het decreet en dat bijzondere aandacht dient uit te gaan naar het bepalen van minimale normen met betrekking tot het opleggen van dwang- en controlemaatregelen, extern toezicht, klachtenbehandeling, participatie en inspraak.

Ook in het Actieplan Jeugdhulp¹⁴ wordt bij actie 30 aangegeven dat de mogelijkheid van delict-specifieke reacties onderzocht wordt, met steeds de nodige verbindingen met de jeugdhulp. Er wordt tevens gesteld dat de federale gesloten instellingen van Everberg en Tongeren geïntegreerd zullen worden in de gemeenschapsinstellingen en dat de bijkomende capaciteit het mogelijk maakt een stap verder te gaan in de differentiatie van de gemeenschapsinstellingen.

Tot slot is er de conceptnota van de Vlaamse Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin van 20 maart 2015¹⁵, die specifiek handelt over “*Contouren en plan van aanpak voor een Vlaams beleid*

inzake een gedifferentieerde aanpak van jeugddelinquentie”. De nota vangt aan met een korte situering (lees: een verwijzing naar de voorgaande beleidsdocumenten). In de volgende punten wordt (nogmaals) gewezen op het belang van complementaire trajecten en afstemming met de integrale jeugdhulp, een flexibele differentiatie en wisselwerking van het private en publieke aanbod, kwaliteitseisen en rechtswaarborgen voor jongeren en structurele afstemming met de federale overheden.

Van krijtlijnen naar een ontwerp van decreet

Binnen de geschetste contouren is in 2015 een (hervormings)traject gestart onder regie van het Agentschap Jongerenwelzijn en met medewerking van alle betrokken stakeholders.

Een eerste stap (juli 2015 – oktober 2015) bestond uit het opmaken van een stand van zaken van wetenschappelijke kennis binnen de jeugdcriminologie. Het betrof een gezamenlijk project van de KU Leuven, UGent, Vrije Universiteit Brussel en het Kenniscentrum Kinderrechten. Het resultaat is een omvangrijk rapport¹⁶, dat onder meer ingaat op de actuele maatschappelijke (Vlaamse) context, het fenomeen jeugddelinquentie en mogelijke verklaringen, (een kritische evaluatie van) het bestaande maatregelenpakket en het kinderrechtelijk kader.

De tweede stap (oktober 2015 – mei 2016) bestaat uit een maatschappelijk debat. Concreet buigen zes werkgroepen zich over een aantal thema's uit het regeerakkoord. De themagroepen¹⁷ zijn samengesteld uit vertegenwoordigers uit diverse sectoren, waaronder de magistratuur, advocatuur, integrale jeugdhulp, volksgezondheid en worden voorgezeten door het Agentschap Jongerenwelzijn. Het werk in de themagroepen mondt telkens uit in een besluittekst die het verloop van het debat weergeeft en ook aangeeft over welke punten al dan niet consensus werd bereikt. Er wordt getracht ook ouders en jongeren bij het proces te betrekken¹⁸ en hun stem in de besluitteksten op te nemen.

De politieke validatie vormt de derde - en laatste - stap in het traject. De besluitteksten worden ter validatie aan het bevoegde kabinet voorgelegd en door het Agentschap Jongerenwelzijn omgezet in een ontwerp van decreet, dat vervolgens doorheen de politieke (malle) molen van advies, goedkeuring en parlementaire behandeling moet. De datum van inwerkingtreding is voorzien op 1 januari 2018.

Een moeilijke evenwichtsoefening

De (voorlopige) teksten die op tafel liggen wijzen op een trendbreuk. In tegenstelling tot de hervorming in 2006 wordt (expliciet) afgestapt van de beschermingsfilosofie als basis van de wet. De keuzen die gemaakt zijn, liggen eerder in de lijn van het sanctie- en/of herstelmodel. Immers, als jongeren een strafbaar feit plegen, dient hierop een snelle reactie te volgen met als voornaamste doel de norm duidelijk te stellen. Deze reactie moet constructief en herstelgericht zijn en in verhouding staan tot het gepleegde feit en de leeftijd (of rijpheid) van de jongere. Naast de reactie op het feit dient het recht op hulp wel gewaarborgd te zijn, maar in een complementair en duidelijk onderscheiden traject. Er wordt gekozen voor klare taal.

De krijtlijnen zijn duidelijk, maar hoe deze concreet vorm moeten krijgen, is nog voer voor discussie, wat blijkt uit de discussienota's

De reactie op een delict wordt verbonden met jeugdhulp in een duidelijk onderscheiden (complementair) traject

en (voorlopige) besluitteksten¹⁹ van de werkgroepen. Afhankelijk van de actor (magistratuur, advocatuur, jeugdhulp,...) worden soms ook andere standpunten ingenomen. Zo bijvoorbeeld bestaan er verschillende meningen over de herziening van een opgelegde sanctie. Volgens de huidige wet kan de jeugdrechter een opgelegde maatregel 'te allen tijde' herzien in functie van de evolutie van de jongere. Jeugdmagistraten pleiten voor het behoud van deze ruime herzieningsbevoegdheid.

Niet alleen normbevestiging, maar ook re-integratie is volgens hen een belangrijk doel. Ook vanuit andere hoeken vindt men dat een herziening mogelijk moet zijn in functie van de effecten van de maatregel (of beter: sanctie) op de jongere. Voor anderen daarentegen staat een ruime herzieningsmogelijkheid haaks op een duidelijke en proportionele reactie op het gepleegde feit. Het onbegrensd herzien van maatregelen ondergraaft een voorspelbaar en transparant traject. Men stelt voor om een ruime herziening mogelijk te maken in het kader van een hulpverlenend, maar niet in het kader van een normerend (of sanc-tionerend) traject.

Ook het begrip 'proportionele reactie' is onderwerp van discussie. Volgens sommigen moet een reactie op een delict in verhouding staan tot de ernst van het gepleegde feit. Anderen vinden daarentegen dat men voldoende rekening moet houden met de persoonlijke situatie van de dader. Van belang is ook de vraag of een bepaalde reactie een effect kan hebben op de betrokkene. Geïnspireerd door het volwassenrecht, wordt gedacht aan het werken met minima en maxima. Er kan dan zowel gewicht gegeven worden aan de ernst van de feiten, als aan de persoon en context van de jonge dader.

Ook over de interventiemogelijkheden van het jeugdparquet lopen de meningen uiteen. Sommigen (waaronder de parketmagistraten zelf) vinden dat heel wat reacties, zoals bijvoorbeeld een vorming of gemeenschapsdienst, op parketniveau mogelijk moeten zijn. Op die manier kan er 'snel' gereageerd worden en kan een verschijning voor de jeugdrechter mogelijk vermeden worden. Anderen zijn hier geen voorstander van vanuit het oogpunt van de rechtswaarborgen van jongeren (waaronder het vermoeden van onschuld en het recht op de bijstand van een advocaat). Er lijkt consensus te zijn over het feit dat een uitbreiding van mogelijkheden voor het parket kan, op voorwaarde dat dit gebeurt in een duidelijk en wettelijk kader en jongeren bijvoorbeeld kunnen genieten van de bijstand van een advocaat.

Deze enkele voorbeelden wijzen op diverse spanningsvelden (proportioneel versus op maat, snelle reactie versus voorzien in rechtswaarborgen, reactie op delict versus (toekomstig) effect van de opgelegde maatregel of sanctie,...), die het maatschappelijk debat doorkruisen. Het zal nog een moeilijke evenwichtsoefening worden.

Wordt vervolgd...

Eef GOEDSEELS

Onderzoeker bij het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC) en vrijwillig wetenschappelijk medewerker bij het Leuvens Instituut voor Criminologie (LINC), KU Leuven
Eef.goedseels@just.fgov.be
Eef.goedseels@law.kuleuven.be

REFERENTIES

- Dumortier, E. (2007). De strijd om de jeugddelinquent. *Panopticon*, 6, 1-4.
Goedseels, E., Vervaeke, G. (prom) & Put, J. (co-prom) (2015). Jeugdrechtmodellen in theorie en praktijk. Een empirisch onderzoek naar het discours en de praktijk van Belgische Jeugdrechters (proefschrift). KU Leuven (onuitgegeven).
Put, J. (2007). Het nieuwe jeugdrecht: een terugblik naar de toekomst. In J. Put, & M. Rom (Red.), *Het nieuwe jeugdrecht* (pp. 1-8). Gent: De Boeck & Larcier.

NOTEN

- (1) De auteur dankt Dieter Burssens en Nicole Vettenburg voor het nalezen van het artikel en de constructieve feedback.
- (2) Aangezien jongeren niet strafrechtelijk verantwoordelijk geacht worden voor de feiten die ze plegen, wordt niet gesproken van 'misdrijven', maar van 'als misdrijf omschreven feiten'.
- (3) Wat inhoudt dat er van overheidswege langdurig en/of intensief tussengekomen wordt in de leefwereld van jongeren en hun gezinnen.
- (4) Wat betekent dat er op een zeer bevoogdende manier tussengekomen wordt waarbij anderen (hier: zij die in het gezin tussenkomen) bepalen wat goed is (over het hoofd van de betrokkenen).
- (5) Voortaan is sprake van de "wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade (kortweg: Jeugdwet)".
- (6) Of aanverwante documenten zoals de Memorie van toelichting bij het wetsontwerp of ministeriële omzendbrieven.
- (7) Dit is enkel mogelijk voor jongeren die op het ogenblik van het plegen van de feiten 16 jaar of ouder zijn.
- (8) Het strafmodel is eerder beperkt aanwezig. De jeugdrechters zijn zelden uit op bestraffing of vergelding. Wat ze daarentegen zeer vaak doen, is de jongeren op de zitting 'afschrikken' door te wijzen op wat hen boven het hoofd hangt als ze zich niet aan de opgelegde maatregel houden of hun gedrag niet veranderen.
- (9) Vlaamse Regering, Conceptnota. Contouren en plan van aanpak voor een Vlaams beleid inzake een gedifferentieerde aanpak van jeugddelinquentie, maart 2015, VR 2015 2003 DOC.0244/1, 1.
- (10) Nota van de Vlaamse Regering, Groenboek Zesde Staatshervorming, Vlaams Parlement, 2185 (2013-2014) – Nr. 1, 23 september 2013 (2013-2014), 493-503.
- (11) Vlaamse Regering, Conceptnota. Contouren en plan van aanpak voor een Vlaams beleid inzake een gedifferentieerde aanpak van jeugddelinquentie, maart 2015, VR 2015 2003 DOC.0244/1, 1-2.
- (12) Vlaamse Regering, Regeerakkoord 2014-2019. Vertrouwen, verbinden, vooruitgaan, 121-122.
- (13) Vlaamse Regering, Beleidsnota 2014-2019. Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, Ingediend door de heer Jo Vandeurzen, Vlaams Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, 49-50.
- (14) Actieplan Jeugdhulp. Met de kracht van de jeugd naar 2020, Herziening december 2014, p. 15.
- (15) Vlaamse Regering, Conceptnota. Contouren en plan van aanpak voor een Vlaams beleid inzake een gedifferentieerde aanpak van jeugddelinquentie, maart 2015, VR 2015 2003 DOC.0244/1.
- (16) Keki, KU Leuven (Linc / ISR), UGent & VUB. Omgevingsanalyse Vlaams Jeugdrecht, Oktober 2015.
- (17) De zes thema's waarrond gewerkt wordt, zijn: (1) algemene principes, (2) maatregelenpakket, (3) organisatie van gesloten opvang en uithandengeving, (4) rechtspositie, rechtswaarborgen en rechtsbescherming, (5) afstemming met jeugdhulpverlening, oriëntatie en diagnostiek, en ketenaanpak, (6) capita selecta (o.a. geesteszieke jongeren, overlast en administratieve inbreuken toezicht en klachten).
- (18) Met behulp van Cachet en de ouderwerking Roppov.
- (19) Sommige werkgroepen (3, 4, 5 en 6) zijn nog aan de gang. Van deze werkgroepen zijn nog geen besluitteksten opgemaakt.

Leven over grenzen

Transmigratie als uitdaging voor het werkveld

Sophie WITHAECKX, Mieke SCHROOTEN en Dirk GELDOF

Hoe ga je als welzijnswerker, leerkracht of ondersteuner om met volwassenen en jongeren die leven in onzekerheid rond hun verblijf: willen ze in België blijven of verder migreren? Mogen ze blijven, en voor hoelang? Hoe (snel) zullen ze werk vinden, de taal leren, een diploma behalen, een nieuw sociaal netwerk uitbouwen? En wat met familieleden en vrienden die achtergebleven, vermist of naar een ander land gemigreerd of gevlucht zijn? Niet enkel vluchtelingen, maar steeds meer nieuwkomers met uiteenlopende verblijfsstatuten kampen met dergelijke vragen.

Dat blijkt uit een verkennend onderzoek naar welzijnsnoden bij Braziliaanse, Marokkaanse en Ghanese transmigranten en naar de ervaringen van hulpverleners die met hen werken (Schrooten, Withaecx, Geldof, & Lavent, 2015).

Wat is transmigratie?

“Transmigratie” is een brede term, die een grote variatie aan verblijfsstatuten, migratiemotieven en migratietrajecten omvat. Mobiliteit, meervoudigheid en flexibiliteit zijn hierbij sleutelwoorden. Transmigranten hebben meerdere en complexere migratietrajecten achter de rug. In plaats van een rechtstreekse beweging van een land van herkomst naar een land van bestemming migreren transmigranten van land A naar land B, vervolgens naar land C en land D, keren dan eventueel terug naar B, om van daaruit misschien weer naar een nieuwe bestemming te trekken. Hun huidig verblijf in België kan een eindstation zijn, maar is dat vaak ook niet.

Uit noodzaak of uit vrije wil richten transmigranten zich minder op een langdurig of permanent verblijf en blijven ze sterker verbonden met meerdere locaties: de plaats(en) waar ze eerder woonden, huidige of toekomstige bestemmingen of plaatsen waar andere mensen uit hun netwerk gevestigd zijn.

Transmigranten vormen een heterogene groep. Voor sommigen is transmigratie tijdelijk, voor anderen een permanente levensstijl. Transmigratie kan het resultaat zijn van bewuste arbeidsmarktkeuzes over grenzen heen, waarbij mensen inspelen op opportuniteiten. Voor anderen is het een gevolg van mislukte strategieën om zich te vestigen in een land. Het mislopen van arbeidscontracten, het niet kunnen verwerven of het aflopen van verblijfsdocumenten maken dan nieuwe migratiestappen noodzakelijk. Sommige transmigranten hebben zekerheid en een stabiel langetermijnperspectief, zoals expats bij internationale instellingen. Voor anderen is transmigratie een bittere noodzaak. Deze transmigranten zijn dikwijls maatschappelijk kwetsbaar: hun positie op vlak van etniciteit, verblijfsstatuut en sociale klasse maakt hen vatbaar voor uitsluiting van sociale rechten en van de toegang tot instituties als onderwijs, arbeidsmarkt of huisvesting, die ze net heel hard nodig hebben om hun situatie te verbeteren.

Het verhaal van Thouriya illustreert wat transmigratie concreet inhoudt.

Als jong meisje migreerde Thouriya van Marokko naar Spanje, als één van de vele vrouwelijke arbeidsmigranten die in de Spaanse dienstensector aan de slag konden als au pair. De eerste jaren overleefde ze zonder wettige verblijfsdocumenten. Nadat ze in Spanje haar Marokkaanse man ontmoette en met hem trouwde, leek ze daar een permanent verblijf tegemoet te gaan. Ze kon haar verblijfsituatie regulariseren en vond net als haar man vast werk. Haar kinderen deden het goed op school. Niets deed vermoeden dat ze ooit uit Spanje weg zouden gaan. Toen de economische crisis toesloeg en velen rondom hen hun werk verloren, besliste het koppel – op aanraden van een familielid in België – om naar België te komen. In België, zo werd hen beloofd, was er werk en meer kans op zekerheid.

Als ingezetenen van een EU-land verblijven Thouriya en haar man hier wettig. Maar om toegang te krijgen tot hun sociale rechten moeten ze eerst een bepaalde periode legaal in België werken en bijdragen betalen. Bij aankomst in België bleek de hulp van de familie veel minder omvangrijk dan ze hadden verwacht en het vinden van een job moeilijker dan de familieleden hadden aangegeven. Na intens zoeken slaagde Thouriya er via via in om werk te vinden als poetshulp. Haar man, die enkel Arabisch en Spaans spreekt, is nog steeds op zoek naar werk. Taalproblemen, geldgebrek en het ontbreken van een lokaal sociaal netwerk zorgen voor stress en problemen in het gezin: de vader worstelt met statusverlies en schaamte, de kinderen gaan naar school in een voor de ouders onbekende taal en schoolsysteem. Ze hebben geen recht op terugbetaling van niet-dringende medische kosten zoals tandverzorging, en Thouriya verdient maar net genoeg om het hoofd boven water te houden.

Ook de toekomst is onzeker: als ze er niet tijdig in slagen om zelf een stabiel inkomen te verwerven, zal het gezin in armoede verzinken en riskeren ze zelfs hun verblijfsrecht te verliezen. Ze staan dan voor de moeilijke keuze om toch in België te blijven – waar de kinderen het ondertussen gewoon zijn – terug te keren naar Spanje, of verder te migreren naar een andere bestemming.

Andere welzijnsnoden?

Thouriya's verhaal illustreert met welke specifieke welzijnsnoden transmigranten te maken krijgen. Deels overlappen hun noden met deze van andere migranten. Ze lopen een groter risico op armoede en uitsluiting. Ze krijgen te kampen met racisme en discriminatie op de arbeidsmarkt en in huisvesting en ze hebben een moeilijkere toegang tot het onderwijs en de welzijnssector. Onzekere verblijfsstatuten of ervaringen met oorlog en geweld kunnen leiden tot bijkomende stress en trauma's.

Transmigranten nemen in hun migratieproces niet alleen een geschiedenis uit een herkomstland mee, maar ook ervaringen uit andere verblijfplaatsen.

Transmigranten leven dikwijls in 'wereldfamilies', met familieleden verspreid over verschillende landen en continenten. Leven in gesplitste families kan voor heel wat stress zorgen. Met hun transnationale levensstijl botsen transmigranten geregeld op de grenzen van het (inter)nationaal recht. Dat maakt hun wettelijk statuut en het identificeren van hun rechten soms behoorlijk moeilijk, zoals bij zogenaamde 'mixed-status families': families waarin de gezinsleden verschillende verblijfsstatuten hebben en daarom ook verschillen in de rechten die ze hebben. Dat was het geval voor de Braziliaanse João.

Mijn dochter is in Brazilië geboren. Ze heeft de dubbele nationaliteit maar ze is geboren in Brazilië. Haar moeder was Belgische. Toen ik met mijn dochter in België kwam wonen nadat haar moeder was overleden, ging ik naar de gemeente Schaarbeek en ik zei: 'Kijk, ik ben weduwnaar van een Belgische en ik heb een kind, vrucht van dat huwelijk, met Belgische nationaliteit en zo, en we gaan hier blijven. Hoe doen we dat om mijn dochter te registreren, om papieren te kunnen krijgen?' Ze antwoordde mij: 'We kunnen niets doen voor jou.' Ik had zelf een toeristenvisum dus als de 3 maanden op waren, had ik niets meer, ik zou illegaal zijn. (João, 46, Brazilië)

Ook scheidingen of gezinsherenigingen zijn voor transmigranten niet evident, omwille van de botsende wetgevingen in verschillende landen. Zo kreeg de Braziliaanse Paula moeilijkheden met haar verblijfsdocumenten toen ze wilde scheiden van haar Zweedse man. Ze waren getrouwd in Brazilië maar daarna naar België verhuisd.

Toen ik naar hier kwam, was dat via gezinshereniging. Daarna ben ik gescheiden. Toen ik scheidde, heeft de gemeente geweigerd mijn visum te veranderen tot de scheiding. Ze heeft het geweigerd, ook al had ik recht op andere papieren. We hadden in verschillende landen gewoond en dat maakte het allemaal veel moeilijker. (Paula, 37, Brazilië)

Transmigranten staan voor de moeilijke opdracht om continuïteit en een gezinsleven te behouden over grenzen heen. Velen proberen om partners, kinderen of bejaarde ouders over te brengen. Als dat niet lukt, kan het gemis van familie een motief zijn om toch terug te keren of verder te migreren. Wie geldige verblijfsdocumenten en voldoende financiële middelen heeft, kan dit gemis compenseren door bezoeken; wie dit niet heeft, leeft soms jarenlang gescheiden van familie.

Transnationale netwerken en sociale steun

Het verlies van sociale contacten heeft een belangrijke impact op het welzijn van transmigranten. Ook daarom spelen transnationale sociale netwerken een belangrijke rol in het leven van transmigranten. Lange tijd zagen onderzoekers de relatie tussen migranten en hun overzeese netwerken als eenrichtingsverkeer: migranten sturen geld en goederen op naar achtergebleven familieleden. Omgekeerd vormen transnationale netwerken echter ook een bron van steun voor migranten, emotioneel en materieel. Transnationale sociale steun circuleert dus. Het is vaak tweerichtingsverkeer, zowel van 'vertrekkers' naar 'blijvers' als omgekeerd. Voor nieuwkomers, die (nog) geen sterk lokaal sociaal netwerk hebben, vormen transnationale netwerken vaak de belangrijkste bron van steun. Typerend voor transmigranten is dat ze telkens nieuwe contacten opbouwen tijdens hun migratietraject. Sociale media zoals Skype, Whatsapp en Facebook spelen een belangrijke rol bij het onderhouden van deze contacten.

Ik heb heel veel contact met mijn vrienden en familie in Ghana, ja. Tegenwoordig via sociale media. Eén klik en dus ja, via Whatsapp, Facebook, Skype en telefoon. (Kofi, 28, Ghana)

Hun ervaringen met meervoudig migreren en overleven in moeilijke omstandigheden maken transmigranten ook tot belangrijke bronnen van informatie voor lotgenoten.

Iemand kan bellen voor advies. Tegenwoordig adviseer ik zelfs mensen in Spanje of Italië omdat er een probleem is en ze krijgen geen werk en sommigen van hen zijn afhankelijk van een overheidsuitkering. Ik ken degenen die hulp nodig hebben, dus als ik hun nummer krijg, spreek ik met hen, maar het ding is, ik kan niet iedereen helpen. (Ata, 32, Ghana)

Al voor de migratie kunnen netwerken van land- of lotgenoten een rol spelen in het faciliteren van de migratie: mensen die al eerder migreerden delen bijvoorbeeld informatie en ervaringen met betrekking tot procedures en bestemmingslanden. Zo raadde Aya's familieleden haar aan om te verhuizen van Nederland naar België, omdat ze zo gemakkelijker haar Marokkaanse man kon laten overkomen.

Iedereen zei: 'Ik raad u aan het in België te doen.' Ik studeerde nog, dus. Mijn familie, mijn ouders, mijn neven, mijn nichten, die van België zijn. Als ik in Nederland een job had gevraagd, kreeg ik maar een jaarcontract, maar binnen een jaar zou ik hem niet naar Europa kunnen halen. (Aya, 24, Marokko)

Ook financiële en materiële steun is soms mogelijk. Jonge ouders slagen er soms in hun ouders te laten overkomen om te helpen bij de opvang van kinderen. Andere vormen van hulp betreffen het opvragen en opsturen van belangrijke documenten naar de transmigranten. Sommigen kunnen soms zelfs rekenen op (sporadische) financiële hulp wanneer ze het moeilijk hebben. Bovenal bieden deze contacten emotionele steun: familie en vrienden waar men een sterke band mee heeft, blijven ook na de migratie dikwijls belangrijke vertrouwenspersonen.

Ik praat over mijn problemen met mijn schoonzusjes, in Nederland. Ja, je probeert bij iemand iets op te zoeken om jou te

begrijpen, je probeert begrip te zoeken en hier kon ik dat niet vinden, dus ga je dat daar zoeken. (Yasmina, 45, Marokko)

Toch heeft steun op afstand ook zijn beperkingen: het oplossen van bepaalde problemen vereist nabijheid, lokaliteit en praktisch inzicht in de situatie, wat moeilijker is van op afstand. Hoewel ze belangrijk zijn, vormen ze dus zeker geen volwaardig alternatief wanneer lokale sociale netwerken ontbreken.

Nieuwe realiteiten voor het werkveld

Wat betekent transmigratie nu voor de hulpverleners, begeleiders en onderwijzers die met transmigranten in aanraking komen?

Uit gesprekken met hulpverleners blijkt dat transmigratie nieuwe uitdagingen en vragen met zich meebrengt. De ervaringen met eerdere migraties en met overheden en hulpverlening in deze vorige locaties, beïnvloedt de manier waarop transmigranten omgaan met

diensten in België. Slechte ervaringen kunnen hen zeer wantrouwig maken: in dat geval verkiezen ze dikwijls om hun problemen zelf op te lossen, al dan niet met hulp van hun eigen (transnationale) netwerken. Pas als de situatie escaleert, zetten ze de stap naar hulpverlening.

Dat is voor hen toch nog altijd eerst bij familie dat je begint, bij sommige vertrouwenspersonen waar je je problemen vertelt om te zien: Hoe moet ik dat oplossen? Als dat niet lukt, of het komt in escalatie en het escaleert zo hard, dan zie je ze vaak wel bij OCMW, de jeugdrechtbank, opvangcentra... Dan is het ineens zover. (hulpverlener, psychosociale hulpverlening)

Transmigranten die andere hulpverleningsmodellen gewoon zijn, begrijpen soms moeilijk hoe de hulpverlening in België in elkaar zit. Anderen ontwikkelen net een bredere kennis over hun rechten en de beschikbare diensten, waardoor ze gericht gaan 'shoppen' en zo een stabiele hulpverleningsrelatie bemoeilijken. Ook de permanente mobiliteit van transmigranten kan problemen stellen. Soms worden families plots uitgebreid met nieuw aangekomen familieleden. Ook gebeurt het dat cliënten ineens 'verdwijnen' naar het buitenland, maar enige tijd later weer komen aankloppen voor hulp. Ze staan daarbij niet altijd stil bij de praktische gevolgen van deze wijzigingen.

Wij merken van, je hebt een gezin en dan plots, ook in kleine huisjes, zit daar ineens een groep bij. Of mensen die je begeleidt, eigenlijk zonder te verwittigen, zonder stil te staan bij de gevolgen, zijn die plots weg. Ja, en die komen terug, die zijn heel mobiel. (hulpverlener, integratie)

Hulpverleners en onderwijzers zijn zich niet altijd bewust van de impact van de transnationale leefwerelden van transmigranten. Hun grensoverschrijdende contacten kunnen het dagelijks leven en de welzijnsnoden van transmigranten nochtans sterk bepalen. Ze spelen een belangrijke rol bij de keuzes die ze maken, de toekomst die ze voor ogen hebben en de manier waarop ze hun leven inrichten. Kinderen van transmigranten komen – net als vluchtelingen – eerst terecht in OKAN-klassen, waar de recente migratie-ervaringen gedeeld worden en contacten over grenzen heen nog evident zijn. Dat verandert vaak als ze doorstromen naar het klassieke onderwijs.

Te weinig aandacht voor het belang van deze netwerken in het onderwijs of in de hulpverlening kan tot misverstanden of conflicten leiden. Een voorbeeld: De toekenning van financiële of materiële hulp door hulpverleners gebeurt op basis van de lokale noden in België en vanuit een wettelijk kader dat gericht is op individuele hulpverlening. Deze criteria houden dus geen rekening met de verantwoordelijkheden die de ontvanger opneemt ten opzichte van familieleden in het buitenland.

Wij geven financiële hulp. Op het moment dat de maatschappelijk werker weet dat een stuk van die financiële hulp terug naar het thuisland gaat, en die klant vraagt dan extra, gaan de maatschappelijk werkers soms denken of zeggen van: "Sorry, maar dan moet je het geld hier houden." (hulpverlener, welzijnswerk)

Omgekeerd kan het ook dat financiële steun wordt stopgezet als

blijkt dat de ontvanger geld ontvangt van sociale netwerken in het buitenland. Beide gevallen kunnen ertoe leiden dat transmigranten de rol van deze netwerken gaan verzwijgen. Hierdoor valt een belangrijk aspect van hun leefwereld buiten de hulpverleningsrelatie.

Om transmigranten beter te begrijpen en te begeleiden is net een grotere erkenning van deze transnationale leefwerelden nodig. Grensoverschrijdende sociale netwerken en permanente mobiliteit maken er onlosmakelijk deel van uit. Transmigranten kunnen keuzes maken die ingaan tegen wat de hulpverlener verwacht. Belangrijk is om de nodige flexibiliteit aan de dag te leggen om te kunnen omgaan met deze keuzes. Transnationale netwerken erkennen betekent ook inzicht krijgen in deze netwerken. Sommige transmigranten zullen het sterk appreciëren als hulpverleners vragen naar deze netwerken, en deze zelfs betrekken in de begeleiding.

Ja, het is heel belangrijk. Sociaal werker betekent, iemand die je helpt in alle gebieden van je leven. En familie thuis is ook een deel van ons leven, dus we hebben ze echt nodig bij zulke zaken. (Adofo, 29, Ghana)

Dan kan het belangrijk zijn om de netwerken in beeld te brengen en bespreekbaar te maken: dit verschaft inzicht in de dagelijkse zorgen en krachtbronnen van transmigranten en betekent een erkenning van hun leefwereld. Ook voor meer praktische vragen – zoals het verschaffen van juridisch advies of het bieden van ondersteuning bij gezinshereniging – is inzicht in deze transnationale achtergrond cruciaal. In elk geval dienen hulpverleners goed af te toetsen wanneer dit wel en niet wenselijk is.

Tot slot

Werken met transmigranten in onderwijs of hulpverlening vereist inzicht in en erkenning van de complexe transnationale achtergronden die deze mensen meedragen. Vele hulpverleners zijn zich hiervan bewust en ontwikkelen initiatieven om dit bewustzijn in de praktijk om te zetten. We pleiten ervoor dat ook organisaties en beleidskaders zich aanpassen aan deze realiteit: superdiversiteit, mobiliteit en migratie bepalen meer dan ooit het kader voor sociale professionals. Dit stelt ons voor belangrijke uitdagingen, maar vormt tegelijk een kans: leren omgaan met migratie betekent meteen ook leren omgaan met de groeiende superdiversiteit die onze samenleving kenmerkt.

Sophie WITHAECKX*, Mieke SCHROOTEN en Dirk GELDOF*****

* lector en onderzoeker Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen (Odisee) en coördinator RHEA Expertisecentrum Gender, Diversiteit en Intersectionaliteit (VUB)

** lector en onderzoeker Sociaal Werk (Odisee) en doctoraatsstudent (IMMRC, KU Leuven)

*** lector en onderzoeker Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen (Odisee) en lector Sociaal Werk (Karel de Grote-Hogeschool).

BRONNEN

Geldof, D. (2015, 5de, herwerkte druk). Superdiversiteit. Hoe migratie onze samenleving verandert. Leuven/Den Haag, Acco.

Schrooten, M., Withaecx, S., Geldof, D. & Lavent, M. (2015). Transmigratie. Hulp verlenen in een wereld van superdiversiteit. Leuven/Den Haag, Acco.

Over TEJO

‘Jongeren op weg helpen in hun groei naar volwassenheid’

Lieve VAN BOXEM

Sinds 2000 is er een enorme toename van jongeren die in de Jeugdhulp terechtkomen, meer dan 28.000 hulpvragen in Vlaanderen (2014) en de vraag blijft stijgen. Dat is het gevolg van de huidige maatschappelijke ontwikkelingen en snelle veranderingen in de samenleving. TEJO – therapeuten voor Jongeren- biedt laagdrempelige, psychotherapeutische hulpverlening aan jongeren tussen 10 en 20 jaar, kortdurend, onmiddellijk, anoniem, en gratis. De dienstverlening gebeurt door professionele therapeuten op vrijwillige basis. De therapie heeft als hoofddoelstelling de jongeren te deblokken en hen opnieuw in hun krachten te brengen. Op die manier komt TEJO preventief tegemoet aan dringende hulpvragen zodat de probleemsituatie niet verder escaleert en de jongeren in een vroeg stadium geholpen worden. TEJO biedt jongeren een ‘pedagogische’ plek waar er naar hen geluisterd wordt en kort oplossingsgericht wordt gewerkt vanuit het gedachtegoed van de positieve psychologie. TEJO draagt met deze aanvullende hulpverlening bij tot het oplossen van de lange wachtlijsten die er heersen in de gezondheidszorg voor jongeren.

De organisatie is simpel, soepel en samenwerkend met een beperkte administratie. TEJO wil met zijn groeiend netwerk van geëngageerde TEJO-huizen (Antwerpen, Ronse, Gent, Mechelen, Turnhout, Lier, Kortrijk) aantonen dat onmiddellijke, gespecialiseerde, kortdurende therapeutische aanpak in de eerste lijn werkt en nodig is in Vlaanderen en gans België. We willen onze dienstverlening ter beschikking stellen van alle jongeren in Vlaanderen omdat elke jongere recht heeft op goede hulpverlening. TEJO werkt als een labo en zoekt naar krachtige innovatieve hulpverlening voor jongeren op basis van gezamenlijke ervaringen. Bovendien wil TEJO uitgroeien tot een sociale beweging die een appel doet op de solidariteit en inzet van de hele samenleving (ouders, leerkrachten, familie, enz.) om mee de verantwoordelijkheid te dragen naar meer positieve aandacht voor jongeren en versterking van hun persoonlijk welzijn zodat ze de nodige groeikansen krijgen om mooi volwassen te worden.

TEJO ontvangt kinderen en jongeren tussen 10 en 20 jaar, 65 % daarvan zijn meisjes, 35 % zijn jongens. Per leeftijdscategorie merken we dat 65 % zich bevindt tussen 13 en 17 jaar, 20 % is ouder dan 18 en 15 % is jonger dan 13. We ontmoeten jongeren van diverse origine, 20 % daarvan is buiten België geboren.

Jongeren komen op verschillende manieren bij TEJO terecht. Ze kunnen telefonisch of via mail een afspraak maken. Dat gebeurt door de jongere zelf of (in het merendeel van de gevallen) door een doorverwijzer zoals het CLB, een leerkracht, de ouders, het JAC, de huisarts enz. De jongere krijgt dan een vaste therapeut toegewezen. Belangrijk hierbij is dat de jongeren, ook al worden ze doorverwezen, toch op vrijwillige basis naar TEJO komen. Indien ze eerder gedwongen worden, komen ze dikwijls niet opdagen en dat is jammer.

Jongeren kunnen tijdens de openingsuren ook spontaan bij TEJO binnenstappen. Indien er een therapeut beschikbaar is, houden ze onmiddellijk een eerste therapeutisch gesprek. Het gebeurt natuurlijk

ook dat er geen therapeut vrij is, maar dan wordt er tussen twee sessies door even tijd gemaakt om naar de jongere zijn verhaal te luisteren. Dat is meestal al een hele verademing. Als de jongeren het wensen, wordt er een tweede afspraak gemaakt en daarna nog zoveel als nodig. In principe begrenzen we op tien sessies, maar dat is een gemiddelde. Sommige jongeren komen slechts vijf sessies en anderen hebben er meer nodig, afhankelijk van de problematiek.

Jongeren brengen ook andere jongeren naar TEJO en helpen zo elkaar. Op die manier worden ze echte ambassadeurs. De vriend(in) kan de sessie bijwonen, in de wachtruimte wachten of gewoon een ommetje maken in de stad. Het gebeurt zoals de jongere het verkiest.

Jongeren bij TEJO hebben geen toestemming nodig van hun ouders, ze komen gratis en anoniem. De ouders hoeven het niet te weten en dat is innovatief aan deze hulpverlening en een belangrijk verschil met de reguliere sector. Soms ligt de problematiek net bij de ouders, denken we maar aan vechtscheidingen en nieuw samengestelde gezinnen en dan is dit voor de jongere een belangrijk gegeven.

De TEJO-aanpak

Hoofddoelstelling van de individuele therapie is jongeren terug in hun kracht te plaatsen zodat ze opnieuw in beweging komen en hun problemen en zorgen begrijpen om dan een veranderende gedragshouding aan te nemen. TEJO maakt hen weerbaar en zorgt ervoor dat ze zich veilig voelen. Deze kort oplossingsgerichte therapie richt zich op de kwaliteiten en de positieve krachten van de jongeren in plaats van te focussen op de probleemsituatie. TEJO vertrekt niet vanuit een label, maar tracht jongeren beter te leren omgaan met hun gevoelens en leert hen realistisch te denken over hun eigen mogelijkheden. Het is een emancipatorische benadering waarbij de jongere als een ‘deskundige’ wordt beschouwd en de oplossing van

Een emancipatorische benadering waarbij de jongere als een 'deskundige' wordt beschouwd

bij jongeren, een verandering die hen zo snel mogelijk terug bij hun eigen veerkracht brengt en de kans biedt om hun eigen traject opnieuw op te nemen. Na het gesprek heeft de jongere meer hoop, meer vertrouwen in het eigen kunnen en meer zicht op de mogelijkheden in plaats van de moeilijkheden.

Binnen het labo gebeuren van TEJO-Antwerpen worden ook themagroepen georganiseerd voor jongeren van vijftien tot twintig jaar. Deze groepen worden begeleid door een groepje jonge psychologen onder supervisie van een ervaringsdeskundige. Het doel hiervan is jongeren, wanneer ze gestabiliseerd zijn, nog een laatste extra laagje mee te geven zodat ze terug vanuit hun eigen kracht verder kunnen. Ze leren zich terug te verbinden met anderen en ontdekken hier dat andere jongeren het ook moeilijk hebben. Ze leren van elkaar op een creatieve manier. De jongeren die deelnemen aan deze sessies hebben al enkele individuele sessies achter de rug, maar 'blijven wat hangen', ze zijn eerder individueel gericht en voelen zich nog angstig en onzeker. TEJO werkt rond twee kernthema's, telkens drie weken na elkaar: 'verlieservaring' en 'jehzelf en de ander'.

De meest gestelde problemen waarmee jongeren (zowel jongens als meisjes) geconfronteerd worden zijn van relationele aard, daarnaast kampen ze ook met depressieve klachten, moeilijk gedrag op school, een negatief zelfbeeld, verwerking van een trauma, angstklachten, agressiebeheersing, verwerking van de echtscheiding enz.

Omwille van de wisselwerking die er bestaat tussen de betrokken partijen contacteert TEJO, indien nodig, de directe omgeving van het kind (ouders, familie, school) gedurende de begeleiding en is er sprake van mediatietherapie. Dat gebeurt met toestemming van de jongeren en als ze er zelf klaar voor zijn. De therapeut nodigt de ouders uit op TEJO, soms samen met de jongere, soms apart, afhankelijk van de casus.

Margot wil niet meer naar haar vader. Elk weekend dat ze weigert te gaan, moet ze naar het politiekantoor, om er een verklaring af te leggen. In februari moet ze hierover voor de jeugdrechter verschijnen en daar ziet ze geweldig tegenop. Zal de jeugdrechter wel echt naar haar luisteren? En hoe kan ze haar gevoelens het best verwoorden? Op advies van haar moeder is ze naar TEJO gestapt en hier had ze het gevoel dat er echt naar haar geluisterd werd. 'Hier werd er pas contact opgenomen met zowel mijn vader als mijn moeder als ik er klaar voor was.'
(DS 26 januari 2016, Veerle Beel)

Wanneer de problematiek te zwaar is en niet kan verholpen worden binnen een tiental sessies zal TEJO (soms onder toezicht van een kinderpsychiater) de jongere doorverwijzen naar een meer gespecialiseerde instantie. Indien hij of zij daar niet onmiddellijk terecht

kan, blijft TEJO de jongere begeleiden en wordt de wachtperiode overbrugd.

Ondersteuning & opleiding

De professionele therapeuten bij TEJO worden dagelijks ondersteund door een verbindingstherapeut (verantwoordelijke therapeut voor een dagdeel) bij wie ze terecht kunnen voor advies en ondersteuning. TEJO organiseert intervisie en supervisie en specifieke opleidingen om beter gericht te zijn naar de wereld van de jongeren: Kort Oplossingsgerichte Therapie, Recht en Deontologie, Sociale Kaart met oefensessie, Creatieve Therapie, Narratieve Therapie, Zandspeltherapie enz.

Een ondersteuningsteam van externe deskundigen adviseert de groep jeugdtherapeuten op regelmatige basis (kinderpsychiater, advocate, interculturele bemiddelaar).

De Werkgroep Therapeutische procesbegeleiding met de verbindingstherapeuten en supervisors komt tweemaandelijks samen om de begeleiding voor de jongeren verder te optimaliseren.

De Werkgroep Toekomststrategie onderzoekt multidisciplinair de verderzetting van TEJO, de financiële organisatie en bereidt de sociale beweging verder voor.

Historiek van TEJO

TEJO, Therapeuten voor Jongeren, werd in Antwerpen opgericht door Ingrid De Jonghe. Zij is stuwende kracht achter dit project. Zij werd tijdens haar werk als jeugdadvocate aan de Balie van Antwerpen geconfronteerd met het nijpend tekort aan laagdrempelige, professionele hulpverlening voor jongeren. Haar bevindingen werden bevestigd door een kleinschalig onderzoek opgezet in 2008 door de Artesis Plantijn Hogeschool voor de provincie Antwerpen bij hulpverleners in de Bijzondere Jeugdbijstand. Hieruit bleek dat het aanbod in de huidige hulpverlening ontoereikend is. Vaak komen jongeren in de Bijzondere Jeugdzorg terecht terwijl ze hier eigenlijk niet thuishoren. Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg bieden aan deze jongeren betaalbare psychologische hulpverlening maar ze worden overvraagd waardoor er lange wachtlijsten ontstaan. Tachtig procent van de bevroegde instanties was ervan overtuigd dat er nood is aan een instantie die onmiddellijk beschikbare laagdrempelige therapeutische hulp aanbiedt zodat de problemen bij de jongeren niet escaleren (preventie) en die bijdraagt tot het verkleinen van de wachtlijsten in de bestaande voorzieningen.

Het Agentschap Jongerenwelzijn van de Vlaamse Gemeenschap schrijft in die periode een wedstrijd uit waarbij men op zoek ging naar initiatieven die creatief werkten rond het thema: 'Werken met vrijwilligers in de Bijzondere Jeugdbijstand: meerwaarde, dialoog en synergie met professionalisme'

Het project dat toen nog 'Netwerk Jeugdtherapeuten Antwerpen' heette, werd genomineerd en voorgesteld in het Vlaams Parlement op 23 april 2009. In 2012 volgde een tweede nominatie voor de 'Prijs Jeugdzorg' met als thema 'Vermaatschappelijking van de Jeugdzorg' die TEJO ook effectief gewonnen heeft.

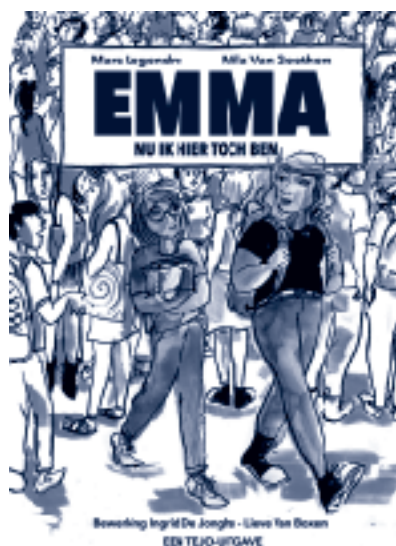
Op 4 september 2009 schreef Guy Tegenbos een artikel in De Standaard over de Bijzondere Jeugdzorg dat de nodige deining veroorzaakte. Zowel het journaal op één als op VTM besteedde er de no-

dige aandacht aan en er volgde een interview in de Zevende Dag. In de Morgen verscheen eveneens datzelfde weekend een artikel hierover. Als gevolg van deze media-aandacht boden een aantal gelijkgestemden zich spontaan aan en ontstond er een werkgroep die het project Jeugdtherapeuten mee wilden uitwerken en opstarten.

Van september tot februari kwamen de vrijwilligers tweewekelijks samen om het TEJO-project vorm te geven. Na een aantal gesprekken met zowel de Provincie als de Stad Antwerpen, hebben beide instanties subsidies ter beschikking gesteld om het project TEJO te helpen opstarten.

TEJO-organisatie in vlaanderen

Op 20 november 2009 (jaarlijkse herdenking van de Internationale Kinderrechten) werd de vzw Jeugdtherapeuten Zonder Grenzen in Antwerpen opgericht. Op 13 maart 2010 opende het eerste TEJO-huis zijn deuren in het centrum van Antwerpen met een 30-tal vrijwilligers bestaande uit professionele jeugdtherapeuten en onthaal- en administratieve medewerkers. Ondertussen telt TEJO Antwerpen ongeveer 100 vrijwilligers.

In 2012 werd er beslist om het project TEJO verder te zetten en werd het driejarig bestaan van de organisatie gevierd in het Provinciehuis van Antwerpen, samen met de verschijning van het boek 'Toveren met jongeren in woelige tijden' en de documentaire over TEJO gemaakt door Klara Van Es.

De nood aan onmiddellijke psychologische begeleiding voor jongeren uitte zich ook in andere steden in Vlaanderen.

Sinds het najaar 2014 is er een TEJO-huis in Ronse en Gent, TEJO Mechelen opende zijn deuren op 24 februari 2015, TEJO Kempen-Turnhout op 19 november en TEJO-Lier en TEJO-Kortrijk zijn gestart nu in januari 2016. In het voorjaar volgen nog Brugge, Brasschaat en Schoten. Verder zijn er nog initiatieven in Hasselt, Genk, Oostende en Aalst.

Om de samenwerking met de nieuwe TEJO-huizen in goede banen te leiden, werd er een TEJO-forum opgericht waarbij de verschillende TEJO-huizen dezelfde doelstellingen nastreven. Het TEJO-forum komt op regelmatige basis samen om 'best practices' uit te wisselen en op die manier te groeien als lerende organisatie.

Elk TEJO-huis werkt met een Dagelijks Bestuur dat zorgt voor een vlotte, dagelijkse werking. Daarnaast is er een Raad van Bestuur en verschillende werkgroepen.

EMMA. Nu ik hier toch ben

TEJO is sinds kort opgetekend in een mooi beeldverhaal, dat de leef-situatie van jongeren anno 2016 tussen 14 en 17 jaar weergeeft,

zowel op school als in hun vrije tijd. Het gaat over jongeren, hoe ze denken en voelen, over hun leefwereld in onze huidige samenleving, over het zoeken naar ondersteuning 'want praten helpt'. Het beeldverhaal schetst hoe TEJO hen veerkrachtig maakt en preventief helpt, want TEJO gelooft in de sterke meerwaarde hiervan. Het is ook een verhaal over waarden en normen én over solidariteit want elke jongere heeft recht op een zorgeloze jeugd en moet weten dat er een plek bestaat waar hij of zij terecht kan met eender welke vraag. De strip zal gratis verdeeld worden in alle scholen in Vlaanderen, samen met een online pedagogische leerlingenbundel afgestemd op de eindtermen van het derde, vierde en vijfde jaar ASO, TSO en BSO.

Het scenario is van Marc Legendre (Amoras) en de tekeningen van Mila Van Goethem, een jonge veelbelovende tekenares.

Lieve VAN BOXEM

Communicatieverantwoordelijke TEJO

PUBLICATIES

De Jonghe, I. *Toveren met jongeren in woelige tijden. Hoe therapeuten vrijwillig jongeren helpen hun koers te varen*, 2013, Lannoo Campus, Leuven.

De Jonghe, I., Legendre, M., Van Goethem, M., Van Boxem, L. *EMMA. Nu ik hier toch ben*, 2016, een TEJO-Uitgave, Antwerpen.

De Standaard, dinsdag 26 januari 2015, Veerle Beel, *Strip zet jongeren aan om hulp te zoeken*

Arbeid en tewerkstelling

De Jeugdgarantie of Youth Guarantee - Het is een nieuwe Europese strategie om de jeugdwerkloosheid aan te pakken (goedgekeurd in april 2013). De afdeling Jeugd stuurde een delegatie naar Luxemburg voor een studiebezoek over het thema 'Implementatie van de Jeugdgarantie - samenwerking tussen jeugd en werkgelegenheid'.

www.socialcultureel.be/jeugd/internationalesamenwerking_doc/verslagen/studiebezoek_Luxemburg2015-jeugdgarantie_verslag.pdf

Focus op langdurige werkloosheid - In september 2015 heeft de Raad van de Europese Unie een voorstel van aanbeveling gedaan 'betreffende de integratie van langdurig werklozen op de arbeidsmarkt'. Europa telt inmiddels 12 miljoen langdurig werkzoekenden, het dubbele van voor de crisis. In Vlaanderen doen we het beter dan het Europese gemiddelde.

www.vdab.be/sites/web/files/doc/trends/ontcijfert2015nr37.pdf

VDAB lanceert nieuwe Arvstat - Als kenniscentrum voor de arbeidsmarkt beschikt VDAB over een schat aan informatie. Vandaag worden die data stapsgewijs publiek beschikbaar in de vorm van 'open data'. Daarnaast lanceert VDAB de vernieuwde Arvstat, onze publieke zoekmachine voor werkzoekende- en vacaturecijfers. Deze cijfers zitten nu in een modern en interactief kledje.

<https://arvstat.vdab.be/>

Nieuw professionalisme in zorg en ondersteuning als opgave voor de toekomst. - In de visienota beschrijft de Strategische Adviesraad voor het Vlaamse Welzijns-, Gezondheids- en Gezinsbeleid wat ze in de toekomst verwacht van professionals om integrale zorg, ondersteuning en vermaatschappelijking van zorg mee te realiseren.

www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/visienota-nieuw-professionalisme-in-zorg-en-ondersteuning-als-opgave-voor-de-toekomst-1

Gelijke kansen, diversiteit en inburgering

UNICEF trekt aan alarmbel rond situatie NBM - In 2015 registreerde het Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen 2.370 asielaanvragen van niet-begeleide minderjarige (NBM) vreemdelingen in België. Dat is bijna 5 keer meer dan de asielaanvragen voor niet-begeleide buitenlandse kinderen in 2014.

<http://kinderrechtencoalitie.be/nieuws/unicef-trekt-aan-alarmbel-rond-situatie-nbm>

10 vooroordelen over vluchtelingen ontkracht - Amnesty International ontwikkelde een brochure met cijfers en argumenten omtrent de vluchtelingencrisis. Het resultaat is een handig en toegankelijk boekje boordevol informatie voor jezelf en je gesprekspartners. Je kan dit boekje ook gratis bestellen door een e-mail te sturen naar amnesty@aivl.be of download het hier als pdf: www.aivl.be/

Uitvoering van uitwijzingsbevel niet toegelaten tijdens onderwijstijd - Op 2 januari 2016 werd de omzendbrief van 29 april 2003 over de uitwijzing van gezinnen met schoolgaande kinderen en het optreden van politiediensten gewijzigd.

www.kruispuntmi.be/nieuws/www.ejustice.just.fgov.be/cgi/article_body.pl?language=nl&caller=summary&pub_date=2016-01-14&numac=2016000010

De impact van racisme en discriminatie op jongeren - Kinderrechtencoalitie in commissie Vlaams parlement naar aanleiding van een vraag van Yasmine Kherbache aan Minister Crevits. www.vlaamsparlement.be/commissies/commissie-vergaderingen/1021677/verslag/1022402

Handvatten voor een lokale aanpak van radicalisering - De Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG) werkte een draaiboek uit om lokale besturen te ondersteunen bij hun regierol in de strijd tegen radicalisering. Preventie, interventie, repressie, nazorg en partnerschappen zijn de centrale begrippen. www.vvsg.be/Documents/Handvatten%20voor%20een%20lokale%20aanpak%20van%20radicalisering.pdf#search=radicalisering

Juridisch: jongerenrechten en -plichten

Hebben vluchtelingen recht op een schooltoelage? - Om recht te hebben op

een schooltoelage moet je aan een aantal voorwaarden voldoen. Die voorwaarden hebben te maken met je inkomen, je inschrijving in een school en je nationaliteit.

<http://onderwijs.vlaanderen.be/schooltoelagen-voor-kleuter-lager-en-secundair-onderwijs>

De Klachtenlijn van het Kinderrechtencommissariaat - De Klachtenlijn ontvangt elke dag klachten van kinderen, jongeren, ouders en praktijkwerkers of professionals. De Klachtenlijn luistert, onderzoekt de klacht en bemiddelt wanneer de betrokkenen er onderling niet uitgeraken, of wanneer diensten, organisaties of bevoegde instanties het probleem niet kunnen oplossen.

www.kinderrechten.be/professionals/wat-doet-de-klachtenlijn

Jongerenwerking en Jeugdhulp

Stap voor stap door de poort - Hoe werkt de Intersectorale Toegangspoort? - De Intersectorale Toegangspoort is de plek waar dossiers voor niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp moeten passeren. Maar hoe werkt die poort nu eigenlijk? Weliswaar loodst u er vlotjes doorheen.

www.weliswaar.be/stap-voor-stap-door-de-poort

De intersectorale toegangspoort (ITP) - Deze beslist over de toegang tot alle niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulpverlening. De toegangspoort wordt provinciaal georganiseerd en bestaat uit twee onafhankelijk werkende teams: een *team indicatiestelling* en een *team jeugdhulpregie*. De werking van de toegangspoort is gedetailleerd omschreven in het document '**Werkingsprocessen van de intersectorale toegangspoort**'.

<http://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/professionelen/jeugdhulpaanbieders/intersectorale-toegangspoort/>

Sociale media vanaf 16 jaar? Vind ik niet leuk. - De Europese Unie werkt al een tijdje aan een privacy policy die haar burgers beter moet beschermen op het internet. Daarin staat onder andere het recht om vergeten te worden. In het voorstel dat nu op tafel ligt werd op het laatste nippertje ook een clausule opgenomen die aan sociale media zou verbieden om gegevens van gebruikers jonger dan 16 bij te houden.

<https://www.allesoverjeugd.be/opinie/sociale-media-vanaf-16-jaar-vind-ik-niet-leuk>

Vlaamse jongeren blijven Facebook trouw (maar gebruiken het wel persoonlijker) - Facebook is meer dan ooit het meest gebruikte sociale netwerk bij Vlaamse jongeren. Maar jongeren gebruiken het steeds minder om in een klap aan de wereld te laten weten waar ze mee bezig zijn. De openbare statusupdate ruimt plaats voor privéberichten en facebookgroepen om over school te overleggen. Daarnaast krijgt Facebook concurrentie van kleinere netwerken en apps als Instagram, WhatsApp en Snapchat, die stilaan e-mail en zelfs de sms vervangen. www.allesoverjeugd.be/nieuws/vlaamse-jongeren-blijven-facebook-trouw-maar-gebruiken-het-wel-persoonlijker

Onderwijs, vorming en opleiding

28 in 1 - Actieve lessen over de EU - '28 in 1' laat leerlingen van de 3de graad secundair onderwijs de EU en het Europees Parlement actief ontdekken. EU-spelletjes, een simulatieoefening en internetopdrachten vormen de ingrediënten van dit lesmateriaal. Gratis te verkrijgen via de website van het Informatiebureau. www.europarl.be/nl/ep_teachers/edu-activiteiten/28_1.html

De speeltijd. Maak er een spel van. - Bij Kind & Samenleving deden ze onderzoek naar de speelplaats, en hoe leerkrachten en kinderen die ervaren. Op basis daarvan ontwikkelden ze een tool: De speeltijd. Maak er spel van! is er een, waarmee scholen de troeven en de zwakke plekken van de schoolspeelplaats in kaart kunnen brengen. Ze zetten hen bovendien op weg voor concrete aanpassingen. <http://k-s.be/medialibrary/purl/nl/2975623/Publicatie%20speeltijd.pdf>

Onderzoek

Awel, ik ben in de war door de scheiding van mijn ouders - Het Kenniscentrum Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen en Awel bundelden de krachten voor de opmaak van een nieuw onderzoeksrapport. De onderzoekers baseerden hun

analyse op 145 chatgesprekken die Awel in 2013 voerde met kinderen en jongeren over de scheiding van hun ouders. Zij, die contact opnamen met Awel, worstelen ook lange tijd na de scheidingsgebeurtenis met moeilijke gevoelens. https://cdn.nimbu.io/s/wiwrkx/assets/Definitief_rapport_Awel_ik_ben_in_de_war_door_de_scheiding_van_mijn_ouders.pdf

VCOV: secundair onderwijs van de toekomst volgens 6216 ouders. - Hoe moet het onderwijs van de toekomst eruit zien volgens ouders? Maar liefst 6216 ouders namen deel aan een bevraging van de Vlaamse confederatie van ouders en ouderverenigingen van het vrij onderwijs.

www.vcov.be/VCOV/Ouderinfotheek/DocumentBeheer.aspx?CategoryId=4

Cijferboek Jeugd - Lokaal Jeugdbeleid 2014-2015 - Het is het resultaat van een omvangrijke enquête bij gemeentebesturen over het beleidsveld jeugd. Die enquête leverde heel wat kwantitatieve gegevens op over het lokale jeugdbeleid. Waar mogelijk worden deze gegevens toegelicht en in verband gebracht met maatschappelijke beleidsontwikkelingen.

www.sociaalcultureel.be/jeugd/publicaties/cijferboek_jeugd-2014-2015.pdf

Een terugblik op 20 jaar lokaal jeugdbeleid - 1993-2013 - Het lokale jeugdbeleid is sinds de inwerkingtreding van het decreet in 1993 sterk veranderd. Vrijwel overal worden jeugdinstellingen en jeugdconsulenten belangrijke spelers in de ontwikkeling van het lokale jeugdbeleid. Belangrijk daarbij is de inspraak van kinderen en jongeren, meestal via de lokale jeugdraad.

www.sociaalcultureel.be/jeugd/onderzoek/20jaar-lokaal-jeugdbeleid.pdf

Organisaties en jaarverslagen

AgODi jaarverslag 2014 - bevat de meest in het oog springende trends, feiten en realisaties van het Agentschap voor Onderwijsdiensten (AgODi) in 2014. (Publicatie)

Europese Overheden

First orientation debate on the European Pillar of Social Rights - The Pillar would serve as a framework to screen employment and social performance in the light of rapidly changing work patterns and societies. The Commission wants to ensure that workers can be offered decent protection today and tomorrow.

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=nl&catId=89&newsId=2444&furtherNews=yes>

Vlaamse Overheid

Centra voor leerlingenbegeleiding doorgelicht - Een consultancybedrijf kreeg de opdracht om een audit uit te voeren van de werking van de CLB's en van hun samenwerking met het welzijnsaanbod en de preventieve gezondheidszorg. Daarnaast deed een consortium van onderzoekers van de Universiteit Antwerpen (promotor-coördinator prof. Elke Struyf) en de KU Leuven (promotor Karine Verschueren) een wetenschappelijke review van de leerlingenbegeleiding. Beide studies zijn uitgevoerd in het kader van de audit leerlingenbegeleiding, opgenomen in het masterplan voor de hervorming van het secundair onderwijs.

www.ond.vlaanderen.be/obpwo/

Capaciteitsmonitor - Om te weten hoeveel leerlingen ons onderwijs in de toekomst mag verwachten, werd vanuit de Vlaamse Overheid een capaciteitsmonitor ontwikkeld.

www.ond.vlaanderen.be/obpwo/rapporten/Technisch_rapport_capaciteitsmonitor.pdf

***Publicaties van de Vlaamse overheid** <http://publicaties.vlaanderen.be>

- Startbanenprojecten. Scholen voor jongeren – Jongeren voor Scholen.
- Toekomstige arbeidsmarkt voor onderwijspersoneel in Vlaanderen 2015-2025
- Quickscan jobpotentieel van de circulaire economie
- Hoger onderwijs in Vlaanderen. Informatiebrochure 2016
- Toelatingsexamen arts en tandarts 2016
- Jobtevredenheid van Vlaamse leraren en de samenhang met leraar- en schoolkenmerken
- Leraren doorheen de loopbaan: deelname aan, intensiteit van en behoefte aan professionalisering

- Maatschappelijke waardering door de ogen van de leraar en de samenhang met leraar- en schoolkenmerken
- Schoolleiders doorheen de loopbaan: deelname aan en intensiteit van professionalisering
- Doorstroom van doctoraathouders naar de arbeidsmarkt. Rapport
- Doorstroom van doctoraathouders naar de arbeidsmarkt. Advies
- Sectoren aan de slag met werkbaar werk. Addenda werkbaarheid bij de sectorconvenanten 2013-2015 onder de loep
- Compendium. Resultaten van de tweede projectronde Erasmus+ 2015
- Cijfermateriaal leerlingenkenmerken: Basisonderwijs 2014-2015 - Secundair onderwijs 2013-2014 - Basisonderwijs 2013-2014
- Werkseminarie na de peiling Nederlands. Basisonderwijs
- Hoger onderwijs in cijfers. Aantal inschrijvingen op 31 oktober 2015. Academiejaar 2015-2016
- Jongeren in ontwikkeling. Over hormonen, de ontwikkeling van de hersenen en grote Veranderingen
- Flemish education in figures 2014-2015
- Werken aan een verbindend schoolklimaat. Hoe reageert jouw schoolteam doeltreffend op pesten?

- reflectienota staat de SAR WGG stil bij de vraag hoe we voor een toegankelijke en kwaliteitsvolle zorg en ondersteuning voor de nieuwkomers kunnen zorgen.
- Minderjarigen in de media? Tips voor journalisten en programmamakers
- Kijk eens...zo doen wij dat! 60 leuke ideeën uit het lokale jeugdbeleid
- Vlaamse migratie- en integratiemonitor 2015
- Huursubsidie
- Cijferboek lokaal jeugdbeleid 2014-2015
- 1993-2013 - een terugblik op 20 jaar lokaal jeugdbeleid
- Ongehuwd ouderschap en echtscheiding algemeen aanvaard?

*** Adviezen van de Strategische Adviesraad Welzijn – Gezondheid – Gezin (SAR-WWG)** www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/

- over de conceptnota voor een geïntegreerd breed onthaal
- over de conceptnota krijtlijnen voor een hervorming van de leerlingenbegeleiding
- over het voorontwerp van decreet houdende diverse bepalingen betreffende het beleidsdomein Welzijn, Volksgezondheid en Gezin

*** Adviezen SERV** www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/

- over de krijtlijnen voor een hervorming van de leerlingenbegeleiding in Vlaanderen
- over schoolbank op de werkplek
- over het actieplan 2015-2019 om in het onderwijs ondernemingszin en ondernemerschap te stimuleren
- over het decreet betreffende het onderwijs XXVI

*** Adviezen van de Commissie Diversiteit** www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/

- over het horizontaal gelijkheids- en integratiebeleidsplan)

*** Adviezen van de Vlaamse Onderwijsraad** www.vlor.be/

- over de tijdelijke projecten duaal leren: 'Schoolbank op de werkplek' (18/02/2016)
- over programmatieaanvragen voor onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers (18/02/2016)
- over de erkenning van een nieuw structuuronderdeel in het gewoon voltijds secundair onderwijs: Productontwerpen - tweede graad (18/02/2016)
- over de krijtlijnen voor een hervorming van leerlingenbegeleiding (28/01/2016)
- over het actieplan Ondernemend Onderwijs (28/01/2016)
- over themazetting voor beleidsgericht onderwijsonderzoek 2016-2020 (28/01/2016)
- over de aanvragen tot programmatie in het gewoon secundair onderwijs 2016-2017 (14/01/2016)
- over programmaties in het buitengewoon secundair onderwijs, schooljaar 2016-2017 (14/01/2016)
- over onderwijsdecreet XXVI (14/01/2016)
- over de programmatieaanvragen buitengewoon basisonderwijs 2016-2017 (13/01/2016)
- over studiefinanciering hoger onderwijs (12/01/2016)
- over de aanvragen voor afwijking op de programmatiestop dko (12/01/2016)

Regelgeving

Raadplegen op Fout! De hyperlinkverwijzing is ongeldig.
Voor specifieke onderwijsitems op www.ond.vlaanderen.be/edulex

* Studie- en beroepskeuze

- 18.12.2015 - Besluit van de Vlaamse Regering houdende wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 5 juni 2009 houdende de organisatie van de arbeidsbemiddeling en de beroepsopleiding, wat betreft activering en opvolging van het zoekgedrag (B.S.29/01/2016)
- 15.01.2016 - Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de erkenning van de bijzondere beroepstitels en bijzondere beroepsbekwaamheden voor de beoefenaars van de verpleegkunde en de registratie als zorgkundige (B.S.11/02/2016)
- 15.01.2016 - Besluit van de Vlaamse Regering houdende de vaststelling van overkoepelende regels voor het centraal tolkenbureau voor de beleidsdomeinen Onderwijs en Welzijn, Volksgezondheid en Gezin (B.S.11/02/2016)
- 15.01.2016 - Besluit van de Vlaamse Regering houdende de erkenning van kinesitherapeuten en van de bijzondere beroepsbekwaamheden voor kinesitherapeuten (B.S.11/02/2016)
- 15.01.2016 - Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de erkenning van beoefenaars van paramedische beroepen (B.S.15/02/2016)

* Onderwijs en vorming

- 15.01.2016 - Decreet tot bekrachtiging van het besluit van de Vlaamse Regering van 13 november 2015 tot ontvankelijkheid en gelijkwaardigheid van de aanvraag tot afwijking van de ontwikkelingsdoelen gewoon kleuteronderwijs en de eindtermen gewoon lager onderwijs, wat het leergebied wetenschappen en techniek en het leergebied mens en maatschappij betreft (B.S.05/02/2016)
- 04.12.2015 - Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van het besluit van de Vlaamse regering van 17 juni 1997 betreffende de personeelsformatie in het gewoon basisonderwijs en het besluit van de Vlaamse regering van 24 mei 2002 inzake de organisatie van onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers in het gewoon voltijds secundair onderwijs (B.S.29/12/2015)
- 18.12.2015 - Besluit van de Vlaamse Regering houdende goedkeuring van de programmatie van het structuuronderdeel onthaaljaar voor anderstalige nieuwkomers in het voltijds secundair onderwijs (B.S.22/01/2016)
- 18.12.2015 - Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de subsidiëring van naadloze flexibele trajecten onderwijs - welzijn (B.S.27/01/2016)
- 23.12.2015 - Besluit van de Vlaamse Regering houdende goedkeuring van de programmatie van het structuuronderdeel onthaaljaar voor anderstalige nieuwkomers in het voltijds secundair onderwijs (B.S.03/02/2016)

* Welzijn

- 04/12/2015 - Decreet houdende wijziging van het decreet van 20 januari 2012 houdende een vernieuwd jeugd- en kinderrechtenbeleid, wat de subsidiëring van politieke jongerenbewegingen betreft (B.S.15/12/2015)
- 22.01.2016 - Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de Meldpunten Geweld, Misbruik en Kinder mishandeling (B.S.08/02/2016)
- 22.01.2016 - Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van diverse bepalingen van het besluit van de Vlaamse Regering van 13 juli 1994 inzake de erkenningsvoorwaarden en de subsidiënormen voor de voorzieningen van de bijzondere jeugdbijstand, wat betreft de voorzieningen van categorie 8 en 9 (B.S.11/02/2016)

Welzijn en sociaal-cultureel werk

“Mijn dochter werd gepest” - Machteloos, boos en verdrietig. Zo voelt mama Martine zich als ze ontdekt dat dochter Lisa al jarenlang wordt gepest. Maar vooral de schuldgevoelens maken het zwaar: “Hoe heb ik dit zo lang niet gezien?”

www.klasse.be/34430/help-kind-wordt-gepest/

Geadopteerden spreken vrijuit over hun ervaringen - Op vraag van het Steunpunt Adoptie interviewden Michel Vandenbroeck en Ann Buysse van de Universiteit Gent 30 (jong)volwassen geadopteerden. Het onderzoek toont vooral hoe verschillend adoptie wordt ervaren.

www.weliswaar.be/diversiteit-het-nieuwe-normaal

Volwassen anderstalige nieuwkomers - Geef je als vrijwilliger les aan volwassen vluchtelingen? Of ben je NT2-leerkracht en op zoek naar extra materiaal, tips of nascholing? Onze sectie volwassenen maakte een handig overzicht met materialen, tips en handige links.

www.cteno.be/assets/downloads/cteno/nieuwsbrief/28/nieuwsbrief_28_volwassenen.pdf

agenda en documentatie

Studiedag 'Flexibele leerwegen in Vlaanderen'

Het Centrum voor Onderwijs-effectiviteit en -Evaluatie en HIVA-KU Leuven organiseren op **19 april 2016** een studiedag over 'Flexibele leerwegen in Vlaanderen'. Er is een grote diversiteit bij Vlaamse leerlingen. Leerlingen verschillen op vlak van gender, intelligentie, sociale achtergrond, thuistaal, lichamelijke en verstandelijke mogelijkheden, levensbeschouwing, leeftijd, etniciteit, enzovoort. Hoe kunnen we tegemoet komen aan de diversiteit in onderwijsbehoeften? Hoe kunnen we leerlingen samen aan boord houden? Welke mogelijkheden bieden flexibele leerwegen?

Op deze studiedag wordt het onderzoek naar flexibele leerwegen in Vlaamse basis- en secundaire scholen voorgesteld. De studiedag start met een korte toelichting over de aanleiding van het onderzoek en de mogelijkheden van flexibele leerwegen in Vlaanderen. Dit wordt gevolgd door twee getuigenissen van een basisschool en een school voor secundair onderwijs.

Plaats: Provinciehuis Vlaams-Brabant, Leuven.

Inschrijven: <https://docs.google.com/forms/d/1-VtXG0qMQV8Btdi5f-7kKuXOMGVV4jQrx46foFHSME/viewform>

Studiedag 'Over grenzen: mogelijkheden en moeilijkheden in de opvang van vluchtelingen en anderstaligen'

Interactie-Academie VZW is een opleidingscentrum, gespecialiseerd in communicatie en tussenmenselijke verhoudingen, systeemtheoretisch bekeken. Dit jaar bestaat de Interactie-Academie 45 jaar. Dat is een reden om te vieren, maar vooral ook om maatschappelijk en menselijk engagement te tonen. Dat kan bijna niet anders met zoveel mensen op zoek naar een beter bestaan, een leven zonder geweld of angst, en met zoveel hulpverleners, leerkrachten, opvoeders en vrijwilligers op zoek naar humane en werkbare opvangmogelijkheden.

Op deze studiedag willen de organisatoren een forum bieden voor laagdrempelige, initiatiefrijke ideeën en toepasbare methodieken voor de vele aspecten van het werken met vluchtelingen en anderstaligen. In de workshops ligt de focus ondermeer op het hanteren van conflicten en taboes, omgaan met trauma en verlies Thema's, werken met soms onoverbrugbare (culturele en politieke) verschillen, grenzen aan betrokkenheid en het inzetten van tolken.

De studiedag gaat door in Antwerpen op **22 april 2016**. Deelname kost 49 euro. Alle info is te vinden op <http://interactie-academie.be/>.

ICOR-studiedag 'Examenbetwistingen en het contentieux in het leerplichtonderwijs en het hoger onderwijs'

ICOR, het Interuniversitair Centrum voor Onderwijsrecht, organiseert in samenwerking met de KU Leuven op **1 juni 2016** een studiedag over *examenbetwistingen en het contentieux in het leerplichtonderwijs en het hoger onderwijs*.

Steeds meer leerlingen en studenten vechten hun examenresultaten aan. De tijd van stilzwijgende acceptatie van de uitslag is voorbij. Hoe moeten de scholen, universiteiten en hogescholen hierop inspelen? Wat zijn goede en slechte praktijken bij het opstellen en verbeteren van proeven? Wanneer kan een instelling hiervoor aansprakelijk worden gesteld? Experts in deze materie geven een inleiding waarna in onderscheiden discussiepanels meer in detail kan worden ingegaan op de diverse deelfacetten.

Deze studiedag zal doorgaan op 1 juni 2016, van 13u tot 18u, te Leuven, College De Valk, Tiensestraat 41, 3000 Leuven.

Meer informatie wordt spoedig verspreid door het ICOR.

Opleiding krachtgerichte hulpverlening

Bindkracht organiseert een vierdaagse opleiding krachtgerichte hulpverlening op donderdagen **28 april, 12 en 26 mei en 9 juni 2016**, telkens van telkens van 9.30u tot 16.30u. Doelgroep zijn professionele hulpverleners die een proces willen opzetten met mensen in armoede.

Wat komt aan bod:

- visie en verbreed kijken naar armoede en uitsluiting
- de leefwereld van mensen in armoede
- leefwereldbotsing en kansen op verbinding
- empowerment, krachtgericht kijken en krachtgerichte interventies

- positieve basishouding en verbreed exploreren
- rolopname en mandaatverwerving voor een proces- en doelgerichte hulpverlening op maat
- werken aan een vertrouwensrelatie i.f.v. een passend groei- en veranderingsproces

Het werken met een life-eventlijn, spinnenweb, ecogram, kernkwaliteiten, schaalvragen, draaglast/draagkrachtbalans, vuur- en kantelmomenten komen aan bod en worden samen met coaches en cursisten ingeoefend.

De opleiding kost 395 €, broodjeslunch inbegrepen. Alle info is te vinden op www.bindkracht.be.

Missing You-kamp

Ik ga op reis en ik neem mee... Mijn verdriet om de persoon die er niet meer is. Want iemand missen kan je niet 'uitzetten'.

Op het Missing You-kamp ontmoeten jongeren leeftijdsgenoten die ook iemand verloren hebben. Samen wordt er gepraat over de persoon die men mist. Via creatieve workshops worden ervaringen uitgebeeld waar de deelnemers geen woorden voor vinden. De praatgroepen en creatieve workshops duren telkens een halve dag. Daarnaast staan er ontspannende activiteiten op het programma, zoals sport en uitstappen. Monitors van de Liberale Mutualiteit en vrijwilligers van vzw Missing You begeleiden dit eerste rouwkamp in Vlaanderen.

Voor de 6 tot 16-jarigen gaat het rouwkamp door van 10 tot 16 juli 2016 (opgedeeld in verschillende leeftijdsgroepen); voor de 16 tot 30-jarigen van 13 tot 16 juli 2016, telkens in de Boesdaalhoeve in Sint-Genesius-Rode.

Inschrijven/info: www.crejaksie.be, 02 537 79 18, www.missingyou.be

Training 'Mediawijs opvoeden: hands-on met nieuwe media'

Bij centrum ZitStil werd vastgesteld dat er in de afgelopen jaren steeds meer vragen van ouders komen over nieuwe fenomenen als sexting, cyberpesten, inbreuken op de privacy en gameverslaving. Daarom informeert centrum ZitStil over deze nieuwe fenomenen en helpt om alles juist te kaderen. Want sociale media en de daarbij ontstane cultuur heeft zeker ook voordelen.

Op de training wordt alles interactief uitgeprobeerd en niet enkel getoond. Door zelf aan de slag te gaan met apps, games en andere programma's leren we de online leefwereld van kinderen en jongeren beter kennen waardoor we er ook beter in gesprek over kunnen gaan. Ouders moeten niet alleen meer vragen hoe het was op school, maar ook hoe het was op internet. Op die manier wordt er een vertrouwensband gecreëerd over de materie. Dan komt een kind makkelijker naar zijn of haar ouders als er toch iets zou misgaan.

Deze training is vooral gericht op ouders van kinderen die actief zijn op het internet. Maar ook leerkrachten, zorgbegeleiders... kunnen er een beter beeld krijgen van de online leefwereld van hun leerlingen.

De training 'mediawijs opvoeden: hands-on met nieuwe media' bestaat uit twee avondsessies en wordt georganiseerd op **13 april 2016** in Antwerpen en op **10 mei 2016** in Hasselt.

Meer info vindt u op www.zitstil.be, info@zitstil.be, 03 830 30 25

Conferentie 'De menselijke kant van kwaliteitszorg op school'

Deze conferentie wordt georganiseerd op **3 juni 2016** door het schooloverstijgend kwaliteitsnetwerk (SOK) met de steun van Garant.

Wat betekent de menselijke kant voor leidinggevend? En wat kunnen leraren doen om hun kracht te bewaken en te bewaren? Wat doet prestatiedruk met onze leerlingen? En met het welbevinden van iedereen op school? Negen sprekers, waaronder Joan De Winne, Geert Kelchtermans, Hugo Der Kinderen, Dominique Roos, Maaikje Arends, e.a., nemen het woord op deze conferentie. Ook de hersenonderzoeker Dick Swaab is een van de gasten. Hij beweert dat zeer veel van een persoon al vastligt van bij de geboorte. "Het is helemaal niet uniek om uniek te zijn", zegt hij. Maar hoe houdt het onderwijs daar rekening mee? Naast de presentatie die de sprekers geven, verzorgen ze ook een mini-masterclass waarbij dialoog met de deelnemers centraal staat.

Dit congres is verrijkend voor directieleden, coördinatoren, leerlingbegeleiders, leraren en iedereen die de menselijke kant van kwaliteitszorg wil ontdekken.

Plaats: Zaal De Montil, Moortelstraat, 8 te Affligem.

Meer info: <http://onderwijskwaliteit.be/>

Word vrijwilliger bij tele-onthaal

Bij Tele-Onthaal is er altijd iemand die luistert: zonder sluitingsuren, dag en nacht, 7 op 7, het hele jaar door. Iedereen met kleine of grote zorgen kan bij Tele-Onthaal terecht voor een gesprek op het nummer 106 of via chat. Altijd. Gratis en anoniem.

Tele-Onthaal is op zoek naar gemotiveerde vrijwilligers. Tele-Onthaal zoekt vrouwen en mannen die geboeid zijn door mensen, die graag luisteren en tijd willen vrijmaken voor wie het moeilijk heeft.

Tele-Onthaal biedt jou de kans om je (luister)vaardigheden te verbeteren en om samen te werken met een groep gelijkgezinde collega's. Een opleiding, permanente vorming en coaching maken van jou een deskundige vrijwilliger.

In heel Vlaanderen starten dit voorjaar basistrainingen om nieuwe vrijwilligers op te leiden.

Zin om mee te werken?

Meer info: <http://www.tele-onthaal.be/nl/vrijwilligerswerk/>

Boeken

Jongereninformatie- en -advieswerk

FACHÉ, W.

Antwerpen, Garant, 2016, 269p., 29,90 euro.

Jongeren hebben op hun weg naar volwassenheid informatiebehoeften en problemen die duidelijk verschillen van die van volwassenen. Deze specifieke behoefte wordt beïnvloed door de psychische en lichamelijke ontwikkeling van jongeren. De noodzakelijke informatie houdt verband met hun dagelijkse situaties, om zich te oriënteren in hun leefwereld of keuzes te maken of om problemen op te lossen. In talrijke sectoren, die op grond van hun functie direct contact hebben met jongeren, zoals jeugdwerk, jeugdhulpverlening, bibliotheken, onderwijs enz. bestaat reeds lang aandacht voor deze informatie- en hulpvragen van kinderen en jongeren. Maar dit

is vaak op een (te) impliciete wijze.

In dit boek worden alle aspecten van het jongereninformatie- en -advieswerk behandeld. Het focust op de doelgroep, de motiveringen, de diagnostiek en de hulpverleningsprincipes en -methodes van deze werkvorm in Nederland en Vlaanderen. De auteurs behandelen de ontwikkelingen en diverse visies op dit gebied, systematisch, geïntegreerd en allesomvattend. Het boek besteedt niet alleen aandacht aan de actuele praktijk, maar ook aan de evolutie van de jongereninformatie en adviesfunctie en aan mogelijke toekomstige ontwikkelingen. Het is bestemd voor iedereen die, als professional of vrijwilliger, betrokken is bij jongereninformatie en -advies.

Project S: Relationale en seksuele vorming voor minderjarige anderstaligen

LENAERTS, L. en JOOS, E.

Antwerpen, Garant, 2015, 82 p., 12,90 euro.

Het Project S is ontwikkeld voor anderstalige nieuwkomers, maar het is ook voor vele andere groepen geschikt. De doelstelling is de overbrugging van de vaak aanwezige taal- en cultuurkloof specifiek omtrent relationele en seksuele vorming. Methodieken werden uitgedacht, uitgetoetst, herzien of herkaderd naar de doelgroepen toe. De boodschap wordt kracht bijgezet door veel visueel materiaal, talige ondersteuning en de didactische opbouw van het geheel. Het boek bevat ook een overzichtslijst van bruikbare materialen en randmethodieken. Via een weblink kan de gebruiker op de hoogte blijven van de verdere ontwikkeling van het Project.

Vlaggensysteem - Set: boek en kaartenset in opbergmap

SENSOA

Antwerpen, Garant, 2015, 139 p. + kaartenset + downloadbaar bestand (De set kost 43 euro).

Het vlaggensysteem helpt iedereen die met kinderen en jongeren werkt om seksueel gedrag van kinderen en jongeren eerlijk te beoordelen en er gepast op te reageren. Maar je kan het vlaggensysteem ook gebruiken om met kinderen en jongeren een gesprek te voeren over welk seksueel gedrag wel en niet oké is.

Centraal in het vlaggensysteem staan zes criteria voor gezond seksueel gedrag. Die bieden begeleiders, kinderen en jongeren een houvast bij de beoordeling van seksueel gedrag, en dus ook bij de reactie daarop. Bovendien kunnen die criteria een leidraad vormen voor het eigen seksueel gedrag.

Het vlaggensysteem is ontwikkeld door Sensoa, het Vlaams expertisecentrum voor seksuele gezondheid in samenwerking met Movisie en het werkveld in Vlaanderen. Deze box bevat een derde, herziene druk van het boek waarin het vlaggensysteem uitgelegd en onderbouwd wordt. In het boek staan onder meer methodes om met de kaarten aan de slag te gaan. Achteraan staat een beknopte lijst van seksuele gedragingen die veel voorkomen op een bepaalde leeftijd. Die normatieve lijst stelt je in staat om het seksueel gedrag van kinderen en jongeren beter te beoordelen. Uiteraard bevat de box ook alle kaartjes waarop concrete situaties staan afgebeeld van seksueel gedrag van kinderen en jongeren. Elke situatie wordt beoordeeld aan de hand van de zes criteria voor gezond seksueel gedrag. Op basis van die beoordeling wordt een pedagogische reactie gesuggereerd.

Zonder 'goesting' lukt het niet. Stress en bevlogenheid in het onderwijs

SIEBENS, H.

Antwerpen, Garant, Korpus, Katernen Onderwijs: Research en Praktijk Uit Scholen, nr. 2, 120 p., 13 euro.

Stress en een gebrek aan motivatie komt alsmear vaker voor in het onderwijs. Zowel leerkrachten als leerlingen hebben ermee te maken. Scholen ondervinden dat dit diep ingrijpt op het welbevinden en de kwaliteit van het onderwijs. Toch is er weinig concreets terug te vinden als het gaat om het voeren van een actief schoolbeleid en -management ter zake. En dus gebeurt er de facto niet zoveel in de scholen. Dit cahier wil enerzijds inzicht verschaffen in deze twee fenomenen en in hun onderlinge samenhang en anderzijds zeer concrete aanwijzingen geven om in een school hierrond een actief beleid en management te voeren. Met de ene voet in de academische kennis, met de andere voet in de alledaagse praktijk van het schoolmanagement.

Bouwstenen voor onderzoek in onderwijs en opleiding

STOKKING, K.

Antwerpen, Garant, 2015, 375 p., 39 euro.

Professionals in onderwijs, zorg en welzijn stimuleren op doelgerichte wijze bij kinderen en volwassenen processen van leren, ontwikkeling en zelfredzaamheid. Goed onderzoek kan waardevolle inzichten opleveren in hoe dit verloopt en hoe effectief de gekozen middelen en aanpakken zijn. Hoe doe je zulk onderzoek, hoe leer je dat en waar moet je op letten, zodat de resultaten kloppen en bruikbaar zijn?

Dit boek bevat 50 teksten in volgorde van alle fasen van onderzoek. De teksten kunnen afzonderlijk worden gelezen en bieden uitleg en achtergronden bij een aantal soorten onderzoek en bruikbare methoden en technieken, aangevuld met voorbeelden en praktische suggesties. Bij elke onderzoeksfase worden kritische aanwijzingen gegeven voor het bewaken en verhogen van de kwaliteit en de opbrengst. Het boek is bedoeld voor studenten, docenten, professionals en onderzoekers op HBO- en WO-niveau. Het biedt een grondige kennisbasis voor het opzetten, uitvoeren, rapporteren, begeleiden, beoordelen en benutten van onderzoek.

Culturele diversiteit in de klas

VAN DER HEIJDE, H., KAMPMAN, L. en BRUIN, K.

Antwerpen, Epo, 2015, 182 p., 21,50 euro.

De culturele diversiteit van de Nederlandse samenleving verandert continu. Maar wat houdt 'culturele diversiteit' in? Hoe kunnen onderwijsinstellingen en leraren recht doen aan de diversiteit van hun klassen, van schoolpopulaties en van de samenleving als geheel? Hoe brengen zij dit over op leerlingen? Culturele diversiteit in de klas (voorheen Intercultureel onderwijs in de praktijk) vertaalt het zuiver omgaan met verschillen en overeenkomsten tussen mensen naar de dagelijkse praktijk in de klas.

Het boek bestaat uit drie delen. Deel 1 bevat een verkenning van de migratiegeschiedenis tot aan de huidige multiculturele samenleving. In het daaropvolgende theoretische deel krijgt de lezer sociaalpsychologische en sociologische inzichten in de multiculturele samenleving. In deel 3 staat de leraar centraal, inclusief een brug naar de praktijk door middel van opdrachten, simulaties en rollenspelen.

In deze zesde, geheel herziene druk zijn de hoofdstukken over de geschiedenis en

demografische gegevens van Nederland geactualiseerd. Daarnaast zijn er praktische voorbeelden toegevoegd, evenals een geheel nieuw hoofdstuk over het multiculturaliteitsdebat.

Klein handboek voor opvoeders

VAN DER PLOEG, J.

Antwerpen, EPO, 2015, 120 p., 12,90 euro.

Tijdens de opvoeding van jongeren kunnen zich problemen voordoen waarbij ingrijpen nodig is. Soms zijn die groot, soms klein. Het kan gaan om psychische problemen, maar ook om gedragsproblemen. Het is belangrijk om ze tijdig te onderkennen.

Dit kleine handboek behandelt ruim 30 problemen die bij het opvoeden van jongeren tussen 6 en 18 jaar kunnen voorkomen. Op systematische wijze wordt elk probleem in kaart gebracht. Er zijn beschrijvingen van het probleem, de mate waarin het voorkomt en de mogelijke oorzaken en gevolgen. Aan de hand van vragen kunnen opvoeders vervolgens snel achterhalen of er sprake is van een probleem en zo ja, wat er in eerste instantie aan te doen is.

Het zijn vooral de ouders die met de problemen te maken krijgen. Maar opvoeden vindt niet alleen plaats in het gezin. Ook op school en in vrijetijdsverenigingen kunnen zich situaties voordoen die van de leiding opvoedkundig handelen vergen. Dat geldt eveneens voor de jeugdzorg waar de werkers zich toeleggen op de begeleiding van jeugdigen en hun gezinnen.

Interprofessioneel en interdisciplinair samenwerken in gezondheid en welzijn

VYT, A.

Antwerpen, Garant, 2015, 103 p., 16 euro.

Hulpverleners worden vaak opgeleid vanuit specifieke werkwijzen, eigen aan één beroep. Voor een bredere kijk op gezondheidsproblemen en een efficiënte communicatie is inzicht verwerven in de competenties, werkmethoden, bevoegdheden en beperkingen van de verschillende zorg- en hulpverleners noodzakelijk.

Dit boek behandelt de aspecten die belangrijk zijn bij het samenwerken over beroepsgrenzen heen. De deskundigheden van de diverse disciplines en beroepen uit de zorgsector worden daarbij gecombineerd, met als doel een betere gezondheidszorg.

De auteur is een pionier in het interdisciplinair onderwijs. Hij is medestichter en voorzitter van het EIPEN of het European Interprofessional Practice & Education Network.

Haal meer uit meertaligheid. Omgaan met talige diversiteit in het basisonderwijs

VAN PRAAG, L., SIERENS, S., AGIRDAG, O., LAMBERT, P., SLEMBROUCK, S., VAN AVERMAET, P., VAN BRAAK, J., VAN DE CRAEN, P., VAN GORP, K., VAN HOUTTE, M.
Leuven, Acco, 2016, 25 euro.

Leerkrachten in het Vlaamse basisonderwijs krijgen steeds meer te maken met een taaldiverse leerlingenpubliek in hun klas. De groep leerlingen die thuis een andere taal spreken dan het Nederlands neemt almaar toe. In de meeste scholen probeert men deze leerlingen het Nederlands als schooltaal aan te leren door hen onder te dompelen in het Nederlands taalbad. De gemiddelde opbrengsten van deze aanpak vallen echter tegen. Nochtans is het mogelijk om ruimte te bieden aan de thuistalen van leerlingen, zonder hiermee per se te moeten kiezen voor een intensief model van meertalig onderwijs. Dit kan

door leerlingen de kans te geven hun thuistalen in te zetten in een leeromgeving waarin het Nederlands de gangbare instructietaal is en de leerkracht niet alle talen van de leerlingen begrijpt.

In *Haal meer uit meertaligheid* stellen de auteurs de bevindingen van het interuniversitair Validiv-project voor aan een breed onderwijspubliek. Dit project wordt uitgevoerd door het Centrum voor Taal e Onderwijs verbonden met de KU Leuven, de vakgroepen Sociologie, Onderwijskunde, Taalkunde, het Steunpunt voor Diversiteit en Leren en iMinds van de Universiteit Gent en de vakgroep Taal- en Letterkunde van de Vrije Universiteit Brussel. Ze vertrekken hierbij van vragen rond de introductie van meertaligheid in Vlaamse basisscholen en bespreken de gevolgen van een meertalige aanpak voor leerlingen, leerkrachten en directies. Daarnaast besteden ze ook aandacht aan processen op klas- en schoolniveau, aangevuld met enkele praktijkvoorbeelden.

SPECIALE THEMA-NUMMERS TE KOOP

WELWIJS brengt ieder jaar in september een speciaal thema-nummer uit. Wie de laatste themanummers heeft gemist, krijgt nog een kans om deze waardevolle nummers alsnog aan te schaffen.

Daarvoor betaal je slechts 5 euro per nummer. Er worden geen verzendingskosten aangerekend.

Bestellen kan door te mailen naar nicole.vettenburg@welwijs.be.

Volgende themanummers zijn nog ter beschikking:

THEMANUMMER 2008: PREVENTIE IN HET ONDERWIJS

- Klaar voor een klaar preventiebegrif? (*P. Goris*)
- Mission Accomplished. Resultaat boeken met preventie (*D. Burssens*)
- Preventie is kiezen. Vijf dimensies voor een ethisch verantwoorde preventie (*N. Vettenburg*)
- Projectmatig werken: een stappenplan voor preventie (*B. Melis*)
- Het project 3-klap als algemeen wenselijk preventieproject (*L. Maesmans*)
- “Leren thuis leren”, een proeftuin die werkt aan preventie in kwadraat (*R. Hermans, A. Dumoulin, R. Rector, K. Cohen, A. Loyens*)
- De rol van de huisarts bij spijsbelpreventie: visie van een arts. De Brugse poort. (*T. Dusauchoit*)
- De preventieve reflex, hoe doe je dat? (*L. Hendrickx*)
- Drugpreventie: een drugbeleid op school (*I. Bernaert*)
- Samenwerkingsprotocollen tussen scholen, politie en parket. Gescreend vanuit preventieoogpunt (*G. Thys*)

THEMANUMMER 2009: MAATSCHAPPELIJKE KWETSBAARHEID OP SCHOOL

- Maatschappelijke kwetsbaarheid op school (*N. Vettenburg & L. Walgrave*)
- Empowerment en maatschappelijke kwetsbaarheid (*T. Van Regenmortel*)
- Geweld en maatschappelijke kwetsbaarheid (*N. Vettenburg*)
- Brede school = het versmallen van maatschappelijke kwetsbaarheid (*M.-A. De Meijer & K. Lecoutere*)
- Motiveren tot studie-ijver en tot een succesvolle studiekeuze bij maatschappelijk kwetsbare leerlingen (*M. Luyckx & A. Biliris*)
- 65 Nationaliteiten uitdagen om te leren! (*R. Du Jardin*)
- Buitengewoon bijzonder (*D. Moulart & K. Delmeire*)
- Het straathoekwerk vertelt: de relatie als koevoet (*C. Dewaele*)
- Onderwijs en jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren (*M. Vercoutere & R. Crivit*)
- De maatschappelijk kwetsbare leerling als ultieme toetssteen van een pedagogisch optimisme (*D. Bicker*)

Inhoud - Welwijs, 2016, jaargang 27, nr. 1

p.

- 3 Stimuleren om te leren. Kan leren ook zonder stimuli?
Johan Rosiers, Sarah Melis en Nina De Paepe
- 6 Wie niet weg is, is gezien: Ondersteuningsstrategieën van praktijkwerkers
Tineke Schiettecat, Griet Roets en Michel Vandenbroeck
- 11 Metrotaal - Mind the gap. Scholen begeleiden naar een open talenbeleid
Vicky Verley en Julie Van Den Bossche
- 16 **Katern**
In 'vakken' gestopt?
Nico Steegmans en Patrizia Zanoni
- 20 Naar een Vlaams beleid voor jeugdige delinquenten
Eef Goedseels
- 26 Leven over grenzen. Transmigratie als uitdaging voor het werkveld
Sophie Withaecx, Mieke Schrooten en Dirk Geldof
- 30 Over TEJO. 'Jongeren op weg helpen in hun groei naar volwassenheid'
Lieve Van Boxem
- 33 **Webwijs**
Thema's
Jan Tallon
- 36 **Agenda en documentatie**
Evi Verduyckt